

Tidligere fosterbarns fortellinger om mangel på gode relasjoner, behov for tilhørighet og om å føle seg annerledes

En fenomenologisk-hermeneutisk undersøkelse

Kristin Støkken Ankarstrand
VID vitenskapelige høgskole
Oslo

Masteroppgave
Master i sosialt arbeid

Antall ord: 25192
13.november 2019

Sammendrag

Formålet med denne masteroppgaven er å få innsikt i hva fosterbarn selv har erfart og forteller at er viktige faktorer for god livskvalitet sett i et retroperspektiv. Slik kunnskap kan gi ny viten om fenomenet oppfølging av barn som bor i fosterhjem, et område det er behov for mer kunnskap om. Barneverntjenestens arbeid med oppfølging av barn i fosterhjem er regulert av Lov om barneverntjenester, samt forskrifter og retningslinjer. Foruten kravet til antall besøk, legges det i stor grad opp til bruk av skjønn.

Denne oppgaven har et kvalitativt design. Utvalget består av fire voksne kvinner som har bodd i fosterhjem i ulike deler av landet. Tre hovedtemaer ble identifisert i henhold til informantenes beskrivelser. Det første hovedtemaet er *kaffeslabras – et symbol på avstand?* Dette temaet handler om barneverntjenestens og tilsynspersonens oppfølging av barn i fosterhjem og utfordringene som kan oppstå i denne sammenheng. Neste hovedtema er *den uvurderlige grunnmuren* og omhandler fosterbarns forhold til fosterfamilien og andre private relasjoner, samt følelsen av å være annerledes. Det tredje og siste hovedtema er *hvordan fremme god livskvalitet*. Empirien blir diskutert i lys av teorier om makt og medvirkning, tilknytningsteori, anerkjennelse og relasjoner.

Mine funn viser at fenomenet livskvalitet er komplekst og mange faktorer spiller inn. Den sentrale rollen både fosterforeldre og kontaktpersonen i barneverntjenesten har for å bygge tillitt og gode relasjoner til barn i fosterhjem, er en særlig viktig forutsetning for at barnet skal få det bra både i fosterhjemmet og videre i voksenlivet. Selv om empirien i denne oppgaven omhandler erfaringer tilbake i tid, kan det være at barn i fosterhjem i dag opplever noe av det samme som informantene i denne studien. Lovverket og retningslinjer er ikke vesentlig endret siden informantene bodde i fosterhjem og barneverntjenestene har ikke mindre å gjøre i dag. Barneverntjenestene har mange lovpålagte oppgaver som skal gjøres innenfor gitte frister og ofte få ressurser og det er stor gjennomtrekk av personale. Denne studien gir et bilde av hva som kan være viktige faktorer for at barn i fosterhjem skal oppnå god livskvalitet. Det anbefales videre forskning på, og en bedre tilpassing av lovverk, forskrifter og retningslinjer for hvordan barneverntjenesten bedre kan møte barnas behov for en stødig grunnmur når de skal bo i fosterhjem.

Nøkkelord: Voksne, fosterbarn, relasjoner, livskvalitet

Abstract

the purpose of this master thesis is to gain insight into what foster children themselves have experienced and tell that are important factors for good quality of life seen in a retro perspective. Such knowledge can provide new knowledge about the phenomenon of follow-up of children living in foster care, an area where more knowledge is needed. The Child Welfare Service's work with follow-up of children in foster care is regulated by the Child Welfare Services Act, as well as regulations and guidelines. Besides the requirement for visits, the use of discretion is largely determined.

This assignment has a qualitative design. The sample consists of four adult women who have lived in foster care in different parts of the country. Three main themes were identified according to the informant`s descriptions. The first main theme is *is coffee labras – a symbol of distance?* This topic is about the child welfare service and the supervisor's follow-up of children in foster care and the challenges that may arise in this context. The next main theme is *the priceless foundation* and deals with the foster child's relationship with the foster family and other private relationships, as well as the feeling of being different. The third and final main theme is *how to promote good quality of life*. Empiry is discussed in light of theories of power and participation, attachment theory, recognition and relationships.

My findings show that the phenomenon of quality of life is complex and many factors come into play. The central role of both foster parents and the contact person in the child welfare service in building trust and good relationships with children in foster care is a particularly important prerequisite for the child to feel good both in the foster care and further into adulthood. Although the empiricism of the thesis deals with experiences back in time, it may be that children in foster homes today experience something of the same as the informants in this study. The legislation and guidelines have not changed significantly since the informants lived in foster care and child welfare services have no less to do today. The child welfare services have many statutory tasks that must be done within given deadlines and often have few resources and there is a great deal of staff turnover. This study provides a picture of what may be important factors for children in foster care to achieve good quality of life. Further research is recommended, and a better alignment of legislation, regulations and guidelines for how the child welfare service can better meet children's needs for a solid foundation wall when living in foster care.

Keywords: Adults, foster children, relationships, quality of life

Forord

Arbeidet med masteroppgaven har vært en lang og krevende prosess, men det har også vært spennende og veldig lærerikt. Gjennom skriving av oppgavens ulike deler og lesing av relevant litteratur har jeg utviklet meg både faglig og personlig. Prosessen har gitt meg viktig kunnskap om fenomenene i denne undersøkelsen og har bidratt til at jeg har fått større respekt for forskning og forskere.

Jeg vil takke alle informantene som tok seg tid og som gjorde denne studien til en realitet. Foruten at dere har gitt meg mye god empiri, har dere også gitt meg ny innsikt og viktig lærdom.

Tusen takk til masterseminargruppen og veilederne Kristin Briseid og Inger Oterholm for nyttige innspill. Takk for tilbakemeldinger, engasjement og gode diskusjoner. Takket være dere har dette blitt alt annet enn en ensom prosess.

Jeg vil rette en spesiell takk til førsteamanuensis Mari Dalen Herland, min veileder gjennom hele prosessen. Tusen takk for at du har hatt troen på prosjektet fra dag en. Takk for konstruktive tilbakemeldinger, kritiske kommentarer og oppløftende ord.

Jeg vil også takke min arbeidsgiver, Frogn kommune, som ga meg muligheten til å gjennomføre masterstudiet.

Til sist vil jeg takke mine aller nærmeste. Tusen takk til kjæresten min for all teknisk support. Takk for at du har støttet og pushet meg akkurat passe til å stå på videre, selv om humøret og motivasjonen ikke alltid har vært helt på topp. Tusen takk til mamma og pappa, familie forøvrig og gode venner som har stått ved min side og heiet på meg. Tusen takk for at dere er de dere er!

Oslo, november 2019

Kristin Støkken Ankarstrand

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	8
1.1 Bakgrunn for valg av tema	8
1.2 Problemstilling.....	9
1.3 Bakgrunn	9
1.3.1 Lov om barneverntjenester og FNs barnekonvensjon.....	9
1.3.2 Fosterhjem.....	11
1.3.3 Relasjoner	12
1.3.4 Livskvalitet	12
1.4 Studiens relevans.....	14
1.5 Oppgavens oppbygging.....	14
2.0 Relevant forskning og kunnskap på feltet.....	15
2.1 Forskning om tilknytning og relasjoner	15
2.2 Forskning om barn i fosterhjem.....	17
3.0 Metode	21
3.1 Vitenskapsteoretisk forståelsesramme	21
3.2 Eget faglig ståsted.....	23
3.3 Valg av forskningsdesign og metode.....	24
3.4 Intervjuguide	25
3.5 Utvalg	25
3.6 Gjennomføring av intervjuene.....	26
3.7 Analyse av empiri	26
3.8 Reliabilitet og validitet	27
3.9 Etiske refleksjoner.....	27
3.9.1 Informert samtykke	27
3.9.2 Konfidensialitet, taushetsplikt og anonymitet.....	28
3.9.3 Konsekvenser av å delta i forskningsprosjektet	28
4.0 Teoretisk rammeverk	30
4.1 Makt og medvirkning	30
4.2 Tilknytningsteori	32
4.3 Anerkjennelse og relasjon.....	33
5.0 Presentasjon av empiriske funn og drøfting	37
5.1 Kaffeslabras – et symbol på avstand?.....	37
5.1.1. Forholdet til kontaktpersonen i barneverntjenesten	37
5.1.2. Forholdet til tilsynspersonen	45
5.2 Den uvurderlige grunnmuren	56
5.2.1. Forhold til fosterfamilie og andre.....	56
5.2.2 Skammen	62
5.3 Hvordan fremme god livskvalitet	67
5.3.1 Livskvalitet i lys av tilknytning, relasjoner og anerkjennelse	67

6.0 Avsluttende refleksjoner	74
Litteraturliste	76
Vedlegg	86

1.0 Innledning

Det er stort behov for mer kunnskap og ressurser når det gjelder hva barn og ungdom i fosterhjem har behov for, slik at de opplever så god som mulig livskvalitet mens de er plassert, og videre i voksenlivet. Bunkholdt (2017, s. 18-19) viser til seks hovedprinsipper som gjelder for alt barnevernsarbeid. Det er barnets beste, det biologiske prinsipp, det mildeste inngreps prinsipp, barnets medvirkning, prinsippet om utviklingsstøtte og legalitetsprinsippet, som innebærer at et hvert tiltak skal være hjemlet i lov. Flere av prinsippene fremkommer også i overordnede konvensjoner og rettigheter, som for eksempel FNs barnekonvensjon og Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK). Disse lovene og konvensjonene kan ofte komme i konflikt med hverandre når det på den ene siden skal rettes fokus på barnets beste, mens det på den andre siden skal vektlegges retten til frihet og privatliv, noe som ikke nødvendigvis er det beste for barnet.

I kapittel 1 vil jeg presentere bakgrunnen for valg av tema og for undersøkelsen jeg har gjennomført. Videre vil jeg redegjøre for oppgavens problemstilling og forklare sentrale begreper som er viktige fenomener i undersøkelsen. Til sist vil jeg fortelle om formålet med studien samt gi en oversikt over oppgavens oppbygging.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Min profesjon og mitt engasjement for barnevernfaget og barn i fosterhjem spesielt, var motivasjonen for masterstudiet. Jeg jobber til daglig i en kommunal barneverntjeneste og har ansvar for oppfølging av barn og ungdom i fosterhjem og det var derfor naturlig å velge et tema som omhandler denne gruppen. Flere studier viser at barn og unge med hjelp fra barnevernet skårer negativt på en rekke forhold som voksne (Vinnerljung, 2006, Bakketeig og Backe-Hansen, 2008a, Kristofersen, 2009, Dæhlen, 2017). Dette kommer jeg tilbake til senere. Gjennom mitt yrke møter jeg barn og unge frem til de maks er 23 år gamle. Ved å velge nettopp dette temaet, samt møte voksne som bodde i fosterhjem for flere år siden, har jeg ønsket å få mer kunnskap til å forstå og gi bedre hjelp til de jeg møter i mitt daglige virke.

1.2 Problemstilling

Formålet med denne studien er å få innsikt i hvilke erfaringer voksne som har vært barn og/eller ungdom i fosterhjem har i forhold til relasjoner og livskvalitet. Problemstillingen har blitt forandret og justert flere ganger og lyder som følgende:

På hvilken måte erfarer fosterbarn betydningen av relasjoner for deres livskvalitet?

To forskningsspørsmål er videre formulert for å utdype problemstillingen:

1. Hvordan beskriver tidligere fosterbarn sine erfaringer om relasjoners betydning for deres livskvalitet?
2. Hvordan reflekterer tidligere fosterbarn rundt relasjoners betydning når de ser tilbake på sine liv.

1.3 Bakgrunn

For å tydeliggjøre problemstillingen i studien vil jeg først redegjøre for følgende sentrale begreper, som er sentrale i denne studien: Lov om barneverntjenester og FNs barnekonvensjon, fosterhjem, relasjon og livskvalitet.

1.3.1 Lov om barneverntjenester og FNs barnekonvensjon

Informantene i dette prosjektet flyttet i fosterhjem i perioden fra slutten av 1970-tallet til begynnelsen av 2000-tallet. Deres kontakt med barneverntjenesten har vart frem til begynnelsen av 1990- til 2014. Det betyr at opplevelsene de har fortalt om befinner seg innenfor to ulike barnevernlover; Lov om barnevern (barnevernloven) av 1953 og Lov om barneverntjenester (barnevernloven) av 1992. I begge disse lovene står det at fosterhjem skal godkjennes før barnet blir plassert og at det skal føres tilsyn og kontroll med hvordan barnet har det. Helse- og sosialstyret hadde ansvaret for tilsynet med fosterbarn i henhold til barnevernloven av 1953 og tilsynsføreren påse at barnet fikk «nødvendig pleie, oppfostring og opplæring». Videre skulle tilsynsføreren følge med oppmerksomhet på *barnets utvikling og oppførsel* (Barnevernloven, 1953: §35). I henhold til barnevernloven av 1992 har

barneverntjenesten et løpende og helhetlig ansvar for oppfølgingen av barnet etter en omsorgsovertakelse, herunder et ansvar for å følge utviklingen til barnet og foreldrene. Videre følger det at kommunen der barnet bor «skal føre tilsyn med hvert enkelt barn i fosterhjem fra plasseringstidspunktet og frem til barnet fyller 18 år. Formålet med tilsynet er å føre kontroll med at barnet får forsvarlig omsorg i fosterhjemmet og at de forutsetninger som ble lagt til grunn for plasseringen blir fulgt opp (Barnevernloven, 1992: §§ 4-16 og 4-22). Loven fra 1953 la altså opp til at oppfølging av barn i fosterhjem skulle ivaretas av en tilsynsfører, mens det etter barnevernloven fra 1992 kreves en todelt oppfølging av barn i fosterhjem. I henhold til sistnevnte lov skal barn i fosterhjem både ha en tilsynsfører der barnet bor i tillegg til en oppfølgingsplikt av barneverntjenesten som har omsorgen for barnet.

Selv om Norge hadde en barnevernlov allerede i 1896, Vergerådsloven, var det først da barnevernloven av 1953 trådte i kraft at alle fosterhjem skulle godkjennes før barnet ble plassert og at det skulle føres tilsyn med alle barn som bodde i fosterhjem. Da barnevernloven av 1992 trådte i kraft i 1993 var først tilsyn i fosterhjem fjernet. I mai samme år ble imidlertid ordningen med særskilte tilsynspersoner tatt inn i loven igjen. Tilsynsførerens oppgave i henhold til barnevernloven av 1953 var mer omfattende enn slik ordningen har fungert fra 1993. Fra 1953 skulle tilsynsføreren besøke barnet minst seks ganger i året. I den nye loven ble dette redusert til minimum fire ganger i året (Frenay, 2015, s. 13-15). Det følger av barnevernlovens § 4-22 at kommunen skal føre tilsyn med hvert enkelt barn i fosterhjem fra plasseringstidspunktet og frem til barnet fyller 18 år. Formålet med tilsynet er å føre kontroll med at barnet får forsvarlig omsorg i fosterhjemmet og at de forutsetninger som ble lagt til grunn for plasseringen blir fulgt opp (Barnevernloven, 1992).

FNs barnekonvensjon (1989) gjelder som norsk lov og konvensjonens bestemmelser skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning. Konvensjonen inneholder 54 artikler og bygger på prinsippet om at barnets beste alltid skal komme først i alle situasjoner. Konvensjonen gir barn en spesiell juridisk status. Konvensjonens artikkel 12 om barnets rett til å gi uttrykk for sin mening fremstår som spesielt sentral i denne oppgaven, fordi flere av informantene i studien fortalte at de i liten grad opplevde å ha mulighet til å si sin mening da de bodde i fosterhjem.

1.3.2 Fosterhjem

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) er underlagt Barne- og likestillingsdepartementet (BLD), og er et fagorgan på områdene barnevern, barn, ungdom og oppvekst, adopsjon, familievern, likestilling og ikke-diskriminering og vold og overgrep i nære relasjoner. Når barn eller unge av ulike grunner ikke kan bo hos familien sin, er det barnevernets oppgave å sørge for at barna får en trygg og god omsorg. De fleste barn og unge som plasseres utenfor hjemmet, flytter til et fosterhjem, mens noen plasseres på barnevernsinstitusjon eller i bolig med oppfølging. Fosterhjem utenfor familie benyttes i større grad enn fosterhjem i slekt og nettverk. Når hjelpetiltak i hjemmet ikke er tilstrekkelig for å sikre barn og unge en forsvarlig omsorg, kan de plasseres utenfor hjemmet. Barnevernlovens bestemmelser gir adgang til plasseringer utenfor hjemmet både med- og uten foreldrenes samtykke, og på mer varig eller midlertidig basis. Slike plasseringer omfatter omsorgsovertakelser, akutt plasseringer, plasseringer ved alvorlige atferdsproblemer hos barnet og frivillige plasseringer (Bufdir, 2019). Ved utgangen av 2018 var 15140 barn og unge plassert utenfor hjemmet, i enten fosterhjem eller i institusjon (Statistisk sentralbyrå, 2019).

I henhold til barnevernlovens § 4-22 er et fosterhjem: a) private hjem som tar imot barn til oppfostring på grunnlag av barneverntjenestens beslutning om hjelpetiltak etter § 4-4, eller i samband med omsorgsovertakelse etter § 4-12 eller § 4-8 annet og tredje ledd, b) private hjem som skal godkjennes i henhold til § 4-7. Til fosterforeldre skal det velges personer som har særlig evne til å gi barn et trygt og godt hjem, og som kan løse oppfostringsoppgavene i samsvar med de forutsetningene som er lagt til grunn for oppholdets varighet m.m., jf. § 4-15 (Barnevernloven, 1992). Et fosterhjem kan defineres som et hjem som for kortere eller lengre tid mottar ett eller flere barn til oppfostring (Backe-Hansen, Havik & Grønningsæter, 2013a). Et fosterhjem er et privat hjem som tar vare på barn og unge som av forskjellige grunner ikke kan bo sammen med foreldrene sine. Fosterforeldre har den daglige omsorgen for barnet på vegne av barneverntjenesten. Ansvar for oppfølging av barnet og fosterhjemmet ligger til barneverntjenesten (Norsk fosterhjemsforening, 2019). Gjennom intervjuer med fire voksne kvinner som har bodd i fosterhjem for flere år siden, er empirien i denne studien innhentet.

1.3.3 Relasjoner

Den danske filosofen Knud Løgstrup (1956) har sagt:

Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre uden at han holder noget af dets liv i sin hånd. Det kan være meget lidt, en forbigående stemning, en oplagthed, man får til at visne, eller som man uddyber eller hæver. Men det kan også være forfærdende meget, så det simpelthen står til den enkelt, om den andres liv lykkes eller ej (Løgstrup, 2008, s. 25).

Med dette mente Løgstrup at vi mennesker lever i relasjon til hverandre og at tillit er et grunnleggende fenomen i den menneskelige tilværelse. Med «tilliten utleverer vi oss selv, vi legger noe av vårt eget liv i den annens hånd og forventer at han eller hun tar vare på det». Tilliten viser ifølge Løgstrup menneskenes avhengighet av hverandre. Fordi tillit også betyr å utlevere seg er et hvert forhold mellom mennesker et maktforhold, i følge Løgstrup (Christoffersen, 1999 s. 29). Begrepet relasjon anvendes også som et teoretisk perspektiv, noe som blir beskrevet i kapittel 4.3.

I denne undersøkelsen har jeg tatt utgangspunkt i fire voksne kvinners historier og deres erfaringer med relasjoner til kontaktpersoner i barneverntjenesten, tilsynspersonene og fosterfamilien da de bodde i fosterhjem. Med unntak av at *saksbehandlerbegrepet* benyttes i de fleste empiriske sitater i undersøkelsen, titulerer jeg hovedsakelig saksbehandler som *kontaktperson*. Dette etter ønske fra barnevernsproffene, som opplever saksbehandlerbegrepet som stigmatiserende (NOU, 2016, s. 41-42). Begrepet *tilsynsfører* for barn i fosterhjem er fra 2015 erstattet med begrepet *tilsynsperson* (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2015). Gjennom denne undersøkelsen bruker jeg begrepene litt om hverandre, litt avhengig av hvilket begrep informantene selv har benyttet og i forhold til tittelen som benyttes i kilden jeg henviser til.

1.3.4 Livskvalitet

Næss, Mastekaasa, Moum, og Sørensen (2001), påpeker at det finnes en rekke definisjoner at begrepet livskvalitet. Selv mener de livskvalitet betyr å ha en grunnstemning av glede og definerer det som et psykologisk /subjektivt fenomen. «Livskvalitet som psykisk velvære»

viser til at livskvalitet er å ha det godt og at å ha det godt, innebærer å ha gode følelser og positive vurderinger av eget liv.

Ifølge Helsedirektoratet (2019) betyr livskvalitet å ha det bra, ha ressurser til å håndtere hverdagslivets utfordringer, føle tilhørighet, oppleve mening, kunne utvikle seg og være i gode relasjoner. Psykisk helse og livskvalitet påvirkes av mange av de samme faktorene som psykiske lidelser og er et resultat av samspillet mellom individuelle egenskaper og beskyttelses- og risikofaktorer i miljøet. I kapittel to om forskning kommer jeg mer inn på livskvalitetsbegrepet. Skevington og Böhnke (2018) viser til at begrepene *subjektive well-being (SWB)* og *quality of life (QoL)* ofte benyttes om hverandre i internasjonale undersøkelser som omhandler menneskers livskvalitet (Skevington og Böhnke, 2018, s. 22). Verdens helseorganisasjon (WHO) definerte i 1994 subjektiv QoL som individets oppfatning av sin posisjon i livet, i forhold til den kulturelle og verdimeslige konteksten man lever i, og i forhold til egne mål forventninger, standarder og bekymringer. Det er en bred beskrivelse som på en kompleks måte omhandler menneskets fysiske helse, psykiske helse, grad av uavhengighet, sosiale relasjoner, personlig tro og miljømessige forhold (WHO, 1994 i Skevington og Böhnke, 2018, s. 23). Definisjonen ble senere utvidet til også å omfatte et åndelig domene. Forskning har ifølge Stiglitz mfl. (2009 i Skevington og Böhnke 2018, s. 23) vist at det er mulig å samle pålitelig data om både subjektiv- og objektiv velvære/livskvalitet. Subjektiv livskvalitet omfatter kognitive vurderinger av ens liv, lykke, tilfredshet, positive følelser som glede og stolthet og negative følelser som smerte og bekymring. Objektiv livskvalitet innbefatter inntekt, rikdom og materielle goder. Alle faktorene bør måles separat for å få en mer helhetlig forståelse av folks liv. Skevington og Böhnke (2018) argumenterer for at begrepene henger tett sammen og at de ikke kan erstatte hverandre fordi de er knyttet til ulike teoretiske begreper, men foreslår at modellene kan slås sammen til en *Life Quality and Well-being - LQW*-modell som tar for seg alle målene.

Jeg har gjennom arbeidet med studien tatt utgangspunkt i informantenes refleksjoner omkring hva livskvalitet innebærer for dem og drøftet deres erfaringer opp mot teori.

1.4 Studiens relevans

Studien har høy relevans for kontaktpersoner i barneverntjenester for at de bedre skal kunne forstå- og følge opp barn og unge som bor i fosterhjem. Temaene som peker seg ut i empirien er dessuten viktig informasjon til politikere for å tydeliggjøre fosterbarns behov som på mange måter står i konflikt med barneverntjenestenes rammevilkår, såvel som gjeldene lovverk, forskrifter og retningslinjer. Ved å lytte til informantenes erfaringer og tilbakeblikk fra de bodde i fosterhjem, kan ansatte i barneverntjenesten og politikere få mer kunnskap til å planlegge og gjennomføre oppfølging og kontakt med barn i fosterhjem på en bedre måte. Barn som bor i fosterhjem har ofte hatt en tøff start på livet. De kan ha hatt omsorgspersoner som ikke har møtt deres behov for trygghet og flere er utsatt for alvorlig omsorgssvikt og traumer. Kirkengen og Næss (2015) har skrevet om hvordan barn som utsettes for krenkelser har større sannsynlighet for å bli somatisk syke, i tillegg til å få psykiske helseplager senere i livet.

Slik jeg ser det er det viktig å ha fokus på hvordan man som kontaktperson i barneverntjenesten kan hjelpe barn som skal flytte, eller som allerede bor i fosterhjem, og på den måten fremme god livskvalitet videre i livet. Gjennom å snakke med voksne som har bodd i fosterhjem, og å høre deres erfaringer og opplevelser av hva som har vært- og er viktig for dem, håper jeg å belyse viktige aspekter som har betydning for fosterbarns livskvalitet. Med denne studien ønsker jeg å bidra til at barneverntjenestene kan gi bedre hjelp og oppfølging til fosterbarn, samtidig som jeg har et ønske om å tydeliggjøre noen overordnede samfunnsmessige begrensninger for å imøtekomme dette.

1.5 Oppgavens oppbygging

Oppgaven er inndelt i 6 kapitler. I kapittel 2 presenteres forskning som er relevante for denne studien. Kapittel 3 består av oppgavens metodedel. Her vil jeg redegjøre for metodisk og analytisk tilnærming, samt forskningsetiske hensyn og vurderinger. Deretter følger en presentasjon av teoretisk rammeverk i kapittel 4. Studiens empiri presenteres og drøftes ved hjelp av teoretiske perspektiver i kapittel 5. Oppgaven avsluttes med avsluttende refleksjoner i kapittel 6, hvor studien oppsummeres studien kort, samt implikasjoner for videre forskning og oppfølging av barn og unge i fosterhjem.

2.0 Relevant forskning og kunnskap på feltet

I dette kapittelet vil jeg presentere forskning som jeg anser som relevant for å belyse min undersøkelse. Barnevernfeltet er komplekst og er stadig debattert i medier. Det finnes mye forskning om ulike temaer og fenomener vedrørende barnevern og fosterhjem. Denne undersøkelsen omhandler norske forhold og jeg har derfor hovedsakelig valgt å ha fokus på norske studier.

2.1 Forskning om tilknytning og relasjoner

Alan Sroufe (2005) står bak den omfattende Minnesota-undersøkelsen som pågikk over en trettiårig periode fra tidlig 1970-tallet. Her fulgte forskerne barn fra før de ble født og til de ble voksne og hadde som formål å forstå hvilke faktorer som påvirker utviklingen av psykiske lidelser og evnen til å fungere sammen med andre mennesker fra tidlig barndom til voksen alder. Undersøkelsen understreker hvor viktig tilknytning er for relasjoner og hvor stor betydning relasjoner kan ha for livskvaliteten senere i livet. Denne undersøkelsen stemte i stor grad overens med de tankene Bowlby hadde, om at barn som får sensitiv og god omsorg utvikler en trygg tilknytning og har større sannsynlighet for å bli mer selvstendige senere i livet. Undersøkelsen viste videre at barn med en tidlig utrygg tilknytningsatferd hadde større problemer med vennsrelasjoner enn barn med en tidlig trygg tilknytning. Undersøkelsen viser at tidligere omsorgssituasjon og tilknytning har stor betydning for hvordan en fungerer i nære følelsesmessige relasjoner (Sroufe mfl., 2005 i Broberg, Granquist, Ivarsson og Mothander, 2008, s. 221-230).

En kvalitativ intervjustudie, gjennomført av Marion, Paulsen og Goyette (2017), med 61 ungdommer i alderen 17-19 år, som deltok i prosjektet Quebec Youth qualification program (PQJ). Målet med prosjektet var at ungdom som var på vei ut omsorgsbasen skulle være i jobb eller integrert i et utdanningsprogram ved evalueringstidspunktet. Det var også et vesentlig mål å utvide ungdommenes nettverk ved å tilby støttesystemer koblet til forskjellige ungdomssomsorgssenter. Programmet fant sted i fire regioner i Quebec-provinsen. Forskerne påpeker at overgangen til voksen alder er et viktig og ofte stressende vendepunkt i livet. Overgangen fra ungdom til voksen blant annet er preget av identitetsutforskning, ustabilitet, selvfokus, i tillegg til at det er en periode med økt

uavhengighet og redusert foreldrestøtte. Det vises videre til at dette er en periode preget av behovet for støtte og veiledning fra støttende voksne. Overgang til voksen alder ser ut til å være annerledes og mer utfordrende for barn og ungdom under barnevernets omsorg enn for flertallet av andre ungdom og flere faktorer kan ha være årsak til dette. Mange av barnevernsbarna har en historie med psykososiale vansker og en urolig familiedynamikk. Lovverkets aldersbegrensning innebærer at ungdommene ikke alltid får muligheten til en gradvis overgang til voksen alder, med krav om å bli selvstendig, samtidig som man også fjerner dem fra den emosjonelle og personlige støtten de kan ha fått mens har vært under omsorg. Å skape positive relasjoner mellom unge voksne som forlater omsorgstiltak og deres kontaktpersoner eller sosialarbeidere, synes å være avgjørende for at det skal gå bedre med dem. For å etablere denne støtten er en proaktiv tilnærming til ungdommene, engasjement og tid avgjørende. Systembegrensninger kan noen ganger hindre muligheten til å skape de nødvendige relasjoner, det være seg utskifting av personale og økonomisparing. Disse elementene må i størst mulig grad forebygges og arbeides med kontinuerlig. Det er også viktig å jobbe med uformelle nettverksrelasjoner, siden de kan gi en mer permanent kilde til støtte. Forskerne anbefaler at prosjektet jobber videre med å sørge for at medlemmer av uformelle nettverk kan gi de forskjellige typer støtte som ungdom trenger i overgangen til voksen livet.

At relasjoner er av stor betydning for barn som har vært under offentlig omsorg, understrekes også av Backe-Hansen, Bakketeig, Dæhlen og Gundersen (2019) i studien «Against all odds». Deltakerne var fra Danmark, England og Norge og var i alderen 16-32 år. Studien viser at forskjeller mellom landene, særlig når det gjelder fleksibilitet i tilbudene, påvirker i hvilken grad de unge kan utnytte de muligheter som finnes. Felles for de tre landene er at de unge voksne anser utdanning som viktig. Studien understreker betydningen av relasjonsbygging for at unge voksne skal føle seg anerkjent, sett, hørt og ivaretatt, noe som igjen fremmer medvirkning fra den unge og bedre fleksibilitet i tiltakene. Forskerne påpeker at når det offentlige først har overtatt omsorgen, bør det også være en etisk forpliktelse for det offentlige at unge som forlater barnevernets omsorg, skal tilbys samme hjelp og oppfølging som andre unge voksne får i en sårbar periode av deres liv. Da blir ettervernsfasen den siste muligheten barnevernet har til å tilby hjelp. Det kan argumenteres for at behovet for ettervernstiltak er størst for de yngste, og praksis viser også at dette er den høyest prioriterte gruppa. Samtidig er ikke det et argument for at de som er eldre enn

20, ikke trenger ettervern. Ikke alle unge ønsker kontakt med barnevernet når de har fylt 18 år. Tvert om kan mange ønske å bli selvstendige, eller ønske å markere at de er ferdige med et system de har vært i konflikt med. Derfor finnes også bestemmelsen om at unge som avslår ettervern, skal kontaktes igjen etter et år og få et nytt tilbud (Barne- og likestillingsdepartementet, 2011). Studien «Against all odds» understreker at det er viktig at planen som ifølge dagens regelverk skal legges i god tid før en ungdom fyller 18 år, må inneholde flere elementer samtidig som det er rom for å endre den underveis. Hele tiden i samarbeid med den unge voksne. For det første må man tenke helhetlig, slik at unge voksnes totale livssituasjon tas med, inklusive behov for samarbeid med andre tjenester. Et sted å bo og penger til livsopphold er nødvendig, men ikke tilstrekkelig. Samtidig må man ta høyde for at det alltid vil skje uforutsette ting som må håndteres. Dessuten er det viktig å tenke framover i tid, hvor skal den unge voksne være for eksempel om fem år? Dette tilsier at tiltakene ikke skal avsluttes for tidlig, men at barneverntjenesten i samarbeid med de unge heller utnytter mulighetene som finnes både innad i tjenesten og i andre tjenester. Det samme konkluderte Oterholm (2008) og Oterholm og Paulsen (2018) med. Ungdom som har vært under omsorg er en sårbar gruppe som trenger ekstra tilrettelegging for at de skal få en best mulig start på sitt voksenliv. Det er behov for voksenstøtte som møter ungdommen der han/hun er, og for at denne skal fungere er det behov for kontinuitet i relasjonen til voksne. Ifølge Oterholm og Paulsen (2018) er det av betydning hvilke tjenester de unge får hjelp fra, og det understrekes at sosiale tjenester ikke kan erstatte den støtten de unge som flytter ut av omsorgsbasen får fra barnevernet.

2.2 Forskning om barn i fosterhjem

Bakketeig og Backe-Hansen (2008) har skrevet rapporten «Forskningsskunnskap om ettervern». Formålet var å få mer forskningsbasert kunnskap om barnevernets ettervernsarbeid og en oversikt over erfaringer med gjeldende praksis. Prosjektet skulle bidra til å identifisere suksessfaktorer og kritiske faktorer for godt ettervernsarbeid for ungdom med ulike bakgrunn og problematikk. Prosjektet kombinerer litteraturstudier, kvalitative studier ved bruk av intervjuer og kvantitative spørreundersøkelser. I prosjektet påpeker forskerne at det er en stor utfordring i flere vestlige land at unge som har vært under offentlig omsorg er i en stor risiko for en marginalisert og problematisk

voksentilværelse (Bakketeig, Oterholm og Backe-Hansen, 2008c, s. 294). Forskerne viser til at ettervern nytter og det anbefale ytterligere forskning på hva som skal til for at ettervernsungdom kan utnytte og forbedre sine livssjanser i en potensielt marginalisert livssituasjon. Ifølge Bakketeig og Backe-Hansen (2008) er rapportens hovedkonklusjon at det statlige og kommunale barnevernet bør yte en større felles innsats med utgangspunkt i barnevernsungdoms behov, for å kunne gi et styrket, helhetlig ettervernstilbud i overgangen til en selvstendig tilværelse. Dette kan bidra til å gi unge mennesker bedre muligheter til levekår som oppleves gode og meningsfulle for den enkelte. Empiriske funn i min studie underbygger også behovet for å høre på ungdommens ønsker om kontakt med barnevernet etter fylte 18 år.

Kunnskapsstatusen «Barn og unge i fosterhjem» fra 2010 av Backe-Hansen, Egelund og Havik viser til at forskere har påvist at barn som er i kontakt med barnevernet som gruppe er blant samfunnets dårligst stilte samfunnsborgere både sosioøkonomisk, demografisk og psykososialt, men påpeker at det er lite forskning av høy metodisk kvalitet om effektene av plassering utenfor hjemmet. Det samme gjelder forskning om barnas og ungdommenes syn på å være plassert. Konklusjonen av kunnskapsstatusen var at blant annet at det var behov for kunnskap om hva som påvirker fosterbarns skolegang og utdanningsnivå, hva som skal til for å fremme stabilitet i fosterhjem, samt forskning som involverer barn og unge direkte for å kunne analysere deres erfaringer. Videre konkluderte kunnskapsoversikten med at det er viktig å utforske betydningen av seleksjon til fosterhjemstiltaket.

Forskningsprosjektet «Fosterhjem for barns behov» av Backe-Hansen, Havik og Grønningsæter (2013) rettet fokus på barn og unges situasjon både før plassering og mens de bodde i fosterhjem. Prosjektet kombinerte litteraturstudier, kvantitative studier og kvalitative intervjustudier. Forskerne anbefaler bedre utredning og oppfølging av fosterbarn, bedre kvalifisering av fosterforeldre, bedre rammebetingelser for fosterhjemmene og bedre utdanningsmuligheter for barna og ungdommene (Backe-Hansen mfl., 2013a). Det påpekes at det ser ut til at barn og unge som har vært i fosterhjem kan greie seg bedre i voksen alder enn de som har vært i andre typer barnevernstiltak, men understreker samtidig at unge voksne med barnevernseerfaring ofte sliter med en rekke problemer som gjør det nødvendig å fokusere på hva som kan gjøres for å gi barnevernsbarna et bedre tilbud. Rapporten avsluttes med å understreke at det er behov for mer kunnskap og kvalitet i

oppfølgingsarbeidet rundt fosterbarn og fosterhjem. Det anbefales mer forskning om variasjonen i utfall for fosterbarn, en mer helhetlig utredning av fosterbarn samt at andre sider enn fosterbarns vanskelige situasjon bør belyses (Backe-Hansen, Havik og Grønningsæter, 2013c). I min studie svarer jeg på noen av disse anbefalingene ved at jeg blant annet retter fokus på kvaliteten i oppfølgingen av barn og unge i fosterhjem.

Den longitudinelle registerdatastudien «Barnevern i Norge 1990–2010» av Backe-Hansen, Madsen, Kristofersen og Hvinden (2014) viser til at det finnes mye forskning som peker på at unge voksne med barnevernserfaring har forhøyet risiko marginalisering på mange viktige livsområder. Denne gruppen er ifølge Backe-Hansen, Madsen og Hvinden (2014c) oftere mottakere av trygdeytelser, har lavere utdanning, høyere dødelighet og flere helseproblemer enn andre unge voksne. Tilsvarende resultater kom også Vinnerljung (2006) frem til i sin studie «fosterbarn som unga vuxna», og Brannstrøm, Forsman, Vinnerljung og Almquist (2016) i studien «The truly disadvantaged? Midlife outcome dynamics of individuals with experiences of out-of-home care». Imidlertid viser forskning også at flere oppnår gode overganger til voksenlivet, særlig hvis barna får ekstra tid på seg. Det konkluderes med behov for utvikling av robuste og virksomme tiltak og gode modeller for tverrfaglig samarbeid. Også denne rapporten avsluttes med å argumentere for behov for mer at barn, unge og familie i barnevernet følges opp med mer forskning (Backe-Hansen mfl., 2014c).

Marianne Dæhlen (2017) viser også til at forskning fra flere land peker på at barn og unge med hjelp fra barnevernet skårer negativt på en rekke forhold som voksne og at få fullfører utdanning utover grunnskolen, mange har dårlig helse, flere dør unge og de er overrepresentert i kriminalstatistikken. Resultater i de aktuelle studiene viser imidlertid at det er positive utfall relatert til stabilitet og varighet i plassering, til forsterkede fosterhjem, til mottakere av ettervern. Liknende resultater kom også Skilbred og Iversen (2014) frem til med hensyn til unge voksne som har bodd i fosterhjem og som har lyktes med å ta høyere utdanning. De viser til viktigheten av at fosterforeldrene både kan skape en tilhørighet for barnet, har verdier og holdninger til skole som viktig, og at de evner å lage en god struktur på hverdagslivet og skolearbeidet. Dæhlen trekker fram at flere studier har vist at eventuelle effekter av fosterhjems plassering i hovedsak kan knyttes til kjennetegn ved fosterbarna, heller enn til selve fosterhjems plasseringen. Dæhlen mener det fortsatt mangler kunnskap

for å kunne konkludere med hva ved fosterhjems plassering fremmer, og hemmer, et godt voksenliv.

3.0 Metode

I dette kapittelet vil jeg introdusere studiens vitenskapelige ståsted, valg av metode, utvalg intervju og intervjuguide samt etiske dilemmaer som har vært viktige å hensynta i denne studien. Jeg vil redegjøre for mine valg og avgrensninger og vise hvordan det empiriske materialet i oppgaven er blitt til. Jeg vil beskrive hvordan jeg tar utgangspunkt i et fenomenologisk-hermeneutisk forskningsdesign og at empirien er fremkommet på grunnlag av kvalitative strukturerte intervjuer med fire informanter. Gjennomføringen av de planlagte intervjuene og viktige forskningsetiske prinsipper vil også bli presentert. Det legges vekt på informantenes erfaringer og deres livsverden som faglige anbefalinger for barneverntjenestenes videre arbeid med barn i fosterhjem. Selve analysen av undersøkelsens funn vil bli presentert i kapittel 5.

3.1 Vitenskapsteoretisk forståelsesramme

I denne studien vil jeg rette oppmerksomheten mot informantenes konkrete erfaringer. Det er den subjektive opplevelsen av deres erfaringsverden som danner grunnlaget for spørsmålene jeg ønsker å få svar på. Den tysk-østerrikske filosofen Edmund Husserl (1859-1938) anses som grunnleggeren av fenomenologien. Betegnelsen fenomenologi kommer fra det greske ordet *phainomenon*, som betyr fremtoning, det som viser seg eller kommer til syne (Thomassen, 2016, s. 82, Kvale & Brinkmann, 2015, s. 45). Ved en fenomenologisk tilnærming i undersøkelsen søker jeg å oppnå en forståelse av den dypere mening i informantenes subjektive erfaringer. En tradisjonell fenomenologisk undersøkelse vil kreve at jeg setter til side mine antakelser, forventninger og forforståelse jeg måtte ha i forhold til undersøkelsens tema, slik at fenomenet trer klart frem. Fenomenologien står på en måte i motsetning til hermeneutikken, ved at jeg som forsker skal være fordomsfri og la informantenes opplevelser og forståelse tre frem upåvirket av meg. Det er svært vanskelig, om ikke umulig å gjennomføre undersøkelsen på en slik måte. Ved at jeg fortolker empirien får undersøkelsen også en hermeneutisk vending og jeg trekker min fortolkning, forforståelse og ulike teoretiske perspektiver videre inn i analysen (Thomassen, 2016, s. 161,171). Jeg vil derfor undersøke problemstillingen gjennom en fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming.

I hermeneutikk er altså fortolkning et sentralt begrep. Fortolkning innebærer at tingene settes i en sammenheng, som gjør at vi forstår hvilken betydning som kan tillegges de fenomenene som skal undersøkes (Thomassen, 2006, s. 86-87). Hermeneutikk som begrep kommer fra det greske ordet *hermeneuein*, som betyr å tolke eller fortolke. Den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer (1900-2002) regnes som den mest sentrale hermeneutiske teoretiker i vår tid (Thomassen, 2006, s. 157, Krogh, 2014, s. 12). I følge Gadamer forutsetter enhver forståelse en annen, forutgående forståelse; fordom. Korrigerende av egne fordommer er en forutsetning for ny forståelse. Den hermeneutiske sirkel betegner det forhold at all fortolkning består i stadige bevegelser mellom helhet og del, altså mellom det jeg skal fortolke av empirien og min egen forforståelse om temaene i undersøkelsen (Krogh, 2014, s. 49-53, Gilje og Grimen, 2007, s. 153).

Kvalitative metoder, som for eksempel intervju egner seg godt for å få kunnskap om menneskers erfaringer, tanker og følelser (Thagaard, 2016, s. 95). Selv om min forståelse ikke skal styre intervjusituasjonene har jeg, som følge av flere års praksiserfaring fra barneverntjeneste, med meg kunnskap og forforståelse av fenomenene jeg ønsker belyst i undersøkelsen. Intervjuene har gitt meg mye og detaljert informasjon om informantenes livsverden og fenomener. Informantene har deltatt i interaksjon med meg ved å sette ord på sine erfaringer. Dette har gitt meg mer kunnskap og dannet grunnlag for nye oppfølgende spørsmål, som igjen bidrar til å øke min kunnskap. De kvalitative intervjusituasjonene og tolkning av empirien i denne undersøkelsen er i stadig bevegelse frem og tilbake mellom helhet og del. Denne pendelbevegelsen viser hvordan forståelse utvikler seg gjennom fortolkninger (Thomassen, 2016, s. 91). Som fortolkende forsker må jeg både anerkjenne og reflektere over egen forforståelse og hvilken betydning dette har i tolkningsprosessen. Det er denne koblingen mellom fenomenologien og hermeneutikken som blir mest riktig i denne oppgaven. Informantenes perspektiver og opplevelser skal frem, og det er derfor viktig å være klar over mine forforståelser i møte med dem. Det er krevende å sette forforståelse til side, men desto viktigere å være klar over egne perspektiver og holdninger. Hele forskningsprosessen, med intervjuene og senere skriveprosessen, har bidratt til å tydeliggjøre og utfordre min forforståelse.

3.2 Eget faglig ståsted

Jeg er utdannet sosionom og har vært ansatt i barneverntjenesten i ca. 10 år. Gjennom min yrkeserfaring har jeg snakket med mange barn og ungdom, fosterforeldre og biologiske foreldre. Jeg hadde derfor med meg noe forforståelse i møte med informantene. Jeg var imidlertid opptatt av å få frem informantenes opplevelser og fortellinger, ikke mine forforståelser. Det var derfor viktig å være bevisst på min rolle som forsker og undersøker. Det var ikke så lett og innimellom tok jeg meg selv i å si: «jeg vet at det kan være sånn eller slik...». Jeg måtte flere ganger hente meg inn igjen og stille spørsmålene mer åpent. Denne studien innebærer således flere dilemmaer og utfordringer som jeg har forsøkt å være bevisst på underveis.

Mitt kjennskap til feltet kan ha bidratt til at jeg stilte spørsmål som gjorde at informantene fikk tillit til meg og derfor fortalte åpent om sine erfaringer. På den annen side kan det være en fare for at jeg ikke fulgte opp noe av det de sa fordi jeg har trodd at jeg visste hva de mente. Ved at jeg er ansatt i en barneverntjeneste kunne det også være en risiko for at jeg overhørte kritikk av barneverntjenesten eller fokuserte på noe som ble fortalt, fremfor noe annet. De empiriske funnene og tolkningen av disse viser imidlertid noe annet. Det kan bety at informantene sa det de mente og at jeg la vekt på å være objektiv og ikke gikk barneverntjenesten i forsvar. Mitt kjennskap til feltet har samtidig gjort at jeg har kunnet forstå og følge informantene i deres fortellinger og empirien er et resultat av interaksjonen mellom meg og informantene. Ifølge Thagaard (2016, s.73) har forskerens egenskaper og væremåte stor betydning for kontaktetablering med deltakerne i felten. Det var derfor viktig at jeg reflekterte over hvordan jeg ønsket å bli oppfattet og tilpasset min atferd deretter.

Som følge av min forforståelse har jeg møtt på noen utfordringer i rollen som forsker. Blant annet opplevde jeg flere ganger at informantene fortalte om hendelser i deres liv som vekket min nysgjerrighet og hvor jeg ønsket å stille flere oppfølgende spørsmål, selv om informasjonen ikke var relevant for undersøkelsens problemstilling. I disse situasjonene var det spesielt viktig at jeg på forhånd hadde reflektert rundt min rolle som forsker, kontra min jobb som kontaktperson i barneverntjenesten. Det var viktig å bevisst ha fokus på deltakerne og deres erfaringer, ikke på temaene som jeg var opptatt av før møte med empirien. Mitt

engasjement for feltet og den erfaringen jeg har hatt med meg inn i undersøkelsen har ført til at jeg valgte nettopp dette temaet.

3.3 Valg av forskningsdesign og metode

Denne studien er basert på kvalitative semistrukturerte dybdeintervjuer. Målet er å få kunnskap om hvilke erfaringer voksne har i forhold til betydningen av relasjoner, både til det offentlige- og til det private nettverket, da de bodde i fosterhjem. Ved å utforske informantenes erfaringer og videre undersøke om jeg fant noen felles trekk ved det deltakerne fortalte, ønsket jeg å oppnå en økt forståelse og kunnskap som jeg kan benytte i mitt videre arbeid i barneverntjenesten. Jeg har gjennom egen arbeidserfaring møtt mange foreldre, samarbeidspartnere og kollegaer som har en oppfatning om at barn som er under barnevernets omsorg får store utfordringer i voksenlivet. Dette er det også forsket en del på. Flere undersøkelser viser at ungdom som har vært under offentlig omsorg kommer dårligere ut på en rekke levekårs- og helseindikatorer, som skoleproblemer, psykiske vansker, relasjonsvansker, sosiale problemer, rus- og kriminalitet (Bakketeig og Backe-Hansen, 2008a, Brannstrøm mfl., 2016, Vinnerljung, 2006, Dæhlen, 2017). Dette bildet er noe nyansert, da forskningen, ifølge Backe-Hansen mfl. (2010), i for liten grad tar høyde for hvilke problemer de unge hadde forut for plasseringen og hvilke som har kommet til i løpet av plasseringstiden. Gjennom denne studien ønsker jeg å bidra til at barneverntjenestene får økt forståelse og forskningsbasert kunnskap om hva som er viktig for barn i fosterhjem, i et forebyggende perspektiv.

Jeg vurderte at min problemstilling ville bli best belyst gjennom en kvalitativ intervjuundersøkelse der informantene kunne beskrive og utdype sine erfaringer. Ved å benytte intervju som metode i studien vil jeg få et godt grunnlag til å fange opp- og forstå blant annet informantenes erfaringer, oppfatninger, tanker, meninger og følelser. Jeg ønsket å få kunnskap om erfaringer og refleksjoner fra fosterbarn som i dag er voksne, i forhold til relasjoners betydning for deres livskvalitet. Ved at jeg lyttet til deres historier og stilte oppfølgende spørsmål fikk jeg ny kunnskap som jeg kunne benytte videre i samtalene. I et kvalitativt forskningsdesign betyr en fenomenologisk tilnærming at en har en mest mulig forutsetningsløs tilnærming. Gjennom en hermeneutisk tilnærming har jeg søkt forståelse og

innsikt i informantenes personlige ytringer, ved at å for eksempel fortolke meningen i språklige uttrykk og handlinger (Thomassen, 2016, s. 44-45 og 83).

3.4 Intervjuguide

Jeg utarbeidet en intervjuguide med ni hovedspørsmål samt to til seks underspørsmål til hvert av hovedspørsmålene (vedlegg 2). Spørsmålene var basert på mine tidligere faglige refleksjoner. Intervjuguiden hadde i utgangspunktet en bestemt rekkefølge på temaene, men jeg valgte å bevege meg litt frem og tilbake mellom temaene for at samtalen skulle ha så naturlig og god flyt som mulig. I løpet av samtalene dukket det også opp temaer jeg ikke hadde planlagt å spørre om på forhånd, men som det i konteksten har blitt naturlig å snakke om. Selv om alle intervjuene er gjennomført med samme intervjuguide som utgangspunkt, har samtalene likevel blitt veldig forskjellige.

3.5 Utvalg

Jeg vurderte det som hensiktsmessig å gjøre en strategisk utvelgelse av informanter til undersøkelsen. Informantene skulle være voksne, helst over 25 år fordi jeg ønsket at det var noe tid siden de avsluttet kontakten med barnevernet. De skulle også ha bodd i fosterhjem som barn/ungdom. Det viste seg imidlertid å være vanskeligere å få tak i informanter enn jeg på forhånd hadde forestilt meg. Utvelging av deltakere til studien er derfor basert på et tilgjengeligutvalg. Utvalget er strategisk fordi informantene representerte egenskaper som var relevant for problemstillingen (Thagaard, 2016, s. 60).

Jeg kontaktet åtte barnevernledere i andre kommuner og sendte dem i tillegg en epost med mitt informasjonsskriv (vedlegg 1). Jeg fikk ingen informanter rekruttert fra disse. Gjennom en brukerorganisasjon fikk jeg kontakt med alle informantene i denne undersøkelsen. Informantene i denne studien er kvinner i alderen 27 – 42 år. De har bodd i ett eller flere fosterhjem i kortere eller lengre perioder av barne- og ungdomstiden, og alle har vært under omsorg av en barneverntjeneste, i henhold til barnevernlovens § 4-12 (Barnevernlove, 1992). De har av ulike årsaker opplevd å flytte fra sine biologiske foreldre, både planlagte flyttinger, men også flytting som skjedde brått og uplanlagt. En av informantene forstod ikke hvorfor hun måtte flytte. Alle informantene har opplevd at

foreldrene ruset seg eller har vært psykisk syke.

3.6 Gjennomføring av intervjuene

Intervjuene i denne undersøkelsen ble gjennomført over en periode på fire måneder, med ett intervju pr måned. Jeg hadde planlagt å gjennomføre intervjuene i løpet av en kortere periode, men av ulike årsaker ble planlagte intervjuer utsatt noen ganger. Informantene valgte selv hvor vi skulle møtes. Intervjuene ble gjennomført på arbeidsplassen til en informant og øvrige i lokalene til brukerorganisasjonen. Alle informantene har samtykket til å delta i undersøkelsen (vedlegg 3). Intervjuene ble innledet ved at jeg fortalte om meg selv og hensikten med studien. Informantene ble informert om at jeg benyttet diktafon under intervjuet og at de når som helst kunne trekke tilbake sitt samtykke dersom de likevel ikke ønsket å delta i undersøkelsen. Intervjuene varte fra 45 minutter til 1 time og 15 minutter.

3.7 Analyse av empiri

I denne studien er jeg opptatt av å forstå informantenes erfaringer. For å analysere meningsinnholdet i det informantene har fortalt har jeg valgt en bricolage-tilnærming. Det vil si at jeg har benyttet en blanding av ulike analytiske teknikker for å analysere det empiriske materialet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 263). Det første jeg gjorde var å transkribere fortløpende etter hvert intervju. Etterpå leste jeg gjennom alle transkripsjonene og hørte på opptak av intervjusamtalene flere ganger for å få oversikt over materialet. Videre gjennomgikk jeg transkripsjonene for å se etter felles temaer eller mønstre. Jeg skrev ned sitater og temaer som gikk igjen i tekstene, organiserte disse under forskjellige overskrifter som var relevant for problemstillingen og sorterte utsagn som hadde likhetstrekk og de som skilte seg ut. Til slutt identifiserte jeg det sorterte materialet og drøftet opp mot teoretiske perspektiver som jeg mener passer til de empiriske funnene. Denne undersøkelsen har således en induktiv fremgangsmåte da empirien har styrt hvilke teoretiske perspektiver jeg har valgt (Thagaard, 2016, s. 187).

3.8 Reliabilitet og validitet

Tradisjonelt knyttes begrepene reliabilitet (troverdighet) og validitet (gyldighet) til kvantitativ forskning, og har en annen betydning i kvalitative undersøkelser (Thagaard, 2016, s. 22). Kvalitativt intervju som metode vurderes som godt egnet til å undersøke min problemstilling. Informantene har fortalt om sine erfaringer og har gitt meg informasjon om de fenomenene jeg ønsket å vite noe om. Etter min oppfatning er det sannsynlig at andre fosterbarn også kan oppleve det samme og undersøkelsen vurderes derfor som valid (Kvale & Brinkmann, 2015, s.276).

3.9 Etske refleksjoner

All vitenskapelig virksomhet krever at forskeren forholder seg til etiske prinsipper som gjelder for forskningsmiljøer, så vel som i relasjon til omgivelsene. I kvalitative studier får forskeren ofte data som kan knyttes til de personene som deltar i prosjektet. Den nasjonale forskningsetiske komitè for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) beskriver særlige etiske forholdsregler som gjelder studier som innebærer behandling av personvernopplysninger. Fordi jeg skulle behandle personopplysninger kontaktet jeg Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD) og søkte om tillatelse til å gjennomføre denne studien. Dette ble godkjent jfr. vedlegg 4 og 5. Etske vurderinger er hensyntatt i alle ledd og nivåer i denne undersøkelsen. Tre særlig aktuelle forskningsetiske prinsipper som jeg vil utdype er *informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser av å delta i forskningsprosjekter* (NESH, 2016, Thagaard 2016, s.24-26).

3.9.1 Informert samtykke

Informantene fikk informasjonsskrivet mitt før de takket ja til å delta i undersøkelsen. I møte med informantene gjentok jeg at deltakelse i studien var frivillig og at de når som helst kunne ombestemme seg og trekke seg fra deltakelse. Før jeg startet intervjuene fortalte jeg at jeg ville bruke diktafon til å ta opp samtalen. Jeg informerte videre om at opptakene ville bli oppbevart i et låsbart skap som kun jeg har tilgang til og at de slettes når jeg har levert masteroppgaven. Hvordan intervjusituasjonen ville oppleves, hva jeg trakk ut av

informasjonen, hvordan jeg tolket kroppsspråk og det som ble sagt, og hva det vil føre til for den enkelte å delta, har verken informantene eller jeg kunnet forutse.

3.9.2 Konfidensialitet, taushetsplikt og anonymitet

Ved å benytte diktafon i intervjuene kunne jeg følge med på hva informantene sa, stille oppfølgende spørsmål og observere hva som skjedde i samtalen, hva gjaldt stemning og kroppsspråk. At jeg tok opp samtalene samtykket informantene til på forhånd. All informasjon jeg har samlet inn er anonymisert. I lys av prinsippet om konfidensialitet følger også kravet til å ivareta anonymiteten til deltakerne i undersøkelsen (Ringdal, 2007, 430-431). Informantene har vist stor åpenhet om sin situasjon. For å kunne ivareta hensynet til deres anonymitet har det vært viktig å hele tiden vurdere hvor mye informasjon jeg har kunnet knytte til utdrag fra intervjuene. Det kunne være en risiko for at informantene opplevde presentasjon av resultatene som et brudd på tilliten de viste meg i intervjusituasjonen. For at de skal være trygge på at deres anonymitet har blitt ivaretatt har de fått tilbud om å lese gjennom sitater og oppgaven i sin helhet.

3.9.3 Konsekvenser av å delta i forskningsprosjektet

Et særlig aktuelt dilemma i denne undersøkelsen har vært vurderingen av hvor personlig jeg kunne være i intervjusituasjonen. Flere av spørsmålene jeg stilte omhandlet personlige opplevelser og refleksjoner. Informantene har vist meg tillit ved å delta og på den måten gjort seg sårbare. Noen temaer var det tøft for enkelte å snakke om. Jeg har da tatt noen pauser og spurt om de ønsker å fortsette samtalen. Det har vært viktig at jeg som forsker har vist respekt for deltakernes grenser, slik at ingen følte seg presset til å gi informasjon de kunne angre på i ettertid. Det er et viktig etisk prinsipp at deltakelse i forskningsprosjekt ikke skal skade de personer vi intervjuer (Thagaard, 2013, s.30).

Av etiske- og forskningsprinsipielle årsaker ville jeg snakke med voksne som har bodd i fosterhjem, men som verken har hatt noen tilknytning til meg eller til den barneverntjenesten jeg er ansatt i. Dette ville vært vanskeligere hvis jeg hadde kjent til informantene eller deres historie fra før. I og med at jeg har forsket på et felt der jeg som ansatt i barneverntjenesten har gjort egne erfaringer, har jeg vært opptatt av å være bevisst

og reflektere over mine fordommer. Jeg har forsøkt å være så åpen som mulig når jeg har stilt spørsmål for at informantenes livsverden skulle komme tydelig frem. Det har vært utfordrende, spesielt i forhold til deltakernes historier og oppfølgende spørsmål som ikke var planlagt. Jeg måtte være bevisst mine forforståelser selv om min nysgjerrighet ble vekket flere ganger underveis i intervjuene, i forhold til temaer som ikke var relevant for min studie. Basert på empirien som er fremkommet i undersøkelsen vil jeg i det følgende kapitlet presentere de tre teoriene jeg har valgt som analytiske perspektiver.

4.0 Teoretisk rammeverk

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for tre teoretiske retninger som jeg mener er av stor betydning for temaet i undersøkelsen, og som jeg i stor grad benytter i empiri- og drøftingskapitlet. Disse teoriene handler om makt og medvirkning, tilknytning og anerkjennelse og er relevante for oppgavens problemstilling og for nøkkelbegrepene relasjon og livskvalitet.

4.1 Makt og medvirkning

Innenfor samfunnsvitenskapen finnes det mange måter å forstå- og definere makt på og følgelig flere forskjellige teorier om makt (Rønning, 2000, gjengitt i Solheim og Øverlid, 2001, s. 302, Engelstad, 2004 i Slettebø, 2008, s. 71). Ifølge Slettebø (2008, s. 49) påvirker makt relasjoner. Brukermedvirkning kan forstås som nært knyttet til begrepet empowerment og begge begrepene står felles om å styrke brukernes relasjon til hjelpeapparatet. Slettebø understreker viktigheten av empowerment i sosialt arbeid og viser til at begrepets betydning på norsk brukes om å gi makt eller kontroll til, og å gjøre i stand til eller tillate. Makt er ifølge Slettebø et kjernebegrep i empowermentttenkningen. Uavhengig av hvor god relasjonen er mellom for eksempel et barn i fosterhjem og kontaktpersonen i barneverntjenesten, vil det mellommenneskelige møtet alltid være avledet av posisjoner der makten er ulikt fordelt (Slettebø, 2008, s.71). Slik sett vil også maktforholdet mellom barnet og kontaktpersonen og mellom barnet og fosterforeldrene, kunne ha stor betydning for relasjonen mellom dem.

Solheim og Øverlid (2001, s. 302) viser til to makttradisjoner. Den ene tradisjonen retter søkelyset mot hvem som har makt, og tar utgangspunkt i at makt kan lokaliseres i enkeltpersoner eller i organisasjoner. Her er makten som utøves ovenfra og ned i fokus. Den andre tradisjonen fokuserer på selve maktutøvingen. Her er en ikke så opptatt av hvem som har makt, men av prosessen i maktutøvingssituasjonen og fokus er rettet mot relasjonene mellom aktørene. Engelstad (2019) har gjengitt en enkel definisjon av maktbegrepet: «A har makt over B i den grad A får B til å gjøre noe han/hun ellers ikke ville gjort». Ifølge Engelstad finnes makt overalt i samfunnet og er til stede som mulighet i de fleste menneskelige forhold. Makt kan utøves gjennom påbud, men også gjennom skjulte trusler eller etablerte forventninger (Engelstad, 2019).

Max Weber (1864-1920) formulerte en mer klassisk og presis definisjon av begrepet: «Makt er ett eller flere menneskers sjanse til å sette igjennom sin egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltakere i det kollektive liv skulle gjøre motstand» beror på» (Weber, 1971, i Slettebø, 2008, s. 73). Weber fremhevet betydningen av at maktforholdet er preget av legitimitet, det vil si at det oppfattes som rett og rimelig at overordnede gir ordre til underordnede. Dette kan begrunnes i at A innehar en spesiell stilling, er eier av en bedrift eller har en personlig appell eller spesielle innsikter. Når makten er legitim på denne måten, blir den mer effektiv fordi A ikke hele tiden må passe på at B gjør det som er forventet. Det vil B ofte gjøre av seg selv.

Michel Foucault (1926-1984) er kjent for sin beskrivelse av sammenhengen mellom makt og kunnskap. Foucault fremhevet hvordan vitenskapens språk, som kunnskapen uttrykkes i, både blir styrende og ekskluderende. Den blir styrende ved at en dominerende tenkemåte i en epoke kommer til uttrykk i et bestemt «blikk», som former forståelsen og danner rammer for videre produksjon av kunnskap. Det vitenskapelige språket blir ekskluderende ved at det bare er de som gjør det til sitt som oppfattes som meningsberettigede. Hvis pasienten ikke kan knytte seg til det medisinske språket når hun beskriver sin lidelse, blir hennes oppfatninger tillagt liten vekt. Foucault var også opptatt av hvordan forvaltning av kunnskap gjennomsyrrer det praktiske livet. En viktig form for maktrelasjon er at A får vite noe om B, overvåker - og undersøker B. Både leger, lærere og barnevernsansatte har det til felles at deres maktposisjon bygger på og forsterkes av at de har rett til å vite noe om sine «klienter», men ikke omvendt (Engelstad, 2019). Ifølge Foucault kan makt forstås som flytende og skiftende og kan inngå i ulike mellommenneskelige relasjoner og prosesser over tid og påvirker det som skjer mellom partene. Foucault avviste ikke betydningen av strukturell makt, men skrev: «Med makt mener jeg ikke «makten» forstått som mengden av institusjoner og apparatet som sikrer at borgerne underkaster seg en gitt stat. Med makt mener jeg heller ikke en form for underkastelse som, i motsetning til volden, skulle ha regelens form. Endelig sikter jeg ikke til et generelt system av herredømme som utøves av en person eller en gruppe over andre personer eller grupper, og som ved hjelp av suksessive forgreininger får virkninger som gjennomløper hele samfunnslegemet». Videre skrev han: «Med makt tror jeg man først og fremst må forstå mangfoldet i det feltet av de styrkeforholdene som er immanente i det feltet hvor de utøves og som er konstruktive for deres organisering» (Foucault, 1995, s. 103,

gjengitt i Slettebø, 2008, s. 75-76). Med utgangspunkt i Foucaults maktforståelse kan man si at forklaring på utvikling av relasjoner eller mangel på relasjoner kan være svært sammensatt og mangfoldig, slik informantenes beskrivelser i denne studien også viser.

4.2 Tilknytningsteori

Den engelske barnepsykiateren og psykoanalytikeren John Bowlby (1907-1990) beskrives ofte som grunnleggeren av tilknytningsteorien (Killén, 2010, s. 44). Tilknytning betegner en tilbøyelighet til å knytte nære følelsesmessige bånd til bestemte individer som kan gi beskyttelse, trøst og ro; denne tilbøyeligheten er tilstede som noe medfødt hos et spedbarn. Tilknytningsteorien beskriver prosessen som resulterer i barnets livsnødvendige binding til omsorgspersonen, og hvordan tilknytningen fører til dannelsen av indre mentale strukturer som danner grunnlaget for barnets personlighetsdannelse og senere samspill med omverden. Tilknytningsteorien oppfatter mennesket som et grunnleggende sosialt vesen med forutsetninger for å kommunisere med og knytte seg til en annen (Hart og Schwartz, 2009, s. 65-66). Bowlbys utgangspunkt var troen på at de fleste mennesker ønsker at barna sine skal vokse opp og bli friske glade og selvstendige individer. For de barna der omsorgspersonene lykkes er belønningen stor, mens for de barna som har foreldre som ikke lykkes, kan konsekvensene bli alvorlige (Bowlby, 2005).

Et nøkkelbegrep i tilknytningsteorien er *atferdssystemet*, som beskriver hvordan individet holder forbindelsen til sin tilknytningsperson. Atferdssystemet opprettholder en indre balanse, homeostase, ved at barnet nærmer seg eller øker avstanden til tilknytningspersonen/moren, som med sin atferd sender signaler som er med på å regulere barnets atferd – feedback. Tilknytning oppfattes slik sett som et organisert atferdssystem hvor atferdens forutsigbare mål er å sikre tilknytningspersonens tilgjengelighet for barnet. Den biologiske funksjonen til tilknytningssystemet er beskyttelse. Atferdssystemene kommer ifølge Bowlby til på forskjellige tidspunkt i barnets liv, men tilknytningen er medfødt (Hart og Schwartz, 2009, s. 66). Bowlby hadde i hovedsak to hypoteser. Den første hypotesen var at alle barn knytter seg til sine omsorgspersoner og at det er nødvendig for å kunne overleve. Barnet knytter seg imidlertid til omsorgspersonene på forskjellig vis, avhengig av samspillet med dem. Noen barn utvikler trygg tilknytning, som fører til høy selvtillit, mindre hjelpeløshet og større sannsynlighet for å inngå i tilfredsstillende relasjoner med andre

mennesker, som utgjør en trygg base som man kan undersøke verden ut fra og søke tilbake til når man blir urolig, engstelig og trøtt. Tilknytningen kan ha en kvalitet som gjør det vanskelig eller umulig for barnet å bruke tilknytningsfiguren som en trygg base. Barnet kan da utvikle en forstyrret eller utrygg tilknytning. Bowlbys andre hypotese var at barnet, parallelt med utvikling av tilknytningsstiler, utvikler såkalte indre arbeidsmodeller. Disse «modellene» lærer oss hvordan vi skal være foreldre, barn og hvordan forholdet mellom foreldre og barn skal være. Bowlby skilte mellom tilknytning og tilknytningsatferd. Atferdssystemet utgjør en beredskap som til stadighet er aktivert med henblikk på å overvåke tilknytningspersonens tilgjengelighet og de påvirkes ikke av den aktuelle situasjonen. Tilknytningsatferd er en betegnelse på alle de ulike formene for atferd som hjelper barnet med å skape og opprettholde nærhet til omsorgspersonen, for eksempel smil og gråt. Det er gjennom tilknytningsatferd barnet danner indre representasjoner av samspillet med tilknytningspersoner og utvikler en varig, stabil relasjon (Bowlby, 1988, gjengitt i Killén, 2010, s. 44, Hart og Schwartz, 2009, s. 67-69). Barn utvikler organiserte strategier, tilknytningsmønstre, som forteller oss noe om hvordan de er blitt behandlet og hvordan de forventer å bli behandlet av menneskene de møter. Deres erfaringer fra forholdet til primære omsorgspersoner generaliseres til andre relasjoner, som for eksempel fosterbarnets relasjon til fosterforeldre, kontaktperson og tilsynsperson (Killén, 2010, s. 46 - 51). Betydningen tilknytningserfaring kan ha for relasjonsbygging kommer jeg tilbake til i kapittel fem.

4.3 Anerkjennelse og relasjon

Den tyske filosofen Axel Honneth (f.1949) har formulert en teori om anerkjennelse som den universelle betingelse for at et menneske kan utvikle en vellykket identitet (Høilund og Juul, 2015, s.16). Honneths teori om anerkjennelse omhandler menneskets moralske motiverende kamp, hvor drivkraften er manglende opplevelse av sosial anerkjennelse. Menneskets evne til å fungere som sosialt vellykkete individer avhenger av anerkjennelse som bekreftelse på autonomi og individualitet. Det er her snakk om en oppbyggingsprosess i det enkelte mennesket, som omhandler kjærlighet, rett og samfunnsmoral, som formidles gjennom moralsk motiverende konflikter og kamp om anerkjennelse (Høilund og Juul, 2015, s. 26). Honneth skiller mellom tre former for anerkjennelse; kjærlighet, rett og solidaritet.

Den første formen for anerkjennelse angår de menneskelige primærrelasjonene som består av sterke følelsesmessige bindinger mellom få personer, som parrelasjoner, vennsksapsrelasjoner og relasjonen mellom biologiske barn og foreldre, så vel som fosterbarn og fosterforeldre. Honneth sammenfatter disse relasjoner under begrepet *kjærlighet*, som er en følelsesmessig og kroppsbasert anerkjennelse (Honneth, 2008, s. 104, Høilund og Juul, 2015, s. 27). Et positivt selvforhold på dette området er å oppnå balanse mellom selvstendighet og emosjonell binding. Kjærlighetsanerkjennelsen åpner muligheten for en positiv selvrelasjon gjennom vissheten om at man er elsket. Av denne anerkjennelsesformen følger en selvtillit som setter mennesket i stand til å handle, kommunisere og ta del i fellesskap (Høilund og Juul, 2015, s. 27). I følge Honneth (2008) går kjærlighetsanerkjennelsen forut for enhver annen form for anerkjennelse, ettersom denne forbereder er form for selvrelasjon hvor individene gjensidig kan oppnå en grunnleggende tillit til seg selv. Dette grunnsjiktet av emosjonell trygghet, som ikke bare foreligger i erfaringen, men også i ytringen av egne behov og fornemmelser, og som den intersubjektive kjærlighetserfaringen bidrar til, utgjør den psykiske forutsetningen for å utvikle enhver annen form for selvrespekt (Honneth, 2008, s. 116). Denne forståelsen av kjærlighet bygger på mønstre fra tilknytningsteoriene (Thrana, 2013, s. 7).

Den andre formen for anerkjennelse er *rettsforholdet*, som bygger på tanken om en sammenheng mellom rett og anerkjennelse. Vi kan bare forstå oss selv som rettighetsinnehavere hvis vi erkjenner hvilke normative forpliktelser vi har overfor andre. Hvis det ikke er en reell anerkjennelse av det enkelte individs rett og verd i samfunnet, har ikke formelle rettigheter noen hensikt. Honneths poeng er at respekt for borgeren må forstås konkret som respekt for borgerens rettigheter i praksis. Denne anerkjennelsen består av en universell likebehandling (Honneth, 2008, s. 117-119, Høilund og Juul, 2015, s. 27). I forbindelse med kjærlighetsanerkjennelsen viser Honneth at barnet ved å erfare morens kontinuerlige hengivenhet etter hvert kan stole tilstrekkelig på seg selv til å tilkjenne sine behov på en utvungen måte. Erfaringen av rettslig anerkjennelse fører tilsvarende til det voksne individet kan forstå sine handlinger som et uttrykk for dets egen autonomi som blir respektert av alle andre. At selvrespekt har samme betydning for rettsforholdet som selvtillit har for kjærlighetsrelasjonen, antydes ved at rettigheter kan forstås som anonymiserte tegn på sosial respekt, på samme måte som kjærlighet kan begripes som det affektive uttrykket for hengivenhet som også virker over avstand. Mens kjærligheten fremskaffer det psykiske

grunnlaget i ethvert menneske for å kunne stole på sine egne behovsimpulser, skaper selvrespekten en bevissthet i mennesket om at det kan respektere seg selv fordi det fortjener å bli respektert av alle andre (Honneth, 2008, s. 128).

Den tredje formen for anerkjennelse er sosial verdsettelse eller solidaritet (Honneth, 2008, s. 130, Thrana, 2013, s. 8). For å oppnå et ubrutt selvforhold trenger mennesket ikke bare å erfare affektiv hengivelse og rettslig anerkjennelse, men også sosial verdsetting. Denne anerkjennelsen gjør det mulig å forholde seg positivt til sine konkrete egenskaper og ferdigheter. Denne formen for gjensidig anerkjennelse er knyttet til forutsetningen om en sosial livssammenheng hvor deltakerne danner et verdifelleskap i kraft av å orientere seg mot felles mål (Honneth, 2008, s. 130). Mennesket streber etter individuell prestisje og anerkjennelse. I motsetning til den rettslige anerkjennelse, er det her snakk om egenskaper som en ikke deler med andre. Den enkelte blir anerkjent som en person som innehar evner av grunnleggende verdi for et konkret fellesskap (Høilund og Juul, 2015, s. 28). Med Solidaritetsanerkjennelsen kan også individualiseres og den sosiale respekten som individet kan oppnå i kraft av sine prestasjoner kan da relateres positivt til individet selv. Erfaringen av sosial verdsetting under slike betingelser rommer en følelsesmessig tiltro til at individet kan frembringe prestasjoner eller inneha ferdigheter som anerkjennes som verdifulle av de andre samfunnsmedlemmene. Denne formen for praktisk selvforhold gir grunnfølelsen selvverdsettelse, som i dagligtale kalles «selvfølelse» (Honneth, 2008, s. 138).

Schibbye (2012) mener at individet ikke kan forstås uavhengig av sin sammenheng. Hun viser til den dialektiske relasjonstanken og mener at for å forstå individet må fokus rettes mot sammenhenger og relasjoner, og årsakssammenhenger er sirkulære. Vi påvirker hverandre stadig i en sirkulær eller gjensidig prosess og forskning på mennesker innebærer at forskeren bidrar til den virkeligheten som studeres (Hegel, 1807/1977, 1821/ 1991 i Schibbye, 2012, s. 38). Som forsker i denne studien står jeg i et gjensidig samspill med informantene, som i en hermeneutisk sirkel. På denne måten utvikles og endres min forståelse og kunnskap. Samtidig er jeg opptatt av at informantenes livsverden skal komme tydelig frem og så upåvirket av meg som mulig, slik fenomenologien legger opp til. Jeg er derfor bevisst min rolle som forsker og intervjuer ved å stille åpne og undrende spørsmål og ikke komme med påstander basert på egne erfaringer.

Dialektikken innebærer fokus på det tosidige eller mangesidige i relasjoner, både ved at en ikke kan tenke enten-eller men både-og, og at sider i relasjoner (og i selvbevisstheten) er

gjensidige, skaper hverandres forutsetninger og viser til hverandre. Hegel hevdet at en persons bevissthet blir til i- eller via den andres bevissthet (Hegel, 1807/1977 i Schibbye, 2012). Det å utvikle egen bevissthet er å gjenkjenne seg selv i den andres og ta seg selv tilbake som forandret: en dialektisk prosess som driver bevissthetsutviklingen fremover. Hegel mente at vi blir et selv i forhold til andres selv og at for å bli et selvstendig selv trenger vi den andre. Han understreket at den anerkjennelsen vi søker hos den andre innebærer en kamp fordi vi vil ha den andres anerkjennelse uten å ville anerkjenne den andre tilbake (Hegel, 1807/1977, 1821/ 1991 i Schibbye, 2012, s. 39-53). Ifølge Schibbye (2012, s. 245) er relasjonen og den dialogiske prosessen mellom hjelper og klient viktig for å muliggjøre endringer. Hun viser til at det ikke dreier seg om spesielle teknikker, men om forholdet de klarer å skape sammen. At anerkjennelse og relasjoner er viktig for menneskets utvikling viser også empirien i denne studien, gjennom informantenes erfaringer og fortellinger.

5.0 Presentasjon av empiriske funn og drøfting

Jeg vil i dette kapitlet presentere studiens empiri, med utgangspunkt i tre overordnede temaer som peker seg ut i mitt intervjumateriale. Jeg vil presentere ett og ett tema, med undertemaer, basert på det som har kommet frem i undersøkelsen. Empirien diskuteres underveis i kapitlet, i lys av de teoretiske perspektivene som er presentert foran.

5.1 Kaffeslabras – et symbol på avstand?

Kaffeslabras er et overordnet tema som gjentas i oppgavens empiri og som handler om relasjoner eller fravær av gode relasjoner. Alle informantene hadde noe samvær med biologiske foreldre og øvrige familierelasjoner da de bodde i fosterhjem. Ingen av de har i dag noe særlig kontakt med sine biologiske foreldre, av ulike årsaker. Av hensyn til oppgavens avgrensingsbehov har jeg valgt å ikke fokusere på forholdet til biologisk familie da de bodde i fosterhjem, men heller konsentrere meg om forholdet til kontaktpersonen i barneverntjenesten, tilsynsperson og fosterforeldrene.

5.1.1. Forholdet til kontaktpersonen i barneverntjenesten

Alle informantene ble spurt om de hadde hatt en eller flere kontaktpersoner da de bodde i fosterhjem. Videre ble de spurt om i hvilken grad disse hadde hatt betydning for dem og om de noen gang tok kontakt med kontaktpersonen utenom avtalte besøk i fosterhjemmet. Informantene bemerket at de ulike kontaktpersonene i liten grad hadde hatt betydning for dem mens de bodde i fosterhjem. Dette svarte de uavhengig av antall kontaktpersoner de hadde hatt. Det kom frem at informantene opplevde at kontaktpersonene i større grad fikk en relasjon til fosterforeldrene enn til dem, og at det var kontaktpersonen og fosterforeldrene som bestemte hva de skulle snakke om i møter. Enkelte av informantene hadde erfart at kontaktpersonen var mer tilstede for dem da de flyttet ut av fosterhjemmet. Om hvordan oppfølgingsbesøk av kontaktpersonen opplevdes fortalte en informant:

Jeg følte ofte at saksbehandleren min kom mens jeg var på skolen og så satt han og fosterforeldrene mine og snakket da jeg kom hjem. Også kom jeg og skulle sette meg

ned når jeg kom hjem fra skolen og så var det litt sånn: «ja nå har vi sittet her og snakket mye om deg og jeg hører jo hvor god du er til å det og det». Eller så kunne det også være litt sånn: «Ja fosterforeldrene dine sier jo at du strever med dette, og det er en utfordring du må jobbe med». Og da følte jeg at premissene var litt lagt fra før av da. Også var det sånn noen ganger at vi skulle liksom ta et kvarter på rommet mitt etterpå.

Ut ifra det informanten sa kan det høres ut som at kontaktpersonen brukte mer tid på å snakke med fosterforeldrene enn med informanten. Da hun kom hjem fra skolen var de voksne allerede godt i gang med samtalen og hun opplevde at det var lagt føringer for hva det skulle snakkes om med henne. Det kan virke som hun opplevde de voksne som samstemte, at det var de som hadde definisjonsmakten (Askeland, 2011).

En annen informant fortalte om liknende betraktninger i forhold til at fosterforeldrene og kontaktpersonen hadde satt rammene for samtalen:

.....Og da hadde de allerede hadde sittet og snakket. Og noen ganger sa hun at «jeg hører så mye bra om deg», og om man egentlig har noe å melde i fra om, så er det ikke så lett å komme med det heller. Eller så kunne det være at jeg visste at de hadde sittet og snakket om ting og at jeg visste at de ikke var fornøyd med meg da.

Denne informanten, i likhet med den forrige, fortalte at kontaktpersonen og fosterforeldrene snakket sammen uten at de var tilstede. Begge opplevde at det var lite tilrettelagt for at de kunne snakke med kontaktpersonen i enerom og fortelle om hvordan de hadde det. De voksne var allerede enige om, og hadde lagt føringer for hva de skulle snakke om da kontaktpersonen var på besøk. Det er ikke usannsynlig at det var vanskelig for barnet å si noe som gikk på tvers av det de voksne mente. En kan lett forstå at det føles ubehagelig for barnet å vite at det har blitt snakket om uten å selv være til stede. Solheim og Øvreid (2001) beskriver flere former for makt og maktutøvelse som blant annet forstås som noe som ofte foregår i det skjulte, uten at en ser det eller er det bevisst. Ut ifra informantenes perspektiv kan det tyde på at kontaktpersonen og fosterforeldrene i disse situasjonene har definisjonsmakten. Det er de som har definert hva det skal snakkes om. Det

er imidlertid ikke sikkert de voksne er bevisst på denne makten. En kan si at situasjonen på en måte har blitt akseptert, i den forstand at barnet ikke har gjort motstand. Over tid kan denne formen for besøk av kontaktpersonen ha blitt en tradisjon eller rutine (Solheim og Øvreid, 2001, s. 308-309). Barnet følte seg muligens maktesløs og lite hørt når det opplevde at de voksne hadde satt agendaen for samtalen. Denne formen for definisjonsmakt som innebærer å bestemme hva som skal være temaet for kontaktpersonens besøk i fosterhjemmet kan føre til en avmaktsfølelse for barnet som kan være ubehagelig. Ifølge Michel Foucault kan makt beskrives som et fenomen som finnes i alle sosiale systemer og relasjoner. Når makt utøves i relasjoner påvirker partene hverandre og det kan skape motstand i form av motmakt eller avmakt hos den andre parten (Foucault, 1990, gjengitt i Askeland 2011, s. 28-29). Den som styrer en samtale har også en form for makt, slik informantene opplevde at kontaktpersonen og fosterforeldrene gjorde. En slik form for makt kan kalles definisjonsmakt og kan virke inn på hvordan et problem blir forstått, men også på løsningen og hvordan personene, her altså barna, blir kategorisert og stigmatisert (Askeland, 2011, s. 29, Røkenes og Hanssen, 2002, s. 228). Informantene jeg snakket med ga flere eksempler på at de ikke opplevde å ha mulighet til å fortelle hvordan de hadde det eller å kunne påvirke innholdet i samtale med kontaktpersonen. Det kan kanskje være flere årsaker til at besøkene ble gjennomført på en slik måte som informantene har beskrevet over. Det kan være at fosterforeldrene og skolen ikke ønsket at barnet skulle være borte fra skolen for å møte kontaktpersonen på dagtid og det kan være at rammene kontaktpersonen arbeidet innenfor ikke tillot jobbing ut over arbeidstid, og derfor ble det hastverk når barnet kom hjem fra skolen på ettermiddagen. Mye tyder uansett på at denne måten å gjennomføre oppfølgingsbesøk i fosterhjem på, kan hemme en trygg og åpen relasjon mellom fosterbarnet og kontaktpersonen.

En informant fortalte at hun hadde hatt kontakt med flere forskjellige kontaktpersoner i barneverntjenesten da hun bodde i fosterhjem. Hun sa:

Ja jeg har hatt ganske mange ulike saksbehandlere. Men etter at jeg flyttet i fosterhjem har jeg hatt to forskjellige saksbehandlere. Og det er jo litt sånn, ikke sant, den kommer på besøk i fosterfamilien. Og det kan jo være en fin måte å bli trygg på saksbehandleren. Det ble ofte litt sånn kaffeslabras da. Jeg har jo hatt det sånn

tilsynelatende greit og mye har vært bra. Men det har vært en del som ikke har vært så bra også, og det klarte jeg ikke å sette ord på mens jeg bodde i fosterhjemmet.

Informanten minnes besøk av de ulike kontaktpersonene som sosiale samvær mellom de voksne og betegnet dette som «kaffeslabras». For voksne kan kaffe være et symbol på hygge, nytelse og sosialt samvær. Barn derimot, drikker sjelden kaffe. Ut ifra det informantene fortalte kan mye tyde på at voksnes kaffedrikking heller bidrar til en avmaktsfølelse og en opplevelse av avstand og fravær av en god relasjon, sett fra barnets perspektiv.

Ifølge Levin (2015, s.88) er det ikke snakk om *en relasjon* mellom en klient og en sosialarbeider, men at det alltid er *to relasjoner*. Det handler både om klientens relasjon til sosialarbeideren, men også sosialarbeiderens relasjon til barnet. I lys av Levins poeng om relasjoner kan vi se hvor ulik oppfatning barna og de voksne kanskje opplevde situasjonen. Hun viser til at ansvaret for relasjonsarbeidet i stor grad hviler på sosialarbeiderens evne til å skape en relasjon til barnet. Det er gjennom det som oppnås ved hjelp av sosialarbeiderens relasjon til klienten, at en kan få til endringer.

En annen informant fortalte også at hun har hatt mange kontaktpersoner i løpet av tiden hun bodde i fosterhjem. Hun sa:

Jeg hadde mange forskjellige saksbehandlere. Jeg husker best han jeg hadde da jeg var litt eldre, i forbindelse med at jeg flyttet ut av fosterhjemmet. For da hadde jeg liksom mer kontakt med dem. Og da opplevde jeg at han var veldig både til stede og at han tilrettela for at jeg skulle få til dette her.

Denne informanten fortalte at hun har hatt mange kontaktpersoner da hun bodde i fosterhjem. Hun beskrev stor forskjell på relasjonene hun hadde til kontaktpersonene og at relasjonen til kontaktpersonen hun hadde da hun skulle flytte ut av fosterhjemmet var best. Hun begrunnet dette med at hun hadde mer kontakt med vedkommende da. Hun husket ikke så mye fra relasjonen til kontaktpersonene fra da hun var yngre. Kanskje det skyldes at det er mange år siden hun var barn. Det kan også være at hun har hatt så mange forskjellige kontaktpersoner av kortvarig kontakt og at ingen derfor fikk noen spesiell betydning for henne. Kanskje var det slik at hun hadde det bra i fosterhjemmet og ikke hadde behov for

noe ut over den omsorgen fosterforeldrene ga henne. Det kan også hende at ingen av kontaktpersonene klarte å legge til rette for å skape en god relasjon til henne da hun var liten, slik tilknytningsteorien viser at er krevende. Likevel er det tydelig at kontakten med barneverntjenesten og kontaktpersonen var viktig for henne da hun skulle flytte for seg selv. En av informantene hadde samme kontaktperson i hele sin kontakt med barneverntjenesten. Hun sa:

Jeg hadde samme kontaktperson hele veien. Jeg var hennes første sak og hun fulgte med også til jeg var 18. Selv om jeg syntes det var en lidelse tidvis å ha de samtalene, så var jeg jo glad i henne. Det var hyggelig at jeg hadde henne hele veien, men noen større betydning hadde hun i grunn ikke. Men det var så mye andre utskiftninger, så.

Denne informanten fortalte at hun har hatt den samme kontaktpersonen alle årene hun hadde kontakt med barneverntjenesten. På den ene siden sier hun at hun var glad i kontaktpersonen, samtidig som hun påpekte at vedkommende ikke hadde noen spesiell betydning. Dette kan oppfattes som en ambivalens hos informanten, slik tilknytningsteorien påpeker. En kan også lure på om det var en potensiell mulighet for å skape en god relasjon mellom henne og kontaktpersonen, og som kunne kompensert for det hun sa om «de andre utskiftningene», men at kontaktpersonen ikke klarte å utnytte potensialet? Grimen (2008, s. 200) sier at det er vanlig å mene at forholdet mellom profesjonelle og klienter bygger på tillit. Man trenger tillit for å oppsøke profesjonelle, for å gi dem den informasjon de trenger for å kunne utøve sitt yrke og for å følge råd. Tillit til profesjonelle foreligger dessuten i relasjoner der man kan bli utsatt for spesielle former for makt. Den som stoler på profesjonelle, kan være sårbar. På samme måte kan barn i fosterhjem være sårbare og har ofte ikke annet valg enn å stole på kontaktpersonen. I hvilken grad barnet skal våge å fortelle og ha tillit til sosialarbeideren kan handle om evnen og muligheten til å bygge en relasjon. Det tar tid å skape en relasjon og det forutsetter tillit. Det kan være vanskelig for en del barn i fosterhjem å ha tillit til voksne. Å etablere tillit til kontaktpersonen som kommer på besøk noen få ganger i året, kan derfor være vanskelig. Og når besøk av kontaktpersonen heller ikke oppleves som et besøk som er til for barnet, men for de voksne, kan det være enda vanskeligere å få tillit til kontaktpersonen.

Om antall besøk av kontaktpersonen i barneverntjenesten og hvilken betydning det hadde for relasjonen til dem imellom fortalte en informant følgende:

Jeg husker at besøkene etter hvert ble kuttet ned til to ganger i året, og at jeg skrev under på det. Og jeg husker jeg tenkte at det spiller jo egentlig ingen rolle fordi jeg følte jo ikke egentlig at jeg fikk noe ut av besøkene. Jeg skulle jo ønske at vi hadde en nærere relasjon til saksbehandleren min og at jeg kunne føle meg trygg på å snakke om ting.

Denne informanten uttrykte et savn etter en trygg relasjon til sin kontaktperson. Trygghet handler ikke for henne om hvor mange ganger kontaktpersonen kom på besøk, men måten besøkene ble gjennomført på. Hun opplevde ikke at antall besøk av kontaktpersonen hadde noen betydning for relasjonen dem imellom, men at det handlet om kvaliteten på kontakten. Av forskrift om fosterhjem fra Barne- og familiedepartementet (2003, §7) følger det at barneverntjenesten skal besøke fosterhjemmet så ofte som nødvendig for å kunne oppfylle ansvaret etter første og annet ledd, men minimum fire ganger i året. Dersom barneverntjenesten vurderer forholdene i fosterhjemmet som gode kan barneverntjenesten vedta at antall besøk skal reduseres til minimum to ganger i året for barn som har vært plassert i fosterhjem i mer enn 2 år. Det legges altså føringer for antall besøk barneverntjenesten skal gjennomføre, men det stilles ikke tydelige krav til innholdet i besøkene. Dersom informanten hadde opplevd en bedre relasjon til kontaktpersonen sin hadde hun kanskje våget å fortelle om vanskelige ting i fosterhjemmet. Kanskje antall besøk av kontaktpersonen ikke hadde blitt redusert da, men heller økt, som følge av at hun hadde turt å åpne seg. Dette er vanskelig å svare på med sikkerhet, men informantens opplevelse er ikke at hun skrev under på at antall besøk kunne reduseres som følge av at «situasjonen i fosterhjemmet var god», slik det følger av forskriften om fosterhjem. Hun fortalte at hun skrev under fordi hun uansett ikke hadde fått noe positivt ut av besøkene og relasjonen hun skulle ønske hun hadde til kontaktpersonen forble fraværende.

Mye kan tyde på at informanten og barneverntjenesten var enige om at besøkene kunne reduseres til to ganger pr år, men bakgrunnen for vurderingen var trolig svært forskjellig. Informanten på sin side opplevde ikke en trygg relasjon til kontaktpersonen og hadde derfor ikke noe større utbytte av besøkene. Mens det til grunn for

barneverntjenestens vurdering av reduksjonen, kan ligge et inntrykk av at barnets situasjon i fosterhjemmet var bra. Informanten sa jo at alt var bra og hun sa seg enig i å redusere antall besøk av kontaktpersonen. I tillegg kan det være at barneverntjenesten i mangel på ressurser, har et press på seg og derfor ser muligheten til å spare tid og ressurser. Intensjonen med loven er at antall besøk i fosterhjemmet kan reduseres dersom barnet har det bra i fosterhjemmet. Men hvem kan definere hva som ligger i å ha det bra? Kommunikasjon med barn kan være utfordrende og ifølge Aas (2013) synes mange barnevernsansatte dette kan være vanskelig. Det kan være vanskelig for barn å uttrykke følelser. Noen uttrykker dem gjennom uro og aggresjon mens andre lukker følelsene inne (Killén, 2010, s. 248). Ifølge Killén (2012, s. 323) er vanligvis ikke barn så glade i å konversere og for noen barn som har opplevd traumer, kan voksnes forsøk på samtaler oppleves som overgrep. Signalene barn sender ut om hvordan det opplever sin situasjon er ikke alltid like lette å forstå. De voksne må lære barnets språk, som enten kan være verbal eller atferdsmessig. Å forstå barns uttrykk, slik Killén beskriver, kan være krevende og det handler trolig også om relasjonsbygging og evnen til å skape tillit og trygghet.

Lipsky (1977) bruker begrepet bakkebyråkrat om offentlig ansatte som har daglig samhandling med brukere, slik som kontaktpersoner i barneverntjenesten. Bakkebyråkraten jobber innenfor en byråkratisk struktur, men utøver også stor grad av skjønn når beslutninger skal tas, hvilket påvirker brukerne betydelig. Arbeidsvilkårene for mange bakkebyråkrater er preget av mangel på ressurser, stramme budsjetter og uklare retningslinjer for å nå et mål. For eksempel følger det av forskrift om fosterhjem (2003) at barneverntjenesten i omsorgskommunen følge opp og føre kontroll med hvert enkelt barns situasjon i fosterhjemmet (Barne- og familiedepartementet, 2003, § 7). Hva som ligger i å *følge opp og føre kontroll* kan fremstå som noe uklart og fordrer i stor grad kontaktpersonenes skjønnsvurdering. Man kan stille spørsmål om hvordan dette vurderes ut ifra hva informantene i denne studien fortalte om fravær av gode relasjoner til kontaktpersonene, når en vet at en god relasjon ofte er en forutsetning for at barn åpner opp og har tillit til å fortelle hvordan de har det. At kravet om å besøke fosterhjemmet minimum fire ganger i året oppfylles, er lett å kontrollere. Hva som ligger i vurderingen av «så ofte som nødvendig», å vurdere om forholdene i fosterhjemmet er gode nok til å eventuelt redusere antall besøk eller å vurdere kvaliteten på oppfølgingsbesøkene, står det imidlertid ikke noe om i forskriften og kontaktpersonen må i stor grad basere vurderingene

på skjønn. Kanskje er det slik at antall besøk i hvert enkelt fosterhjem avhenger av ressursene i barneverntjenesten. Å redusere antall besøk etter to år kan frigjøre mer tid for den enkelte kontaktperson. På hvilken måte en kontaktperson gjennomfører besøk i hvert enkelt fosterhjem, hvor lang tid det settes av til besøket, om det snakkes alene med barnet eller de voksne først, om det velges å komme på besøk før- eller etter at barnet er ferdig på skolen, og om det har kontakt med barnet også utenom avtalte besøk i fosterhjemmet, samt evnen til å knytte kontakt, skape tillit og fortrolighet, avhenger muligens av den enkelte kontaktpersons personlighet. Personlig egnethet er viktig når en skal være kontaktperson i barneverntjenesten og følge opp barn i fosterhjem. Det kan være viktig å ha en viss kunnskap om barn i fosterhjem generelt samt gode ferdigheter i kommunikasjon med barn spesielt. En bør i tillegg ha gode evner til å etablere og stå i relasjoner samt være tydelig, men sensitiv.

Det kan være vanskelig for kontaktpersonen å sette av nok tid til å skape en god relasjon til barnet og en mulighet for barnet til å snakke åpent med kontaktpersonen. Det kan også være at knapphet på ressurser i barneverntjenesten har ført til at kontaktpersonen har hatt liten tid i forkant til å planlegge besøkene. Djupvik og Eikås (2016, s. 77) påpeker at hvordan klienten opplever organisasjonen og tjenesten som gis, avhenger i stor grad av hvilken kontaktperson vedkommende får. Likevel ser det ut til at informantene i denne undersøkelsen har ganske like erfaringer med kontaktpersonene da de bodde i fosterhjem. Dette til tross for ulike barnevernkontor, ulike kontaktpersoner og ulike tidsepoker. En av informantene understreket hvor viktig det var for henne å ha oppfølging av barneverntjenesten også etter at hun hadde flyttet ut av fosterhjemmet. Hun fortalte:

Da jeg var ca. 21 år sa saksbehandleren min at «nei med deg går det jo så bra, så nå er det vel kanskje på tide å avslutte» Og da knakk jeg helt sammen. For da kjente jeg at, det er jo litt rart også, et paradoks, for man tror mange barnevernsbarn bare går og gleder seg til å bli 18 årsdagen til man endelig kan bestemme selv Men så kjente jeg da at, selv om jeg hadde lite kontakt med saksbehandleren min, så ga det likevel en slags trygghetsfølelse. Jeg husker jeg tenkte at nå er jeg her faktisk helt alene og det er ingen jeg kan henvende meg til hvis det ble vanskelig.

Informanten beskrev en vanskelig opplevelse av å mangle støtte og å føle seg helt alene dersom kontakten med barnevernet ble avsluttet. For henne var denne muligheten viktig, på tross av lite kontakt med kontaktpersonen sin. Flere forskere, blant annet Bakketeig og Mathisen (2008b) og Kristofersen (2009), viser til at ettervern er svært viktig og at det hjelper ungdom på veien over i voksenlivet. Videre vises det til at det flere steder i litteraturen understrekes viktigheten av å legge til rette for at de unge medvirker i utformingen av sin egen overgang til en selvstendig tilværelse. For ungdom som har vært under offentlig omsorg er det, som for de fleste andre ungdom, viktig å kjenne på både løsrivelse og en forankring. Barnevernsungdom rapporterer selv om tre hovedforklaringer for at de hadde klart overgangsfasen til voksenlivet. Det ene handlet om et sterkt ønske om å ikke bli som foreldrene sine eller venner som hadde «havnet på kjøret», det andre var å ha opplevd noen gode relasjoner. Til sist ble stoltheten over å være selvstendig, å ha et eget hjem og å bo for seg selv, trukket frem som en viktig faktor.

Unge som flytter for seg selv etter å ha vært under offentlig omsorg står overfor en rekke utfordringer (Hjort og Backe-Hansen, 2008d, Backe-Hansen, Egelund og Havik, 2010, s.57). De er ofte ambivalente i forhold til å skulle klare seg selv samtidig som mange har en del utfordringer de må forholde seg til. Dette kan dreie seg om lite utdanning, dårlig økonomi, psykiske lidelser og noen mangler også alminnelige ferdigheter i å handle, lage mat, forvalte økonomien, osv. Mange av de unge som har vært under offentlig omsorg er opptatt av at relasjoner er viktig, men opplever det også som vanskelig. Relasjoner til fosterfamilie brytes kanskje og muligens skal de gjenetablere relasjoner til biologisk familie. De skal også utvikle nye relasjoner på skole, jobb og kjæresten.

5.1.2. Forholdet til tilsynspersonen

Informantene i denne undersøkelsen ble spurt om de hadde hatt en eller flere tilsynspersoner mens de bodde i fosterhjem. De ble videre spurt om i hvilken grad disse hadde hatt betydning for dem og om de noen gang tok kontakt med tilsynspersonen utenom de avtalte besøkene.

Informantene bemerket at ingen av tilsynspersonene hadde hatt noen vesentlig betydning for dem. Det kom frem at flere av informantene opplevde at tilsynspersonene i større grad hadde en relasjon til fosterforeldrene enn til dem selv og igjen bringes kaffe inn som et

fenomen som fører til avstand og fravær av en relasjon som de har savnet. En av informantene fortalte om sitt forhold til sin tilsynsfører. Hun sa:

Jeg tror ikke tilsynspersonen hadde noen betydning for meg. Jeg husker at hun kom hjem til oss. Hun satt der og fikk kaffe og sånt. Og hun skrev jo noen rapporter som jeg har lest etterpå, hvor hun vurderte meg. Men jeg har ikke inntrykk av at hun var så veldig opptatt av meg egentlig.

Informanten husker at tilsynspersonen kom på besøk og drakk kaffe i fosterhjemmet, men at vedkommende viste lite interesse for henne. En kan stille spørsmålstegn ved om tilsynspersonens tilnærming til kontakt ved å blant annet drikke kaffe med fosterforeldrene kan ha medvirket til å skape en avstand mellom denne og barnet. Det er ikke uvanlig å servere noe når voksne besøker hverandre. Men tilsynspersonen skal være barnets tillitsperson, ikke i hovedsak besøke fosterforeldrenes, jfr. veilederen for tilsynsfører i fosterhjem (2006) som sier at «tilsynsfører skal gjøre seg opp en mening om hvorvidt barnet får tilfredsstillende omsorg i fosterhjemmet og skal kunne bygge opp et tillitsforhold til barnet» (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006). Kanskje tilsynspersonen slappet mer av i besøket da hun drakk kaffe og at det var et forsøk på å skape kontakt med de voksne, for videre å komme i kontakt med barnet. Men det har trolig hatt liten innvirkning på relasjonen til barnet. Ifølge Barne- og familiedepartementet (2003) skal den som fører tilsyn skal utarbeide rapport etter hvert tilsyn. Rapporten skal gi en vurdering av barnets situasjon i fosterhjemmet, jf. § 8 annet ledd. Det skal gå frem hvilke forhold vurderingene av barnets situasjon bygger på. Det skal videre gå frem om det har vært samtaler med barnet, hvordan barnet er gitt mulighet til å uttrykke sine synspunkter, hva barnet har formidlet og om det bør innhentes ytterligere informasjon fra miljøer som barnet er i. Rapporten skal umiddelbart sendes fosterhjems kommunen. Fra empirien fremstår informantens opplevelser av tilsynspersonens besøk i stor grad på samme måte som forholdet til kontaktpersonen, altså distansert. Det kan virke som at tilsynspersonene heller ikke klarte å legge til rette for en tillitsskapende relasjon til fosterbarnet. En annen informant beskrev også en opplevelse av avstand til tilsynsføreren og at denne personen i stedet var fostermorens allierte. Hun fortalte dette:

Det var en tilsynsperson. Men hun var liksom ikke der for meg virket det som. Det var mer at det ble en sånn greie med fostermoren min, «her går det så bra» og hjemmebak kringle med Porsgrunn porselensservice.

Slik jeg oppfatter det informantene fortalte kan det tyde på at tilsynsføreren til både denne og den foregående informantene har vært mest opptatt av å snakke med de voksne, heller enn å bli kjent med – og etablere en relasjon til fosterbarnet. De trekker også her frem kaffe eller kake, som på en måte kan tyde på et samspill mellom de voksne i fosterhjemmet, og ikke relasjonsbygging til barnet. Kaffe representerer som tidligere nevnt som regel nytelse for voksne og ikke for barn. Kake er noe barn også nyter, men når det serveres på porselensservice er det kanskje ikke like barnevennlig? På den andre siden kan kaffe og kake være en måte å etablere kontakt mellom tilsynsføreren og fosterforeldrene på, noe som muligens kan skape en trygghet for fosterbarnet ved å se at fosterforeldrene tar imot en ukjent og viser denne tillit.

Av forskrift om fosterhjem (Barne- og familiedepartementet, 2003) fremgår det at fosterhjems kommunen skal føre tilsyn med all barn i fosterhjem frem til de fyller 18 år. Tilsyn skal gjennomføres så ofte som nødvendig, men minimum fire ganger i året. Dersom forholdene i fosterhjemmet vurderes som gode, barnet er over 15 år, har bodd i samme fosterhjem i mer enn to år og hvis barnet samtykker, kan fosterhjems kommunen redusere tilsynet til minimum to ganger i året. Videre følger det at «fosterhjems kommunen skal føre tilsyn med at barnet får forsvarlig omsorg i fosterhjemmet og at de forutsetninger som ble lagt til grunn for plasseringen blir fulgt opp». Hva betyr det egentlig at det skal føres tilsyn med at barnet *får forsvarlig omsorg* i fosterhjemmet? Hvordan kan en tilsynsperson vurdere om barnets omsorgssituasjon i fosterhjemmet er god. En forutsetning for å kunne vurdere det vil kanskje være at barnet har tillit til tilsynspersonen og kan snakke med vedkommende alene. Dette vil sannsynligvis, på samme måte som at relasjonen mellom kontaktpersonen og fosterbarnet, avhenge av hver enkelt kontaktpersons evne til å tilrettelegge for- samt skape en trygg relasjon mellom seg og fosterbarn, forutsette det samme av tilsynspersonen, slik Levin, 2015 og Grimen, 2008 påpeker (Levin, 2015 og Grimen, 2008). Det følger av Barne- og familiedepartementet (2003) at fosterhjems kommunen skal gi tilsynsoppgaver til personer som er egnet til å utføre oppgaven og at det skal legges vekt på å gi tilsynsoppgaver til personer som kan utføre oppgaven over tid. Videre skal

fosterhjems kommunen sikre at den som fører tilsyn har en tilstrekkelig uavhengig funksjon overfor barneverntjenesten og fosterforeldrene. Hva har egentlig lovgiver ønsket å oppnå når det står at *fosterhjems kommunen skal gi tilsynsoppgaver til personer som er egnet til å utføre oppgaven*? Det stilles ikke krav til særskilt utdanning eller erfaring for å kunne være tilsynsfører (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006). Det følger av veilederen at det kan være en fordel å ha erfaring fra arbeid med barn og unge, men det er altså ikke et krav. Dette er kanskje uheldig da det er krevende å skape gode relasjoner til barn, spesielt til barn som kan ha opplevd traumer. Dette fordi barn som er utsatt for omsorgssvikt kan ha en tilknytningsatferd som gjør at de avviser andre mennesker i stedet for å invitere til relasjoner som følge av tidligere relasjonserfaringer (Kvello, 2011, Broberg mfl., 2008, Killèn, 2012). Kanskje det ville vært lettere for tilsynsførere å etablere gode relasjoner til barn i fosterhjem dersom det var en forutsetning at de hadde kunnskap om barn, både barn med normalt gode omsorgsbetingelser og barn som har vært utsatt for omsorgssvikt. Kanskje tilsynsførere burde få tilbud om kurs i samtaleteknikker med barn? Begge informantene over beskriver sine erfaringer om at det i liten grad ble bygget et tillitsforhold i kontakten med tilsynsførerne. Tvert imot beskriver de heller en avstand til tilsynsføreren når de forteller «*det ble en sånn greie med fostermoren min*» og «*jeg har ikke inntrykk av at hun var så veldig opptatt av meg egentlig*».

Det er i henhold til Barne- og familiedepartementet (2003) lagt vekt på at tilsynsfører skal ha en uavhengig funksjon i forhold til fosterforeldrene. Samtidig er det et faktum at gjennomføring av tilsynet i all hovedsak skjer gjennom besøk i fosterhjemmet. Kontakt med fosterforeldrene er derfor både en selvfølge og på mange måter en viktig del av tilsynsførerarbeidet. Det vesentlige er derfor at tilsynsfører har som et styrende prinsipp at den relasjon hun/han oppretter til fosterforeldrene, skal underbygge og ikke undergrave fosterbarnets tillit til tilsynsfører. Det er selvfølgelig viktig å påpeke at hvilken kontakt tilsynsfører har med fosterforeldrene avhenger av alder og modning på barnet. Men dette er også grunnlag for skjønnsvurderinger, som kan gjør det vanskelig å vurdere det enkelte barn basert på lite kontakt med barnet. Informantene i denne undersøkelsen opplevde i liten grad at tilsynspersonene var deres støtteperson, dette på tross av variert alder. De hadde lite kontakt med tilsynspersonene og snakket lite eller aldri alene med sin tilsynsperson. Hvordan kan tilsynspersonen da vurdere fosterbarnets modenhet eller ønske om kontakt? En tilsynsfører kan ikke avkreve barnets tillit. En kan heller ikke kreve at barnet skal snakke

med tilsynsfører på tomannshånd. Slike samtaler er en rett, men ikke en plikt for barnet (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006, kapittel 7). Tilsynsførerrollen skal på den ene siden kontrollere at barnet får forsvarlig omsorg, samtidig som det skal være barnets støtteperson. Det kan være vanskelig å kombinere en rolle som tillits- og støtteperson med rollen som kontrollperson. Tilsynsføreren må innrette sin kontakt med barnet i forhold til barnets alder og forutsetninger for å oppnå fosterbarnets tillit. Mye kan tyde på at tilsynsføreren ikke innretter sin kontakt med barnet eller oppnår tillit ved å drikke kaffe med fosterforeldrene. Det er nærliggende å tenke at en best oppnår kontakt og tillit gjennom å gjøre de ting barnet liker. Om tilsynsførers relasjon til fosterforeldrene og muligheten til å ta kontakt med tilsynsføreren utenom avtaler, sa en informant:

Nei, det følte ikke naturlig å ta kontakt utenom avtalte besøk i fosterhjemmet. Også var det nok litt sånn, selv om jeg vet at hun primært var der for meg, så var det nok i starten litt sånn mye sitte å drikke kaffe sammen med fosterforeldrene mine. Og så gikk vi kanskje en halv time på rommet etterpå. Og jeg følte på en måte at (pause), det kjentes ikke ut som en person som var bare min, Det var ikke sånn at jeg var redd for at hun skulle gå tilbake til fosterforeldrene mine og fortelle noe til dem, men likevel opplevde jeg at de etter hvert fikk en så god relasjon, og da ble det liksom vanskelig å åpne seg.

Denne informanten fortalte også at det hun hovedsakelig husker av besøkene fra tilsynsfører at vedkommende hadde det hyggelig sammen med fosterforeldrene og drakk kaffe med dem. Hun opplevde at tilsynsføreren var der like mye for fosterforeldrene og at det ble vanskelig å åpne seg fordi tilsynsføreren og fosterforeldrene fikk en god relasjon. Det følger av Barne- og familiedepartementet (2003) at den som fører tilsyn skal ta kontakt med det enkelte barn. Barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter skal gis anledning til å gi uttrykk for sitt syn på forholdene i fosterhjemmet. Den som fører tilsyn skal legge til rette for samtale med barnet uten at fosterforeldrene er tilstede. Informanten over fortalte at det var vanskelig å være åpen med tilsynspersonen når hun opplevde at vedkommende fikk en god relasjon til fosterforeldrene hennes. Som forskriften sier skal barnet ha mulighet til å snakke med tilsynsføreren alene, uten fosterforeldrenes tilstedeværelse. Når tilsynsføreren snakket mest med fosterforeldrene, drakk kaffe og hygget seg sammen med dem, for så å snakke litt

alene med barnet til slutt, oppfattet ikke barnet at tilsynsføreren var der for henne. Det kan også være vanskelig å snakke om eventuelle utfordringer som omhandler fosterforeldrene når de sitter i et rommet ved siden av. Det kan være vanskelig for barnet å fortelle tilsynsføreren noe som ikke er positivt om fosterforeldrene, når opplevelsen er at de voksne har en relasjon til hverandre. Kanskje ble barnet stående i en lojalitetskonflikt mellom egne behov for å fortelle at hun ikke hadde det bra, og å skulle være lojal mot fosterforeldrene på den andre siden.

Barne- og likestillingsdepartementet (2006, kapittel 8) påpeker at det er viktig at tilsynsføreren jobber for å oppnå fosterbarnets tillit og at dette kan ta tid. Det vesentlige er derfor at tilsynsfører har som et styrende prinsipp at den relasjon hun/han oppretter til fosterforeldrene, skal underbygge og ikke undergrave fosterbarnets tillit til tilsynsfører. Schibbye (2012, s.72-73) påpeker at inntoning er en forutsetning for intersubjektivitet, som innebærer å danne en bro mellom to individers opplevelsesverdener. Tilsynsførers inntoning på barnets følelsesmessige opplevelser kan således bidra til å bygge tillit og relasjon mellom seg og fosterbarnet. Hvilken kontakt tilsynsfører har med fosterforeldrene, vil blant annet avhenge av barnets alder og barnets ønsker. I tilfeller der fosterbarnet alltid vil ha fosterforeldrene med, eller der barnet formidler seg lite til tilsynsfører, eventuelt vegrer seg for å snakke med tilsynsfører i det hele tatt, kan det lett skje at tilsynsbesøkene glir over til å bli møter mellom tilsynsfører og fosterforeldre. En annen informant fortalte at hennes tilsynsfører tok henne med ut av fosterhjemmet, i stedet for at kontakten startet med kaffebesøk. Hun sa:

Jeg husker i hvert fall i starten da jeg bodde i fosterhjem og hadde den ene tilsynsføreren, da følte jeg at jeg hadde det ganske greit i fosterhjemmet. Og at det var på en måte hyggelig å møte henne og vi dro ut og spiste pizza. Men det var jo en person som jeg så fire ganger i året, så det var ikke en person som jeg følte at jeg hadde noen relasjon til. Det var ikke en person som jeg følte det var naturlig å betro meg til da.

Informanten over fortalte at det var hyggelig å være sammen med tilsynsføreren, men at hun likevel ikke fikk noen relasjon til vedkommende. Tilsynsføreren gjorde kanskje et forsøk på kontaktetablering ved å ta informanten med ut og spise pizza. Kanskje informantens

opplevelse kunne vært annerledes med hyppigere kontakt med tilsynsføreren? Kanskje relasjonen mellom dem kunne vært bedre dersom tilsynsførerordningen ikke hadde blitt endret til fire besøk i året, men heller fortsatt med 6 besøk, slik som før barnevernloven av 1992? Den fraværende relasjonen mellom informanten og hennes tilsynsperson kan også skyldes tilsynspersonens personlige egnethet i forhold til samtaler med barn og unge, men det kan også være at informanten, som flere andre barn i fosterhjem, hadde problemer med å etablere relasjoner. At relasjoner er vanskelig for barn i fosterhjem har jeg vært inne på, men jeg vil også komme nærmere inn på dette i forhold til tilknytningsvansker senere. Det følger av Barne- og familiedepartementet (2003, § 8) at det er fosterhjems kommunen, altså den kommunen der barnet bor, som skal orientere både barnet og fosterforeldrene om kommunens ansvar for tilsynet og hvem som skal føre tilsyn med barnet. Barnet skal informeres om at det når som helst kan ta opp eventuelle problemer i fosterhjemmet eller i forholdet til barneverntjenesten.

Barn har rett til å si sin mening og til å bli hørt. Det kommer tydelig frem av FNs barnekonvensjon artikkel 12 (1989) og i barnevernloven (1992), der hensynet til barnets behov for beskyttelse og rett til medvirkning fremheves. Det understrekes i barnevernloven at barn har rett til å bli hørt og at det skal legges vekt på barnets oppfatninger og fra 2003 gjelder dette også barn som er fylt 7 år og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter (Barnevernloven, 1992, § 6-3). Hva betyr det imidlertid at barnet kan si sin mening? Verken konvensjonsteksten eller barnevernloven gir en helt klar definisjon av hva deltakelse er, ut over å få «gitt uttrykk for synspunkter», at «synspunktene skal gis behørig vekt», og at barnet skal «gis anledning til å bli hørt». Videre fremkommer det i konvensjonsteksten en implisitt utviklingsforståelse; rettighetene knyttes til en kompetanse som antas å henge sammen med alder og modning. Hva «synspunkter» er, presiseres ikke, heller ikke hva det vil si å «bli hørt». Konvensjonsteksten gir derfor lite konkrete anvisninger for praksis. Barnevernloven gir noe tydeligere føringer ved at det er konkretisert at alle barn fra 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal bli hørt. Videre at de skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelser i en sak som berører barnet (Barnevernloven, 1992, § 6-3). Gulbrandsen, Seim og Ulvik (2012, s.58 - 59) peker på at mye skulle ligge til rette for at barns deltakelse i barnevernet er styrket med barnevernloven og barnekonvensjonen som rettesnorer. Likevel viser flere studier at barn ofte fremstår som bifigurer i barnevernssakene og at barna i liten grad får uttale seg om

hvordan de opplever sin egen situasjon eller får være med og diskutere hva som skal skje med dem. Når barnevernet intervensjoner i barns liv krever det mer enn å bare gi informasjon for at barnet skal kunne bygge opp en forståelse av det som skjer og for å kunne skape en mening i sin tilværelse. Det kreves blant annet at profesjonsutøveren inviterer barnet inn i et samarbeid, utforsker barnets forståelse, vurderer barnets uttrykk og at en bidrar med nye elementer til barns selvfortelling. Forskning som blant annet er gjennomført av Astrid Strandbu (2011) viser at mange barnevernsansatte synes de mangler kompetanse når det gjelder kommunikasjon med barn, at de mangler strukturer for å realisere barns deltakelse, og at det hos kontaktpersonene finnes en alminnelig frykt for å påføre barnet belastninger ved å snakke om vanskelige temaer (Aas, 2013, s. 213, Strandbu, 2011, s. 85, Gulbrandsen mfl., 2012, s.62). En av informantene fortalte at hun ønsket å ha en spesifikk tilsynsfører som hun hadde blitt kjent med og hadde tillit til. Hun fortalte:

Og jeg hadde en person jeg var veldig trygg på og som jeg hadde et veldig nært og godt forhold til. Og som jeg følte at jeg kunne snakke med om mye. Og hun ønsket også selv å være tilsynsfører for meg. Men det fikk hun ikke mulighet til fordi tilsynsførerne skal være fra den kommunen man bor i. Så tenker jeg at når du flytter i fosterhjem så er alt nytt. Ikke alle har en, men jeg hadde en trygghetsperson som ønsket å være der for meg. Jeg tror ting hadde vært annerledes da.

Denne informanten ønsket at hun hadde fått medvirke i valg av tilsynsfører da hun skulle flytte i fosterhjem. Hun kjente en voksenperson fra før hun flyttet i fosterhjem, som også ønsket å være hennes tilsynsfører. Likevel fikk hun ikke lov til å ha denne tilsynsføreren. Informanten fortalte at dette ble begrunnet med at tilsynsføreren skulle bo i nærheten av fosterhjemmet. I henhold til Barne- og likestillingsdepartementet (2006, kapittel 4) er det et viktig hensyn å ta ved valg av tilsynsfører, at tilsynsføreren skal være *en person som barnet har, eller kan få nødvendig tillit til*. I dette ligger at tilsynsfører kan være kjent av barnet fra tidligere. Det står ingenting i Barne- og familiedepartementet (2003) eller Barne- og likestillingsdepartementet (2006) om at tilsynsfører for barn i fosterhjem må bo med en minimumsavstand til fosterhjemmet. Det fremgår imidlertid av Barne- og likestillingsdepartementet (2006) at tilsynsfører skal ha en uavhengig funksjon i forhold til barneverntjenesten og fosterforeldrene. Uavhengighet av barneverntjenesten betyr at

kontaktpersonene eller andre ansatte i barneverntjenesten som en hovedregel ikke kan oppnevnes som tilsynsfører. Uavhengighet av fosterforeldre betyr at det som en hovedregel ikke skal oppnevnes slekt, venner eller bekjente av fosterforeldrene som. Videre står det at vektleggingen av at tilsynsfører skal kunne oppnå barnets tillit, tilsier at barnet må ha mulighet til å uttale seg om hvem som skal være tilsynsfører. Informanten over hadde en tillitsperson hun ønsket å ha som tilsynsperson, men vedkommende bodde et godt stykke unna fosterhjemmet. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet. Barnets mening er ikke avgjørende, men det må ut fra intensjonen være klart at en ikke bør velge en person barnet uttrykker klar motvilje mot, som tilsynsfører. Informanten forstod ikke hvorfor hun ikke fikk lov til å ha den personen hun kjente og var trygg på som tilsynsfører. Når barn ikke riktig skjønner en situasjon, tar det vanligvis utgangspunkt i seg selv og knytter det gjerne til noe de har gjort eller ikke gjort som årsak til det som skjer. Barn som mottar hjelp fra barnevernet, trenger alt de kan få av styrket opplevelse av sammenheng, av mestringsevne og av opplevelse av en viss kontroll med hva som skjer i eget liv. Dersom barnet ikke får hjelp til å skape mening, vil det lett kunne danne seg sin egen selvsentrerte forståelse. Med en slik forståelse som utgangspunkt er det nettopp gjennom sosial deltakelse og relasjonell involvering at barnet kommer til å forstå seg selv som handlende subjekt (Aas, 2013, s. 213-214, Gulbrandsen mfl., 2012).

Kanskje informanten over hadde hatt et annet utgangspunkt for å tørre å fortelle om vanskelige ting i fosterhjemmet dersom hun hadde den tilsynsføreren hun ønsket. Kanskje hadde dette også vært tilfelle dersom hun hadde fått hjelp til å skape en mening og forstått hvorfor det ble slik. Dette er selvfølgelig vanskelig å vite det med sikkerhet, men sett i lys av det som er skrevet tidligere om at samtaler med barn er mye mer enn ord, at det tar tid å skape et tillitsforhold og at ansvaret for å skape en tillitsskapende relasjon ligger hos hjelperen, er det sannsynlig at informanten hadde klart å være åpen overfor tilsynspersonen (Aas, 2013, Killén, 2012 og Levin, 2015). Om at det kan være vanskelig å si sin mening og å ta opp ting med tilsynsføreren sa en informant:

Jeg synes det ofte var vanskelig å si det jeg mente. Jeg ble fortalt at «du har rett til å mene noe». Men det kan være krevende.

Informanten fortalte at hun fikk høre om sine rettigheter til å medvirke, men i praksis ble dette for vanskelig å gjennomføre. Barne- og familiedepartementet (2003, § 9) understreker at den som fører tilsyn skal legge til rette for samtale med barnet uten at fosterforeldrene er tilstede. Barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter skal gis anledning til å gi uttrykk for sitt syn på forholdene i fosterhjemmet. I henhold til Barne- og likestillingsdepartementet (2006, kapittel 7) skal tilsynsføreren være barnets særskilte uavhengige støtteperson. Tilsynsfører har en uavhengig og fristilt rolle i forhold til de øvrige som har interesser i og innflytelse på fosterhjems plasseringen, som barneverntjenesten og fosterforeldrene og er derfor i en spesiell posisjon for å kunne ivareta barnets interesser. Tilsynsfører har også muligheten til å skape nærhet og tillit, som grunnlag for gode relasjoner. Barnet skal gjøres kjent med at det i samtalene kan ta opp eventuelle problemer som måtte oppstå i forhold til fosterhjemmet, barneverntjenesten eller lignende. Retningslinjene sier at større barn også må forklares hvordan de på egen hånd kan komme i kontakt med tilsynsfører ved å for eksempel få telefonnummeret til tilsynsføreren. Selv om tilsynsføreren sa til informanten (barnet) at hun kunne si sine meninger og ta opp utfordringer, både i fosterhjemmet og i forhold til barneverntjenesten, er det likevel tydelig at det er av avgjørende betydning i hvilken grad tilsynsføreren tilrettelegger for dette i praksis. Det hjelper kanskje ikke å si det med ord når den grunnleggende tryggheten og tilliten til tilsynspersonen mangler.

Når forskrifter og retningslinjer vektlegger at tilsynsfører skal være en som barnet har eller kan få tillit til, er det fordi slik tillit kan gjøre det mulig for barnet å aktivt benytte tilsynsfører som en støtteperson. Overfor enkelte barn og unge vil det ta tid å oppnå tillit. For barn som har levd med ulike belastninger og konsekvenser av omsorgssvikt over lang tid, vil etablering av tillit være enda vanskeligere. På samme måte som at omsorgskommunens oppfølgingsansvar for barn i fosterhjem i stor grad forutsetter kontaktpersonen- og det enkelte barnevernkontor sine skjønnsvurderinger, forutsettes det også at tilsynsføreren bruker skjønn i sine vurderinger.

Barne- og likestillingsdepartementet (2006, kapittel 9) pålegger den enkelte tilsynsfører et selvstendig ansvar for å vurdere hva som er nødvendig besøkhypighet. Hva som er *nødvendig besøkhypighet* vil sannsynligvis variere fra barn til barn og fra situasjon til situasjon. I enkelte saker vil det kunne være nødvendig med hyppigere tilsynsbesøk. Det kan være når det er spesielle problemer for barnet og når tilsynsførers kontroll og støtte kan

være særlig viktig i den anledning. Det kan også være spesielle faser i barnets liv eller bevegelser i selve barnevernssaken, som gir grunn for flere enn fire besøk i året. Det kan imidlertid stilles spørsmålstegn ved om det uansett er for få besøk til å klare å opparbeide tillit og en god relasjon til fosterbarnet og tilsynsbesøk hver tredje måned vil i de fleste tilfeller være i minste laget for å opprette en kontakt som barnet kan nyttiggjøre seg på den måten tilsynsførerordningen er tiltenkt.

Informantene i denne undersøkelsen har gitt flere konkrete eksempler på sine erfaringer og mangel på tillit og gode relasjoner til tilsynsføreren da de bodde i fosterhjem. Flere undersøkelser viser at fosterbarn har fortalt at tilsynsordningen ikke fungerer, enten fordi de ikke har hatt tilsynsperson eller fordi de har fått stadig nye tilsynspersoner. For mange fosterbarn innebærer det trolig at de aldri har blitt kjent med eller oppnådd tillit til tilsynspersonen, hvilket resultatene av denne undersøkelsen også viser. I følge Bufdir (2015) formidler fosterbarn at tillit til tilsynspersonen er helt avgjørende hvis de skal fortelle om vanskelige ting i livet sitt. Flere fosterbarn har, i likhet med informantene i min studie, fortalt at de har en tilsynsperson de ikke kan snakke med, og en av grunnene kan være at de ikke har fått medvirket i valg av tilsynsperson. Tilrettelegging av samtalene har trolig ikke vært god nok og noen sier at det å sitte rundt et bord er umulig, og savner at tilsynsfører gjør aktiviteter med dem i stedet. Et viktig budskap fra barna er at tilsynspersonen må være en god lytter, flink til å snakke med barn, ta barnet på alvor, vise respekt og forståelse og kunne gi svar. I tillegg må tilsynspersonen behandle informasjonen fra barna på en god måte. Mange fosterbarn har ikke fått nok informasjon om formålet med tilsynet og de ulike rollene til tilsynsperson og kontaktpersonen i barneverntjenesten. Derfor opplever de det lite hensiktsmessig at det kommer to forskjellige personer for å høre om hvordan de har det. I tillegg opplever noen barn at tilsynspersonen har for tett kontakt med fosterforeldrene, og ikke har en uavhengig rolle overfor barneverntjenesten og fosterforeldrene. For mange av fosterbarna har tilsynspersonen liten betydning, og er ikke den personen de ville ha henvendt seg til hvis noe var vanskelig. Andre fosterbarn mener at det må være hyppigere tilsyn og at tilsynspersonen må ha bedre tid. Barn som har det bra i sine fosterhjem mener at tilsynspersonen bør komme sjeldnere, og heller dra oftere til de barna som har det vanskelig i sine fosterhjem. De som har mistrivdes i fosterhjemmet, mener at tilsynspersonen må ha større mulighet til å gjøre noe med situasjonen.

5.2 Den uvurderlige grunnmuren

I samtale med informantene kom det frem at alle opplevde tilknytning og anerkjennelse som helt sentralt for deres livskvalitet. Å ha en stødig grunnmur ble trukket frem som helt elementært i forhold til tilknytning og relasjonsbygging.

5.2.1. Forhold til fosterfamilie og andre

Alle informantene ble spurt om hvem i fosterfamilien de var nærmest knyttet til. Av de som svarte at de var nærmere knyttet til en bestemt person i fosterfamilien, svarte alle fosterfar. En informant sa dette:

Jeg giftet meg på nytt i fjor, og da var det min fosterfar som fulgte meg opp kirkegulvet. Så det var hyggelig. Det har nok mye med hans personlighet å gjøre. Og med min personlighet å gjøre. Og også det at han nok er en ganske mye mer ekstrovert og pratsom person enn min fostermor som er litt mere lukket. Selv på den tiden så var det min fosterfar som tok oss med på ferier, og det var han som tok seg mer eller mindre av ungene.

Informanten fortalte om en nærere relasjon til fosterfar enn til fostermor. Det samme svarte alle informantene som opplevde å være nærmere knyttet til en bestemt person i fosterfamilien.

På en måte kunne vi tenkt oss at det burde vært motsatt, at det vanlige er at fosterbarnet er nærmest knyttet til fostermor og ikke fosterfar, i tråd med samfunnets rådende forventninger til foreldreskap og omsorg. Dette i lys av det Strand & Grønningsæter, (2013b, s. 193) beskriver om at det hovedsakelig er fostermødre som frikjøpes for å være hjemme med fosterbarnet. På den annen side kan det være at fostermødrene, fordi de er frikjøpt for å være hjemme med fosterbarnet, i større grad ser på fosterforelderoppgaven som en jobb og at relasjonen preges av det. Kanskje fosterbarnet av den grunn føler seg mer utenfor eller en form for avmakt, slik som tidligere beskrevet i forhold til relasjoner mellom kontaktpersonen og barnet. Fosterfar er ofte i annet inntektsgivende arbeid, og det kan være han har en mer lik tilnærming til fosterbarnet som han har til biologiske barn i familien.

Strand & Grønningsæter, (2013b, s. 192) påpeker at det er et mål at barn i fosterhjem skal vokse opp og innlemmes i en «vanlig» familie og at fosterfamilieordningen alltid må baseres på en stor grad av frivillig engasjement. Den økende bruken av frikjøping av fosterforeldre kan føre til en vridning av synet på rollen, som et lønnsarbeid, og bort fra frivillig omsorgsarbeid. Informanten sa at det var fosterfar som tok seg av barna og som tok de med på ferier. Kanskje kan det forklares ut ifra at fostermors arbeid var å ivareta fosterbarnet, og at hun dermed ikke oppfattet ferieturer med fosterbarnet som «ferie», mens fosterfar kanskje oppfattet ferieturer med fosterbarn og de andre barna som fri fra jobb. En annen informant fortalte også om en nærmere relasjon til fosterfar enn noen andre i fosterfamilien sa dette:

Jeg var en skikkelig pappajente. Jeg har god kontakt med han i dag.

Jeg var veldig preget som barn av at fostermoren min var så veldig streng. Altså hun styrte jo hjemmet med jernhånd. Det ble så kontrastfylt da, ikke sant.

Jeg husker jeg stod på stasjonen og jeg kjente det svarte, det sinnet eller sjalusien til fostermoren min. Det virket som hun var så sint. Men det var jo fordi det var noen ganger mamma ikke dukket opp eller de måtte sjekke om hun var ruset eller det var litt sånne forhåndsregler de måtte ta. Og det har jeg liksom først skjönt i voksenperspektivet, da skjønner jeg jo hvorfor hun klemte hånda mi så hardt og hun var så stram noen ganger.

Informanten fortalte at fostermoren hennes var veldig streng og at hun hadde en nærmere tilknytning til sin fosterfar. Kanskje informanten mente at hennes fostermor var for streng og at hun var litt redd for fostermoren sin. På den annen side fortalte informanten at hun som voksen kan forstå at fostermorens oppførsel også kan forklares med at hun var bekymret informanten. Samtidig sa informanten at hun var nærmest knyttet til sin fosterfar da hun var barn og at hun fortsatt er det i dag. Kanskje handler dette om hva slags person fosterfaren var og fortsatt er, og at han klarte å bygge en tryggere relasjon til fosterbarnet enn fostermor klarte. En kan ifølge Kvello (2011) skille mellom tilknytning («attachment») og bonding. *Tilknytning* viser til graden av trygghet og tillit som barnet har til den voksne. *Tilknytningsstil* viser til både en tilstand av å være tilknyttet og til kvaliteten ved tilknytningen. *Bonding* omhandler den voksnes interesse for- og omsorg for barnet, det vil si

den voksnes tilknytning til barnet. Barn etablerer ulik tilknytningsatferd til ulike omsorgspersoner og samhandler derfor forskjellig med ulike personer (Kvello, 2011, s. 88).

En kan tenke seg at informantens fosterfar i større grad enn fostermoren klarte å «bonde» mer med informanten og at hun av den grunn har en tryggere tilknytning til han. Det kan hende at fosterfaren var mer rolig og avslappet i kontakten med informanten som barn, og at han ikke behøvde å være like bekymret eller streng og kontrollerende som fostermor, fordi det var hun som stod i de vanskelige situasjonene og direkte kontakt med biologisk mor. Kanskje kan ulikheten i informantens tilknytning til sine fosterforeldre handle om hvilken erfaring informanten hadde med voksne kvinner fra tidligere. Det er mulig hun har hatt vanskelige opplevelser i relasjon til kvinner før hun flyttet i fosterhjem og at dette virker inn på hvordan hun fremstod i møte med fostermor. Personers erfaring med primære omsorgsgivere kan generaliseres slik at relasjonserfaringer med foreldre overføres til å gjelde relasjoner til mennesker generelt (Kvello, 2011, s. 89). Om hvilken betydning tidlige relasjoner har hatt for henne senere i livet sa en informant:

Jeg har ikke kontakt med min mor. Det var et tøft valg å ta. Og jeg har ikke en morsfigur i fostermoren min så på en måte, så det er liksom mangel på en mor da. Og det har jo vist seg senere også, ref. når vi snakker om hva som fungerer og hva som ikke fungerer, så er jo det med evnen til tilknytning og relasjoner, det følger meg jo fortsatt i livet i dag.

Informanten fortalte om en mangelfull relasjon til både biologisk mor og til fostermoren. Hun beskrev hvordan hennes historie og opplevelser fra oppveksten i stor grad har påvirket hennes tilknytning til andre mennesker i voksenlivet. Ifølge Killén (2013, s. 51) knytter alle barn seg til sine omsorgspersoner uansett hvordan de blir behandlet.

Informanten over fortalte at hun strever med tilknytning og relasjoner også i dag, som følge av tidlige relasjonserfaringer. Barn utvikler organiserte strategier, tilknytningsmønstre, som forteller oss noe om hvordan de er blitt behandlet og hvordan de forventer å bli behandlet av menneskene de møter. Deres erfaringer fra forholdet til primære omsorgspersoner generaliseres. Kanskje informanten forteller om hvordan hun som barn utviklet en indre oppfatning av seg selv og til sine tilknytningspersoner, når hun beskriver hvordan hennes evne til å bygge relasjoner som voksen er påvirket av de

erfaringene hun har med seg fra hun var barn, slik tilknytningsteorien er opptatt av (Killén, 2010, s. 46 - 51). En annen informant fortalte også om tilknytningsutfordringer. Hun sa:

Tilhørighet er veldig viktig, det å finne seg sin egen flokk.

For det har jo satt seg i kroppen dette her. Så jeg merker det veldig når jeg blir forelsket i menn, så blir jeg forelsket i folk som er destruktive, eller som har noe svart ved seg. Det er ubehagelig, men det er noe som er kjent da, noe intuitivt, som et instinkt.

Informanten over fortalte også om utfordringer i forhold til relasjoner i voksenlivet. Hun sa at hun som regel faller for destruktive menn og at dette kommer av at det er både kjent og trygt, selv i en utrygg relasjon til en partner. Bowlby mente at tilknytningssystemet er aktivt gjennom hele livet. Selv om barnets indre arbeidsmodeller kan revurderes gjennom hele livet i lys av nye erfaringer med relasjoner, oppfattes modellene som har utviklet seg de første årene å ha uforholdsmessig stor innvirkning på videre utvikling av indre arbeidsmodeller og på den enkeltes erfaringer i relasjon til andre mennesker (Killén, 2010, s. 46 – 51, Bunkholdt, 2017, s.87 og Sroufe, 2005 gjengitt i Broberg m. flere, 2008). Bowlbys tilknytningsteori har blitt kritisert for blant annet å være ahistorisk og for å inneha en essensialistisk oppfatning om at kvinner har bedre naturlige forutsetninger for barneomsorg enn menn, for å fokusere for ensidig på relasjonen mellom barnet og dens biologiske mor for å ta for lite hensyn til biologiske individuelle forskjeller mellom barn og i forhold til omsorgspersonenes evne til å endre seg og sin omsorgsutøvelse (Broberg m. flere, 2008, Halvorsen, 2018). Halvorsen (2018) viser til at kritikken og samfunnsutviklingen kan ha virket inn på teorien, da det i senere tekster om tilknytningsteori er vanlig å benytte uttrykksmåter som «mor eller far», «barnets foreldre» eller «omsorgspersoner» som erstatning for tidligere tekster som ofte dreide seg om mor og barn (Halvorsen, 2018).

En informant fortalte om mangel på anerkjennelse og tilhørighet i fosterhjemmet. Hun sa:

Jeg visste så inderlig godt at de fikk betalt for å ha meg der. Og det er helt riktig også at, det er jo en jobb på en måte. Men klart det føles jo, det er sårt og vanskelig, og

flere ganger tenkte jeg sånn at hadde de ikke fått betalt for meg så ville de ikke hatt meg her heller. Og i hvert fall da jeg følte at de ikke ville ha meg der.

Informanten beskrev følelsen av å vite at fosterforeldrene fikk betalt for at hun bodde der og at hun ikke følte seg ønsket i fosterhjemmet som vanskelig. Om manglende tilhørighet til fosterhjemmet og ikke å ha et hjem å komme tilbake til da hun var 18 år, fortalte informanten dette:

Da fosterforeldrene mine skilte seg og flyttet fra stedet jeg bodde på, så var heller ikke det noen base å komme tilbake til. Så det var jo litt sånn at mange kom hjem til foreldrene til jul og påske og sommeren liksom, og det gjorde jo ikke jeg for jeg hadde liksom ikke noe å komme tilbake til.

Informanten beskrev en følelse av manglende tilhørighet og å føle at hun ikke hadde et hjem å reise tilbake til da hun flyttet ut av fosterhjemmet for å gå på skole et annet sted og fosterforeldrene flyttet hver for seg til nye boliger. Bakketeig & Mathisen (2008b, s. 124) viser til betydningen av relasjoner for unge voksne som har bodd i fosterhjem og at mange barn og ungdom i fosterhjem ikke ser for seg brudd med fosterforeldrene, selv om de nærmer seg myndighetsalder og etter hvert utflytting. Det samme understreker Backe-Hansen, Bakketeig, Dæhlen og Gundersen i sitt nylig avsluttede prosjekt «mot alle odds», en studie basert på unge voksne med barnevernserfaring fra Danmark, England og Norge. Studiet understreker viktigheten av nære relasjoner og betydningen av kvaliteten på støtten de unge har fått, enten av fosterforeldre, kontaktpersoner, lærere eller andre i nettverket (Backe-Hansen, 2019, Backe-Hansen mfl., 2019).

Vinnerljung (2006, s. 33) peker på at flere utenlandske studier har vist at fosterbarn ikke nødvendigvis har tilgang til fosterhjemmet som en base eller ressurs etter utflytting. Kanskje handler informantens erfaringer og manglende tilhørighet til fosterhjemmet som beskrives i de to foregående sitatene, om utfordringer knyttet til relasjoner og tilknytning. Ifølge Killén (2010) har barn i fosterhjem ofte har erfart at voksne kan være truende og uforutsigbare. Fosterbarnas mistillit til andre kan uttrykkes på forskjellig vis og det er viktig at fosterforeldrene klarer å se og forstå barnets tilknytningsstrategier, som kan være utfordrende å forholde seg til. Tilknytningsteorien hevder at en varm, forutsigbar,

omsorgsfull omsorgsgiver kan endre et barns forventninger til både fosterforeldre og seg selv (Killén, 2010, s. 254).

Informanten foran beskrev manglende tilhørighet til fosterhjemmet og fortalte at hun visste at fosterforeldrene fikk betalt for at hun bodde der. Hun hadde heller ikke en slik tilknytning til fosterforeldrene som gjorde det naturlig for henne å reise til dem etter at hun hadde flyttet ut, da fosterforeldrene i tillegg flyttet fra hverandre. Kanskje informantens følelser kan forklares utfra manglende anerkjennelse fra fosterforeldrene. Hvis informanten skulle følt seg anerkjent i lys av kjærlighetsfenomenet, slik Honneth (2008) beskriver, forutsettes en gjensidighet der begge parter er avhengige av hverandre (Honneth, 2008, s. 104). Tvert imot oppfatter informanten i liten grad kjærlighet og gjensidighet i forholdet mellom seg og fosterforeldrene. Hun fortalte at hun følte seg uønsket i fosterhjemmet og at hun kun fikk bo der fordi de fikk betalt for det. Den gjensidige kjærlighetsanerkjennelsen kan skape den individuelle selvtillit som er nødvendig for at individet skal delta selvstendig i det offentlige liv (Honneth, 2008, s. 116 og 139). Informanten fortalte at hun ikke hadde et hjem i fosterhjemmet å komme tilbake til i ferier. På en måte kan en tenke at hun ble tvunget til å være mer selvstendig enn hun opplevde å være klar for. På den annen side hadde informanten i liten grad opplevd anerkjennelse av en slik karakter at hun hadde utviklet evnen til å være selvstendig og hun savnet å ha et hjem å reise til, slik mange andre jevnaldrende hadde. En annen informant fortalte om et savn etter anerkjennelse og tilhørighet til en vennegjeng. Hun sa:

Jeg har innimellom savnet å være en del av en jentegjeng som har faste tradisjoner. Jeg hører ikke til noe sånt. Og det har vært litt sårt. Det har jeg liksom savnet litt.

Mange unge i fosterhjem forteller at de føler seg annerledes. Flere rapporterer også om lærere som behandler dem annerledes. Dette kan igjen gi barnet en bekreftelse på følelsen av utenforskap (Andersen, 2014a, s. 24). En annen informant som også fortalte om et savn etter tilhørighet til venner sa dette:

Det har nok vært litt sånn sårt for meg som voksen, at jeg ikke har noen barndomsvenner. Også tenker man nok ofte at alle andre har det man ikke har selv.

Men så vet man jo at det ikke er alle som har barndomsvenner. Men mange har jo det eller har noen som har kjent dem lenge da.

Informanten fortalte om en følelse av utenforskap. Ifølge Andersen (2014a, s. 24) kan opplevelse av marginalisering eller utenforskap forstås som et dynamisk fenomen. Selv om en er marginalisert behøver en ikke å være det for alltid. Ut ifra denne forståelsen innebærer informantens følelse av utenforskap å befinne seg litt i grenseland i forhold til det som er mer vanlig for majoriteten. Bakketeig og Mathisen (2008b, s. 125-135) viser til at mange ungdom i fosterhjem er redde for å bli ensomme. Selv om trygghet, nærhet og sosial kontakt er et grunnleggende menneskelig behov er det viktig å merke seg at dette kan være vanskelig å dekke fullt ut gjennom tiltak fra barnevernet.

5.2.2 Skammen

Det var ingen spørsmål til informantene som direkte knyttet til temaene skam og annerledeshet. Likevel fortalte flere av informantene om å føle seg annerledes og stigmatisert som følge av å være fosterbarn. Fokuset i intervjuguiden har i stor grad vært knyttet til relasjoner. Det var egentlig ingen direkte spørsmål knyttet til temaene skam eller stigma og identitet og selvfølelse. Likevel kom det frem flere historier fra informantene om at de følte seg annerledes i lys av å være fosterbarn og at de savnet tilhørighet og å være en del av noe som var «deres».

En av informantene beskrev hvordan hun har kjent på skamfølelsen. Hun sa dette:

Og det tror jeg kjennetegner en del folk, når vi snakker om det med fosterhjem, dette med skam over historien. Og det sliter jeg en del med fortsatt altså. Hvis jeg f.eks. er på fest og drikker et glass for mye så kan jeg gå helt i kjelleren. For da er jeg sikker på at jeg har sagt noe skikkelig dumt. Nå avslører du deg for den du egentlig er. Den redselen for å bli identifisert med det foreldre mine var. Så det ligger noe der og murrer hele veien. Men jeg tror den åpenheten og det å oppleve å bli møtt positivt i forhold til det, det hjelper hele veien. Vi har liksom den ryggsekken da, i ulik grad.

Informanten fortalte at hun flere ganger har kjent på en engstelse for å bli sammenliknet og identifisert henne med handlinger hennes biologiske foreldre har gjort og har derfor hatt et behov for kontroll og vært ekstra påpasselig med egen oppførsel. Skam er nært knyttet til selvfølelsen. Skam kan defineres som en sterkt ubehagelig følelse av å ha vist en nedverdiggende side av seg selv, og dermed avslørt seg selv som mislykket, udugelig eller umoralsk individ (Teigen, 2018).

Informanten beskriver sterke følelser av skam. Hun har ikke gjort noe galt, men opplever likevel ubehag og skamfølelse i forhold til om noen kan komme til å se på henne som en som har sagt eller gjort noe galt eller oppført seg annerledes i situasjoner der alkohol er involvert. Hun har kanskje ikke 100 % kontroll på hva hun sier, og føler sterkt ubehag i etterkant av en slik sosial sammenkomst. Kanskje hun føler seg liten og annerledes og får et ønske om å skjule seg, slik Teigen (2018) beskriver at er en vanlig følelse knyttet til skam. Skamfølelse kan gjøre det vanskelig å opptre konstruktivt. Ifølge Teigen (2018) er skyldfølelse noe annet enn skam. Skyld er knyttet til handlinger som er utført, mens skam er knyttet til individet og opptrer når en føler at en selv er dum (Teigen, 2018).

Informanten fortalte videre:

Man mister liksom hele selvfølelsesbekreftelsen og jeg tenkte «hva er galt med meg siden jeg ikke var nok til at foreldrene mine klarte å få kontroll på alkoholen og problemene».

Og oppå det hele kommer på en måte liksom det stigma ved å være fosterbarn. Ikke sant, når du snakker om den tilhørigheten og joda vi bodde i en fin fosterfamilie og alt det der, men alltid det å være fosterbarn, å egentlig ikke høre til, hvor er det jeg egentlig hører til, hvem er min flokk på en måte, ikke sant.

Informanten ga en sterk beskrivelse av å føle det som stigmatiserende å være fosterbarn og at dette har påvirket hennes selvfølelse. Ifølge Malt (2018) kommer begrepet stigma fra gresk og betyr «merke» eller «tegn». I overført betydning brukes stigma om sosialt belastende forhold som særmerker eller tegn på skam og avslører en person i forhold til omgivelsene (for eksempel å være fosterbarn, å være psykisk syk, å ha en forelder som ruser seg). Den såkalte *labelling*-teorien (stemplingsteorien) legger stor vekt på at et slikt stigma

og det forventningstrykket som ligger i det, fremkaller og forsterker tendensen til avvik. På den måten kan andres negative holdning bli av betydning for at avvik oppstår. Slike interaksjonsteorier har stor utbredelse og forflytter på en måte ansvaret for avviket fra den avvikende over på dem som fordømmer ham. I lys av hvordan skam og stigma defineres av henholdsvis Teigen (2018) og Malt (2018) kan vi si at begrepene er nært knyttet til hverandre. Informanten over forteller om utfordringer knyttet til egen selvfølelse, som følge av skam- og stigmafølelsen. Hun sier hun hadde det godt i fosterhjemmet, men at hun likevel følte seg annerledes. Det at hun var under barnevernets omsorg og var et fosterbarn gjorde at hun følte at hun egentlig ikke hørte til i fosterfamilien.

Skam er knyttet til den *følelsen* informanten opplever å ha og ikke noe hun faktisk har gjort. Skam kan derfor oppleves som noe mer emosjonelt smertefullt enn skyld (Berg og Pallesen, 2004). Begreper som selvfølelse, selvbilde, selvtilit, selvbevissthet er alle knyttet til selvvurderinger. Et viktig skille mellom de ulike begrepene er i forhold til vurderingene knyttes til spesifikke ytre atferdsområder (situasjoner) eller til en overordnet indre karakterisering av oss selv (trekk). Skam internaliseres når skamerfaringer over tid etterlater seg vedvarende negative selvoppfatninger. Det indikerer en nær forbindelse til selvfølelsen (Strein, 1993, gjengitt i Berg og Pallesen, 2004).

Ifølge Cook (1994) er det tilfeldig om begrepet kalles internalisert skam eller lav selvfølelse (Cook, 1994, gjengitt i Berg og Pallesen, 2004). Andre mener det er fraværet eller tilstedeværelsen av skam som er essensen i selvfølelsen (Claesson og Sohlberg, 2002, gjengitt i Berg og Pallesen, 2004). Uansett hvilken definisjon eller utgangspunkt en bruker for begrepet, kan vi si at skamfølelse og selvfølelse er nært knyttet til hverandre. Det samme sier informanten om sin erfaring. Bakketeig og Mathisen (2008b) sier det samme når de peker på at mange barn og ungdom opplever det som stigmatiserende å være under barnevernets omsorg og viser til at flere internasjonale forskere har beskrevet stigmaeffekten ved å være barnevernsbarn.

En annen informant beskrev også sterke følelser av skam. Hun fortalte:

Det er ofte vi som bor i fosterhjem bruker tid på å finne ut hvem vi er.

For det er så mange voksne som kriger som besatt. Og det er så mye såra følelser, det er mye skambelagt, det er mye tabu og voksne settes opp mot hverandre. Og å være barnet i midten og finne plassen sin er vanskelig altså.

Denne informanten beskrev de samme følelsene og poengene som informantene foran, i forhold til skamfølelse som følge av å være fosterbarn. Kanskje tenker hun også på skamfølelser for biologiske foreldre som er fratatt omsorgen for henne. Det å ikke kunne utøve omsorgen for eget barn er skambelagt (Angel, 2011, s. 140). Informanten fortalte om vansker i forhold til å finne tilhørighet. Kanskje snakket hun også om en lojalitetskonflikt mellom fosterforeldrene og biologisk familie? Lojalitet er i følge Bunkholdt (2017, s. 157) en naturlig side ved tilknytning. Selv om barn opplever omsorgssvikt fra sine foreldre knytter barnet seg til- og utvikler en lojalitet overfor dem. Noen barn som flytter i fosterhjem får store lojalitetskonflikter som kan være til hinder for at barnet tør å ta imot tilbudet om tilknytning og omsorg i fosterhjemmet. Den kan være at de frykter at noen skal bli lei seg. Noen barn som flytter i fosterhjem har selv vært omsorgspersoner for foreldre og/eller søsken (parentifisering).

Å være omsorgsgiver for foreldre og søsken kan ha vært en av få muligheter barnet har hatt til å føle seg nyttig og verdifull. Killèn (2010, s. 259) viser til at mange barn forsøker å utvikle en følelse av tilhørighet, også i fosterhjemmet. Barn kan være redd for at deres biologiske foreldre vil oppleve dette som illojalt. Barnet trenger tillatelse til å være glad i andre. Barn med tilknytningsvansker forsøker ofte å unngå en følelse av tilhørighet, da denne følelsen kan oppleves som farlig. Det kan skape angst, aggresjon, depresjon og følelse av tap og utrygghet som er forankret i relasjonen til foreldrene, som ikke var i stand til å gi det god nok omsorg og beskyttelse.

Denne følelsen av lojalitetskonflikt og manglende følelse av å høre til kan gi en følelse av utenforskap. Begrepet «Utenforskap» kan brukes for å beskrive manglende tilhørighet til og/ eller ekskludering fra storsamfunnet (RVTS, 2015). Storsamfunnet i denne sammenheng vil være informantens nettverk. Om lojalitetskonflikt og annerledeshet sa en informant:

Jeg føler meg veldig sånn krysskulturell fordi jeg (pause..), Det er liksom noe med å bli plassert bort. De prøvde så innmari å forme meg med å trøkke på meg disse trange bunadene og prøve å forme meg til noe som jeg ikke er. Ikke sant?

Informanten bruker betegnelsen «krysskulturell» og beskriver en følelse av å kjenne seg fremmed i fosterfamilien. Når informanten sier at hun ble «plassert bort» og at hun følte at fosterforeldrene forsøkte «å forme henne til noe hun ikke er», kan det være hun opplevde å de samme følelsene som barn og unge som har flyttet mellom land og som vokser opp med flere kulturer ofte kan ha i forhold til å føles seg annerledes og å ikke helt høre til noen steder. Mye tyder på at informanten følte seg annerledes og at hun manglet følelsen av tilhørighet i fosterhjemmet. Det kan hende informanten opplevde en forventning fra fosterforeldrene om at hun ikke måtte bli for mye påvirket av biologiske foreldre under samvær. Kanskje erfarte hun de samme forventningene fra biologiske foreldre om å ikke bli for lik fosterfamilien. Ifølge Søren Hertz (2008, s.266) handler sikkerhet for barn i fosterhjem om ro, stabilitet og tilhørighet. Det handler også om at barnet blir akseptert som en person som vil høre til, samtidig som det må få lov til å være forskjellig fra de han eller hun skal vokse opp hos. Barnet har som regel med seg en dyp lojalitet til sin biologiske familie inn i samspillet med fosterfamilien. Det er avgjørende for kvaliteten på tilknytningen til fosterforeldrene og institusjoner at de må respektere den biologiske familien og det barnet kommer fra, til tross for utfordringer som kontakt med biologisk familie kan representere.

I litteraturen brukes betegnelsen «krysskulturell» ofte om barn og unge som har en oppvekst som kjennetegnes av en påvirkning fra flere verdisyn og verdisett (RVTS, 2015). En annen informant fortalte også om å mangle tilhørighet å føle seg annerledes. Hun sa:

Man er i en krevende posisjon som fosterhjemsbarn. På et vis skal jeg være takknemlig for at jeg fikk bo der, at jeg burde jo bare være takknemlig, for de har jo faktisk giddet å ta meg imot, og de er jo greie også liksom. Det er vanskelig, men det handler jo kanskje om å bygge relasjon som ikke helt var der liksom.

Informanten her forteller om fravær av trygge og gode relasjoner til fosterforeldrene. Betydningen av dette er tidligere drøftet i kapittel 5.2.1. Det informanten sa kan bety at hun også har manglet tilhørighet til fosterfamilien. Mange fosterbarn har trukket frem fosterforeldrenes evne til å behandle dem som sitt eget barn som viktig for å skape tilhørighet og å gi dem opplevelsen av å føle seg som et vanlig barn i en vanlig familie. Ønsket om å være som andre barn og å unngå å føle seg annerledes, er påpekt foran her, men er også understreket som viktig i mange andre undersøkelser (Skilbred og Iversen,

2014, s. 172). At informanten ikke hadde den gode relasjonen til fosterforeldrene kan handle om hennes tilknytningsvansker som følge av tidligere omsorgsbetingelser. Som jeg tidligere har vist til i dette kapittelet påvirker menneskets indre arbeidsmodeller måten man møter andre på. Bunkholdt (2017, s. 87) viser til at flere barn som flytter i fosterhjem sliter med dårlige indre arbeidsmodeller og betviler eget verd og andres evne til å ta vare på dem. Et viktig mål med mange fosterhjems plasseringer er at fosterbarna får hjelp til å endre sine indre arbeidsmodeller fra grunnleggende mistillit til seg selv og andre, til større tiltro til egne muligheter og til andres interesse og omsorg for dem. God relasjon eller tilknytning mellom barn og fosterforeldre er en forutsetning for utvikling og endring av fosterbarns grunnleggende antakelser om seg selv og andre. Relasjon er en betingelse for utvikling og endring, også der fosterbarnet ikke har alvorlige relasjonsvansker.

5.3 Hvordan fremme god livskvalitet

Før møtet med informantene hadde jeg et ønske om å undersøke hvordan barn som har bodd i fosterhjem får det i voksenlivet, med utgangspunkt i livskvalitetsbegrepet. Selv om problemstillingen har blitt endret underveis har livskvalitet hele tiden stått sentralt i undersøkelsen. Undersøkelsen tar utgangspunkt i informantenes subjektive oppfatning av livskvalitet. Når jeg bruker ordet 'livskvalitet' uten nærmere presisering, mener jeg både subjektive og objektive aspekter (som mellom opplevelse av mestring og arbeidssituasjon).

5.3.1 Livskvalitet i lys av tilknytning, relasjoner og anerkjennelse

Alle informantene i undersøkelsen ble spurt om hva de legger i begrepet livskvalitet og hva de mener er viktig for å ha et godt liv. Tilhørighet og trygghet understrekes av alle informantene som viktige fenomener for livskvalitet. En informant fortalte:

For meg er det viktig å være til nytte. Det har liksom vist seg for meg, av en eller annen grunn så er det sånn at det å være til nytte for andre eller i livet generelt, det er avgjørende for meg. Så det å være til nytte og det å føle tilhørighet, det er veldig viktig for meg.

Informanten fortalte at livskvalitet og et godt liv for henne innebærer å være til nytte og å føle tilhørighet. Livskvalitet er et noe diffust og mangetydig begrep som omfatter mange sider av livet. Flere definisjoner og uklar bruk har vært knyttet til honnørordet *livskvalitet* (Næss mfl., 2001). At tilhørighet og tilknytning er et grunnleggende behov for alle mennesker er flere ganger begrunnet gjennom både empiri og tilknytningsteori i denne undersøkelsen. Informanten over fortalte at å være til nytte og å føle tilhørighet var viktige elementer for hennes livskvalitet. Ved å se dette i lys av anerkjennelsesteorien av Axel Honneth (2008) kan behovet for å føle tilhørighet og nytte sammenliknes med anerkjennelsesformen solidaritet. Ifølge Honneth gir anerkjennelsesformen solidaritet en mulighet til å anerkjennes for den personen man er, med sine særegenheter og man gis en plass i et fellesskap med andre. Han viser til at dette igjen fører til grunnfølelsen av selvverdsettelse og selvfølelse. Honneth (2008, s. 132-138) benytter begrepet «ærefull atferd» om prestasjoner en gjør for å oppnå sosial anseelse/verdsetting.

Det kan være informantens opplevelse av livskvalitet og et godt liv gir henne en bedre selvfølelse, sosial verdsetting og et sosialt fellesskap. Honneth argumenterer for at solidaritet forutsetter at de sosiale forholdene er preget av symmetrisk verdsetting slik at en betrakter hverandre gjensidig i lys av verdier som gjør at de andres ferdigheter og egenskaper kan fremtre som betydningsfulle for den felles praksisen. Dette er kanskje det samme som informanten over legger i å føle seg nyttig. Dette vil igjen kunne gi henne en bedre selvfølelse, i tillegg til det sosiale fellesskapet og tilhørigheten. En annen informant la dette i begrepet livskvalitet:

Ha en trygg base, ja trygghet rett og slett. Det er denne grunnmuren altså. Det handler jo også om å komme dit å bli trygg i seg selv da, fordi man har blitt så fillerista i relasjoner at du har vanskeligheter med relasjoner da.

Informanten benyttet en billedlig beskrivelse av hva livskvalitet innebærer for henne og sammenlikner det med en grunnmur. Å bygge hus avhenger av et godt grunnarbeid, en grunnmur, for at huset skal holde i lang tid. På samme måte kan vi si at vi mennesker avhengig av relasjoner og en viss trygghet for å mestre livet og oppleve god livskvalitet. Hun understreket også viktigheten av å være trygg i seg selv. Det kan innebære å ha god selvfølelse, hvilket kan fremmes gjennom solidaritet, slik anerkjennelsesteorien påpeker

(Honneth, 2008). Honneth betegner anerkjennelse som en kamp som ikke er gitt av seg selv, men noe individet må kjempe for (Høilund og Juul, 2015, s.24).

Grunnmuren kan også handle om behov for gode relasjoner og en trygg tilknytningsstil som gjør at informanten kan forvente positive samspill med andre mennesker, slik tilknytningsteorien viser til. Ifølge Valset (2014b, s. 133) kan skadevirkninger av omsorgssvikt vise seg på mange måter, for eksempel i form av atferdsvansker, psykiske lidelser, rusmisbruk, søvnproblemer, høyt skolefravær og lav tiltro til egne evner er noen av dem. Den tidlige oppveksts betydning for den videre utvikling av individet beskrives av tilknytningsteorien med en tanke om at vi påvirkes hele tiden. Vi bygger videre på de erfaringene vi har med oss fra tidligere, men nye erfaring gir oss også en mulighet til å omforme de tidligere erfaringene (Broberg mfl., 2008, s. 17-18). Det samme viste den tidligere omtalte Minnesota-undersøkelsen. En informant som også var opptatt av at livskvalitet handler om å ha gode relasjoner sa:

Ja, jeg tenker at det for meg handler om å mestre livet, livsmestring. For meg handler det ikke om, eller jeg føler livskvalitet hvis jeg får til ting da. Livet går opp og ned og man har gode og dårlige dager, men hvis jeg liksom jevnt over kjenner at jeg får til livet da. Og at jeg har mennesker rundt meg som jeg bryr meg om og som bryr seg om meg da.

Informanten over var opptatt av at alle har gode og dårlige dager. Hun sa videre at livskvalitet ikke nødvendigvis handler om å alltid føle at en har det bra, men å både kunne gi og få støtte fra andre. Arne Holte (2018) har sagt at hvor godt man opplever livet, er forankret i individets opplevelse. Det er denne forankringen som gjør forståelsen subjektiv. Likevel må vi skille mellom helse og livskvalitet. Helse, psykisk som fysisk, er noe vi bedømmer objektivt på grunnlag av observasjon (atferd) og rapport om subjektive forhold (tanker, følelser). Vurdering av helse foretar vi ut fra andres perspektiv enten det er en selv som gjør det eller andre. Dette står i motsetning til vurderingen av den subjektive livskvalitet. Den er det bare en selv som kan uttale seg om ut fra eget perspektiv. På samme måte som med fysisk sykdom, kan man ha en alvorlig psykisk sykdom og likevel kjenne glede og synes at livet ikke er så verst. Man kan også være psykisk frisk, men synes at livet er noe dritt for tiden.

De viktigste bidragene til god subjektiv livskvalitet finnes slik Holte (2018) ser det, i det han har kalt «De syv psykiske helserettighetene». En har god subjektiv livskvalitet når en har: *En følelse av identitet og selvrespekt* - en følelse av at man er noe og er noe verdt, *en følelse av mening i livet* – en følelse av å være del av noe større enn en selv, at det er noen som trenger en, *en følelse av mestring* – at det er noe jeg duger til, noe jeg får til, nesten samme hva det er, bare det er noe, *en følelse av tilhørighet* – at man hører til hos noen, hører til et sted, *en følelse av trygghet* – at man stort sett kan tenke, føle og utfolde seg uten å være redd, *en følelse av deltakelse og involvering* – at det betyr noe for andre hva jeg gjør eller ikke gjør, *en følelse av fellesskap* – at jeg har noen å dele tanker, følelser og erfaringer med, noen som kjenner meg, som bryr seg om meg og som jeg stoler på at vil passe på meg når det trengs. Jeg er ikke helt alene. Ingen av disse punktene inneholder positiv sinnsstemning, ikke tilfredshet, ikke trivsel, ikke glede. Alle referer likevel til opplevelser, uavhengig av objektiv livskvalitet eller faktiske forhold.

En informant som også oppfatter livskvalitet til å innbefatte deler av de syv psykiske helserettighetene, som det å ha en tilhørighet til og- eller et fellesskap med andre mennesker sa dette:

For meg så har det endt opp med å bli dette med trygghet og stabilitet og det å ha noe som jeg har kunnet kalle mitt eget, og det å føle meg som en del av noe. Jeg har på en måte følt i mange år at jeg ikke er noen del av noe. Så for meg er det veldig knyttet opp mot å føle mestring og det å føle fellesskap.

Informanten over knytter tilhørighet og mestringsopplevelser til betydningen av livskvalitet, slik Holte (2018) beskriver i «De syv psykiske helserettighetene». Broberg mfl. (2008) viser til at Bowlby mente at det er et grunnleggende trekk ved alle mennesker å være sosiale. Dette kan kalles sosiabilitet eller almen selskapelighet og innebærer noe annet enn tilknytning. Sosiabilitet omfatter ikke atferd som retter seg mot noen få utvalgte personer, slik som er karakteristisk for tilknytningsatferden, men det gjør at barn gjerne vil omgås jevnaldrende og andre voksne enn sine tilknytningspersoner. Desto bedre barnets grunnmur er, det vil si desto tryggere det er på tilknytningspersonenes tilgjengelighet, jo mer selskapelig kan barnet våge å være (Broberg mfl., 2008, s. 52 - 53). Informanten beskriver en følelse av å mangle tilhørighet. Kanskje innebærer det at hun ikke hadde følte seg som en del av et

felleskap? Kanskje hun ikke opplevde en tilhørighet i fosterhjemmet eller til jevnaldrende? Å bli behandlet som fosterforeldrenes egne barn oppleves av flere unge i fosterhjem som en viktig side for å skape tilhørighet i fosterhjemmet (Skilbred og Iversen, 2014, s. 168). Det kan være vanskelig å skape tilhørighet til gode venner uten å ha en trygg tilhørighet i fosterhjemmet. Dette er i tråd med anerkjennelsesteorien til Axel Honneth, som blant annet viser til at kjærlighet er en forutsetning for å bli trygg og selvstendig (Honneth, 2008). En annen informant trakk frem flere elementer som er viktige for hva hun legger i begrepet livskvalitet. Hun sa:

At jeg føler at jeg får til ting, utdanning, jobb, helse, men for meg så har det også vært viktig å bli kjent med meg selv og egne følelser og klare å sette ord på dem, og ikke minst bli trygg på dem. Jeg tenker ikke at et godt liv handler om å ikke kjenne på vonde følelser, men å klare å stå i det og takle det likevel. Det er jo mestring i det også.

Informanten understreket at opplevelse av mestring er en forutsetning for god livskvalitet. I sin oppfatning av livskvalitetsbegrepet kan en si at informanten benevner mange forhold som tilsvarer det Arne Holte (2018) beskriver i «De syv psykiske helserettighetene», både å føle mestring; å mestre skole, utdanning, jobb og helse, å føle identitet og selvrespekt; å bli kjent med seg selv og egne følelser, å føle trygghet; bli trygg på seg selv og egne følelser og klare å stå i dem. På en måte kan det virke som at informanten trekker likhetstegn mellom livskvalitet og psykisk helse, slik blant annet WHO (1994), Næss mfl. (2001) og Helsedirektoratet (2019) også har gjort. Holte (2018) argumenterer imidlertid for at det er viktig å skille mellom helse og livskvalitet. På en annen måte kan en i lys av Axel Honneths anerkjennelsesteorier tenke seg at informantens oppfatning at livskvalitetsbegrepet handler om å være anerkjent både solidarisk og med kjærlighet gjennom å oppleve emosjonell og sosial trygghet, for videre å utvikle selvtillit og verdsettelse (Honneth, 2008). En informant oppfattet betydningen av livskvalitet til også å inneholde helsefenomenet. Hun sa:

Det må være først og fremst trygghet, at du har et godt nettverk, at du har en god mental helse. At du har en sunn og god fysisk og mental helse. At du har gode folk rundt deg.

Informanten mente både trygghet og tilhørighet, i tillegg til god helse er viktige elementer for livskvalitet. Dette er i tråd med den definisjonen Næss mfl. (2001) har foreslått om å slå sammen livskvalitet og psykisk helse, som tidligere nevnt. I lys av anerkjennelsesteorien av Honneth (2008) er det som nevnt anerkjennelsesfenomenene kjærlighet og solidaritet som gir følelsen av trygghet og tilhørighet til et fellesskap (Honneth, 2008). Samtidig viser Bowlbys tilknytningsteori at trygg tilknytning som barn, også sannsynliggjør det samme som Honneth sier, i voksen alder (Broberg mfl., 2008, Bunkholdt, 2017, Killén, 2010). En annen informant som knyttet betydningen av livskvalitet nært sammen med både tilknytning og anerkjennelse sa dette:

Oppfølging, støtte, bli sett, ivaretatt. For det er da ressursene kommer.

For det er noe med hvordan, det er så viktig da, for vi som har vært i fosterhjem, vi har så mye tilknytningsutfordring, så mye tilknytningsproblematikk fordi vi har blitt så ødelagt. Det er noe med grunnmuren da, hvis ikke det er noen grunnmur så står ikke huset heller.

Informanten understreket at det er viktig å inneha en grunnleggende trygghet for å kunne oppleve god livskvalitet. For å utvikle en grunnleggende trygghet er det ifølge Axel Honneth anerkjennelsesformen kjærlighet som fremstår som svært viktig (Honneth, 2008). Det samme konkluderte Gardner og Oswald (2002) med og viser til kjærlighetsrelasjonen og å være gift, er et viktig sikkerhetsnett for helsen vår.

Hertz (2008) beskriver tre viktige elementer som har betydning for livskvalitet eller positive spiraler. Det er opplevelsen av å være sammen med andre om nye hendelser, bevissthet omkring erfaringene og opplevelsen av likeverd og betydning (Hertz, 2008, s. 191). Bowlby (1973) mente at en person som har vært så heldig å vokse opp i et godt hjem med omsorgsfulle foreldre, som alltid har kunnet søke trygghet, beskyttelse og støtte, har en forventning til omsorgsgiver som bekreftes regelmessig slik at han eller hun har grunnleggende trygg tilknytning til voksne og dermed problemer med å forestille seg noe annet (Bowlby, 1973, gjengitt i Broberg mfl., 2008, s. 115).

Et barns erfaringer fra samspill med tilknytningspersonene resulterer i at det utvikles ubevisste indre arbeidsmodeller av andre og av selvet. Barnets opplevelser av hvem tilknytningspersonen er og hvordan det forventer at denne personen skal reagere ved fare og på signaler fra barnet, er avgjørende for hvordan barnets modeller av andre utvikles. På hvilken måte barnets atferd aksepteres og støttes av tilknytningspersonen er videre avgjørende for barnets utvikling av selvet. En forutsetning for utvikling av arbeidsmodeller av selvet er blant annet at tilknytningspersonen tillater og støtter barnets utforskning av omgivelsene. Modellene av andre og av selvet utvikles således på bakgrunn av samme type erfaringer og er derfor både uavhengige, men også komplementære i praksis (Broberg mfl., 2008, s. 116-117). Som tidligere nevnt utvikles tilknytningen i de første leveår primært på grunnlag av den omsorgen barnet får fra sine tilknytningspersoner. Jo eldre barnet blir, desto større innflytelse har det på det miljøet det ferdes i. Barnets indre arbeidsmodeller vil påvirke den måten barnet møter nye mennesker på utenfor familien. På den måten påvirker barnet hvilken respons det får og hvilke relasjonserfaringer det vil gjøre. For eldre barn og voksne beskrives ofte tilknytningen som karakteristisk for personen selv, i stedet for den relasjonen den befinner seg i, og tilknytningsbegrepet kan i så måte fremstå som personlighetstrekk (Broberg mfl., 2008, s. 214).

6.0 Avsluttende refleksjoner

Formålet med denne studien har vært å belyse hva voksne som bodde i fosterhjem da de var barn/ungdom mener er viktige fenomener for god livskvalitet, både i fosterhjemmet, men også som voksne. Jeg har tatt utgangspunkt i en fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming ved å være åpen og bevisst på at det er informantenes egne fortellinger som skal frem. Samtidig har jeg fortolket empirien og har en del erfaring fra feltet, som gjør det umulig å være fullstendig fordomsfri i møte med informantene. En bricolage analysetilnærming ble benyttet og analysen er kjennetegnet av informantenes utsagn og min fortolkning av empirien.

Utvalget i undersøkelsen består av fire voksne kvinner som har erfaring fra å ha bodd i fosterhjem for flere år siden. Alle informantene er rekruttert fra en og samme brukerorganisasjon, men de var og er fortsatt bosatt ulike steder på Østlandet. Selv om jeg hadde ønsket flere deltakere i utvalget har undersøkelsen gitt meg et rikt og mangfoldig empirisk materiale. Studien kan gi viktige bidrag til økt forståelse om barn- og unges opplevelser av å være fosterbarn, så vel som deres erfaringer med oppfølgingen de har fått av barneverntjenesten og tilsynspersoner. Det fremkom av undersøkelsens empiri at barn og unge i fosterhjem ofte har få gode voksenrelasjoner i livene sine. Informantene var tydelige på at gode relasjoner krever tid og tillit for å etableres. Forskrifter, veiledere og barnevernlovens krav til oppfølging av barn i fosterhjem er ikke vesentlig endret siden informantene bodde i fosterhjem. Kontaktpersoner skiftes ut og lovens krav styrer antall besøk som gjennomføres i fosterhjemmet, heller enn barnets opplevde behov for å etablere en relasjon til kontaktpersonen. Det er lett å forstå at fire besøk per år av henholdsvis en tilsynsperson og en kontaktperson, hvor personene også skiftet ut, ikke tilrettelegger for å etablere trygge relasjoner mellom dem og fosterbarnet, slik lovverket legger opp til. Temaene som peker seg ut i empirien kan være viktig informasjon til politikere i landet for å tydeliggjøre fosterbarns behov, som på mange måter står i konflikt med barneverntjenestenes rammevilkår, såvel som gjeldene lovverk, forskrifter og retningslinjer. Ved å lytte til informantenes erfaringer og tilbakeblikk fra de bodde i fosterhjem kan ansatte i barneverntjenesten få mer kunnskap til å planlegge og gjennomføre oppfølging og kontakt med barn i fosterhjem på en bedre måte.

Regjeringen la nylig frem et nytt statsbudsjett (Rød, 2019). Det legges ikke opp til økt bemanning i barnevernet, men foreslås en styrking av tilbudet til videreutdanning for ansatte i barneverntjenesten. Kompetanseøkning er bra, men det bidrar kanskje ikke til mer tid for kontaktpersonene. Mine empiriske funn peker på et behov for å diskutere hvordan oppfølging av barn og unge i fosterhjem kan gjennomføres på måter som kan skape tillit, innenfor de rammene barneverntjenesten har per i dag. Mye tyder på at en bevisstgjøring av kontaktpersoner og tilsynspersoner er nødvendig, og at deres besøk i fosterhjemmene kan og bør gjøres annerledes, ved for eksempel å starte med å snakke med barnet, ikke fosterforeldrene. Videre bør kontaktpersoner og tilsynspersoner jobbe bevisst med å skape gode relasjoner til fosterbarn, som kan åpne for trygghet, tillit og samarbeid. Dette nødvendiggjør tålmodighet, investering av tid og tilrettelegging for samtaler alene med barnet. Videre mener jeg det peker seg ut et behov for å løfte fosterbarnas erfaringer på et høyere nivå og det bør vurderes å tilpasse barneverntjenestens rammevilkår, forskrifter og lovverk som legger føringer for en bedre og hyppigere oppfølging av fosterbarn, basert på det barna selv opplever som nødvendig for å skape gode relasjoner.

Litteraturliste

Aas, K. H. (2013). «Å samtale med barn i barnevernet er mye mer enn bare å snakke med...» Erfaringer fra et kompetanseutviklende prosjekt i praksis. *Norges barnevern, 2013* (4), Vol. 90, s. 212-224.

Andersen, P.L (2014a). Marginalisering blant ungdom og voksne – hva sier forskningen? I: Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristofersen, L.B. & Hvinden, B. (2014). *Barnevern i Norge 1990–2010. En longitudinell studie*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 9/2014.

Angel, Bjørn Ø. (2011). *Kurs til foreldre med barn i fosterhjem – en selvstyring av foreldre?* Norges barnevern, nr. 3-2011. VOL. 88: 128-144. Oslo: Universitetsforlaget.

Askeland, G.A. (2011). *Kritisk refleksjon i sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.

Backe-Hansen, E., Egelund, T. & Havik, T. (2010). *Barn og unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus* Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA, København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd og Bergen: Barnevernets Utviklingscenter på Vestlandet.

Backe-Hansen, E., Havik, T. & Grønningsæter, A. B. (2013). *Fosterhjem for barns behov*. Rapport fra et fireårig forskningsprogram. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 16/2013.

Backe-Hansen, E., Havik, T. & Grønningsæter, A. B. (2013a). Innledning. I: Backe-Hansen, E., Havik, T. & Grønningsæter, A. B. (2013). *Fosterhjem for barns behov*. Rapport fra et fireårig forskningsprogram. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 16/2013.

Backe-Hansen, E., Havik, T. & Grønningsæter, A. B. (2013c). På vei mot et fosterhjemsløft. I: Backe-Hansen, E., Havik, T. & Grønningsæter, A. B. (2013). *Fosterhjem for barns behov*.

Rapport fra et fireårig forskningsprogram. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 16/2013.

Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristofersen, L.B. & Hvinden, B. (2014). *Barnevern i Norge 1990–2010. En longitudinell studie*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 9/2014.

Backe-Hansen, E., Madsen & Hvinden, B. (2014c). Avsluttende diskusjon og anbefalinger. I: Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristofersen, L.B. & Hvinden, B. (2014). *Barnevern i Norge 1990–2010. En longitudinell studie*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 9/2014.

Backe-Hansen, E. (2019). *Unge på vei ut av barnevernets omsorg trenger noen som både bryr seg og bryr seg om dem*. Forskning.no. Nr. 1, 2019. Hentet 13. juli 2019 fra: <http://www.forebygging.no/Artikler/2019/Unge-pa-vei-ut-av-barnevernets-omsorg-trenger-noen-som-bade-bryr-seg-og-bryr-seg-om-dem/>

Backe-Hansen, E., Bakketeig, E., Dæhlen, M. og Gundersen, T. (2019). *Against all odds*. Norges forskningsråd ved VAM-programmet og Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA <https://www.oslomet.no/forskning/forskningsprosjekter/mot-alle-odds>

Bakketeig, E. (2008a). Innledning. I: Bakketeig, E. og Backe-Hansen, E. (Red.). *Forskningsskunnskap om ettervern*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 17/2008.

Bakketeig, E. og Backe-Hansen, E. (2008). *Forskningsskunnskap om ettervern*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 17/2008.

Bakketeig, E. & Mathisen, A. S. (2008b). Ungdommenes egne stemmer. I: Bakketeig, E. & Backe-Hansen, E. (Red.). *Forskningsskunnskap om ettervern*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 17/2008.

Bakketeig, E., Oterholm, I. & Backe-Hansen, E. (2008c). Hovedkonklusjoner og forskningsspørsmål fremover. I: Bakketeig, E & Backe-Hansen, E. (Red.). *Forskingskunnskap om ettervern*. Oslo: NOVA, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 17/2008.

Barne- og familiedepartementet (2003). Forskrift om fosterhjem av 18. desember 2003 med hjemmel i lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 4–22 tredje ledd. Hentet 26. mars 2019 fra: <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/forskrift-omfosterhjem/id92232/>

Barne- og likestillingsdepartementet (2006). *Tilsynsfører i fosterhjem – en veileder*. Q-1103 B. Oslo. Hentet 13. april 2019 fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bld/bro/2006/0007/ddd/pdfv/28444_1-q-1103.pdf

Barne- og likestillingsdepartementet (2011). Rundskriv om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år. Oslo: BLD, rundskriv Q13/2011. Hentet 12. oktober 2019 fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/rundskriv/2011/rundskriv_tiltak_barn_evernsloven.pdf

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2015). *Tilsyn med barn i fosterhjem*. Veileder 2015. Hentet 13. april 2019 fra: https://www.bufdir.no/Global/Tilsyn_Barn_Fosterhjem_Veileder.pdf

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (u.å). Hentet 17. januar 2019 fra: https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/Barn_og_unge_med_tiltak_fra_barnevernet/Barn_og_unge_plassert_utenfor_hjemmet

Barnevernloven (1953). Lov av 17. juli 1953 om barnevern. Hentet 11.april 2019 fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2009072300076?page=13

Barnevernloven (1992). Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100). Hentet 25. mars 2019 fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-1000>

Berg, G., & Pallesen, S. (2004). Skam og selvfølelse: Teoretiske aspekter og psykometriske egenskaper ved en norsk versjon av Internalisert skam-skala. Tidsskrift for Norsk psykologforening, 41, 359-364. Hentet 22. april 2019 fra: <https://psykologtidsskriftet.no/fagartikkel/2004/05/skam-og-selvfoelse-teoretiske-aspekter-og-psykometriske-egenskaper-ved-en-norsk>

Bowlby, J. (2005). *A secure base*. Clinical Applications of Attachment Theory. Canada: Routeledge.

Brannstrøm, L., Forsman, H., Vinnerljung, B. og Almquist, Y.B. (2016). *The truly disadvantaged? Midlife outcome dynamics of individuals with experiences of out-of-home care*. Child Abuse & Neglect 67 (2017), s. 408-418. Stockholm University, Sweden.

Broberg, A., Granqvist, P., Ivarsson, T. og Mothander, P. R. (2008). *Tilknytningsteori. Betydningen af nære følelsesmæssige relationer*. København: Hans Reitzels forlag.

Bunkholdt, Vigdis (2017). *Fosterhjemsarbeid. Fra rekruttering til tilbakeføring*. 4. utgave, 1. opplag. Oslo: Gyldendal Akademisk

Christoffersen, S. A. (1999). *Etikk, eksistens og modernitet: Innføring i Løgstrups tenkning*. Otta: Tano Aschehoug.

Djupvik, A.R og Eikås, M. (2016). *Organisert velferd. Organisasjonskunnskap for helse- og sosialarbeidarar*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Dæhlen, M. (2017). *Betydningen av opphold i fosterhjem for livet som voksen - en kunnskapsoversikt*. Norges barnevern, nr. 4-2017. VOL. 94: 220-236. Oslo: Universitetsforlaget.

Engelstad, F. (2019. 20.juni). *Makt*. Hentet 17.august 2019 fra: <https://snl.no/makt>

FNs barnekonvensjon (1989). *Konvensjon om barnets rettigheter*. Vedtatt av De forente nasjoner 20. november 1989. Ratifisert av Norge 8. januar 1991. Revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller. Hentet 11.april 2019 fra:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf

Gardner, J. og Oswald, A. (2002). *Is it Money og Marriage that Keeps People Alive?* Departement of Economics, England, Coventry: Warwick University.

Frenay, M. A. (2015). *Tilsyn med barn i fosterhjem – Tilsynspersonenes erfaringer og utfordringer*. (Mastergradsavhandling). Lillehammer: Høgskolen i Lillehammer.

Gilje, N. og Grimen, H. (2007). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. 12. utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Grimen, H. (2008). *Profesjon og tillit. Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gulbrandsen, L.M. ,Seim, S. og Ulvik, O.S. (2012). *Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid*. Oslo: Sosiologi i dag, årgang 42, nr. 3-4/2012.

Halvorsen, T. (2018). *Glimt fra tilknytningsteoriens historie*. Norges barnevern, nr. 1-2018. VOL. 95: 50-69. Oslo: Universitetsforlaget.

Hart, S. og Schwartz, R. (2009). *Fra interaksjon til Fra interaksjon til relasjon: tilknytning hos Winnicott, Bowlby, Stern, Schore og Fonagy*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Helsedirektoratet (2019. 26.april). *Psykisk helse og livskvalitet - lokalt folkehelsearbeid*. <https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/lokale-folkehelseiltak-veiviser-for-kommunen/psykisk-helse-og-livskvalitet-lokalt-folkehelsearbeid>

Hertz, S. (2008). *Børne- og ungdomspsykiatri. Nye perspektiver og uanede muligheter*. København: Akademisk forlag

Honneth, A. (2008). *Kamp om anerkjennelse*. Oslo: Pax forlag A/S.

Holte, A. (2018 17. januar). *Subjektiv livskvalitet eller helse?* Hentet 19. mai 2019 fra: <https://arneholte.no/psykisk-helse/subjektiv-livskvalitet-eller-helse/>

Hjort, J. L. & Backe-Hansen, E. (2008d). Forskningsstatus. I: E. Bakketeig, & E. Backe-Hansen (Red.), *Forskningkunnskap om ettervern*. Oslo: NOVA, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 17/2008.

Høilund, P. og Juul, S. (2015). *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*. 2. utgave, 2. opplag. København: Hans Reitzels forlag

Killén, K. (2010). *Sveket 2. Ansvar og (be)handling*. 4. utgave. Oslo: Kommuneforlaget.

Killén, K. (2012). *Sveket 1. Barn i risiko- og omsorgssviktsituasjoner*. 4. utgave. Oslo: Kommuneforlaget.

Killén, K. (2013). *Barndommen varer i generasjoner. Forebygging er alles ansvar*. 3 utgave, 1. opplag. Oslo: Kommuneforlaget.

Kirkengen, A. L. og Næss, A. B. (2015). *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. 1. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Kristofersen, L.B. (2009). *Barnevern og ettervern. Hjelpetiltak for 16-22 åringer og levekår for unge voksne*. Oslo: NOVA, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 10/2009.

Krogh, T. (2014). *Hermeneutikk. Om å forstå og fortolke*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. 3. utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Kvillo, Ø. (2011). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. 1. utgave, 3. opplag. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Levin, I. (2015). *Hva er sosialt arbeid* (4. opplag). Oslo. Universitetsforlaget.

Lipsky, M. (1977). *Toward a theory of street-level bureaucracy*. I W. D. Hawley & M. Lipsky (Red.), *Theoretical perspectives on urban politics*. Englewood Cliffs, N.Y.: Prentice Hall.

Løgstrup, K. E. (2008) *Den etiske fordring*. København: Gyldendal.

Malt, U. Store Norske leksikon (2018, 20. februar). *Stigma – psykologi*. Hentet fra <https://snl.no/stigma - psykologi>

Marion, E., Paulsen, V. og Goyette, M. (2017). *Relationships Matter: Understanding the Role and Impact of Social Networks at the Edge of Transition to Adulthood from Care*. Hentet 11. Oktober 2019 fra:

[https://www.researchgate.net/publication/313448162 Relationships Matter Understanding the Role and Impact of Social Networks at the Edge of Transition to Adulthood from Care](https://www.researchgate.net/publication/313448162_Relationships_Matter_Understanding_the_Role_and_Impact_of_Social_Networks_at_the_Edge_of_Transition_to_Adulthood_from_Care)

NESH, D. n. f. k. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Hentet 26. august 2019 fra: <https://www.etikkom.no/Aktuelt/publikasjoner/-Forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi/>

Norsk fosterhjemforening (u.å). Hentet 17. januar 2019 fra <http://www.fosterhjemforening.no/fagkunnskap/hva-er-et-fosterhjem/>

NOU 2016: 16. (2016). Ny barnevernslov: Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse. Hentet 06. juli 2019 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-16/id2512881/>

Næss, S. I samarbeid med Mastekaasa, A., Moum, T og Sørensen, T. (2001). *Livskvalitet som psykisk velvære*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 3/2001.

Oterholm, I. (2008). *Barneverntjenestens arbeid med ungdom i alderen 18 til 23 år*. Hentet 11. oktober 2019 fra: https://vid.brage.unit.no/vid-xmliui/bitstream/handle/11250/98561/Barneverntjenesten_Oterholm_2008_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Oterholm, I. & Paulsen, V. (2018). *Young people's and social workers' experiences of differences between child welfare services and social services*. Nordic Social Work Research, VOL. 8, no. s1, 19–29. Hentet 15. oktober fra: <https://doi.org/10.1080/2156857X.2018.1450283>

Ringdal, Kristen (2007). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.

RVTS (2015, 08. juni). *Utenforskap, tilhørighet og identitet*. Hentet 28. april 2019 fra: <https://utveier.no/hvorfor-ble-det-akkurat-ham/utenforskap-tilhorighet-og-identitet/>

Rød, S. (2019). *Ingen nye stillinger i barnevernet*. Fellesorganisasjonen FO, Fontene forskning. Hentet 12. oktober 2019 fra: <https://fontene.no/nyheter/ingen-nye-stillinger-i-barnevernet-6.47.653823.fd3c73da2c>

Røkenes, O.H. og Hanssen, P-H. (2002). *Bære eller bryte*. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker. Bergen: Fagbokforlaget

Schibbye, A-L.L. (2012). *Relasjoner. Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*. 2. utgave, 2. opplag. Oslo: Universitetsforlaget

Skevington, S.M. og Böhnke, J.R. (2018). *How is subjective well-being related to quality of life? Do we need two concepts and and both measures?* Social Science & Medicine, June 2018, Vol. 206, s. 22-30.

Skilbred, D. & Iversen, A.C. (2014). *Unge voksne som har bodd i fosterhjem og tatt høyere utdanning: suksessfaktorer?* Norges Barnevern nr 4-2014.VOL. 91. Oslo: Universitetsforlaget.

Slettebø, T. (2008). *Foreldres medbestemmelse i barnevernet. En studie av foreldres erfaring med individuell og kollektiv medvirkning*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap. (Avhandling for graden dr. polit.).

Solheim, L.J. og Øverlid, B. (2001). *Makt og medverknad*. Bergen: Fagbokforlaget.

Statistisk sentralbyrå (u.å). Hentet 22. august 2019 fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barneverng>

Strand, A.H. & Grønningsæter, A. B. (2013b). Forsterkede fosterhjem. I: Backe-Hansen, E., Havik, T. & Grønningsæter, A. B. (2013). *Fosterhjem for barns behov*. Rapport fra et fireårig forskningsprogram. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 16/2013.

Strandbu, A. (2011). *Barnets deltakelse. Hverdagslige og vanskelige beslutninger*. Oslo: Universitetsforlaget.

Teigen, K. H (2018, 14. desember). Hentet 22. april 2019 fra: <https://snl.no/skam>

Thagaard, T. (2016). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Thomassen, M. (2016). *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Thrana, H.M. (2013). *Kjærlighet: en kjernekompetanse i profesjonelt barnevernsarbeid?* Norges barnevern nr 1-2013.VOL. 90. Oslo: Universitetsforlaget.

Valset, K (2014b). Ungdom utsatt for omsorgssvikt – hvordan presterer de på skolen? I: Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristofersen, L.B. & Hvinden, B. (2014). *Barnevern i Norge 1990–2010. En longitudinell studie*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 9/2014.

Vinnerljung, B. (2006). *Fosterbarn som unga vuxna - en översikt av resultat från några nationella register- studier*. Socialmedicinsk tidsskrift nr. 1 – 2006.

Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsskriv

Jeg er sosionom og jobber i en kommunal barneverntjeneste. Jeg studerer master i sosialt arbeid i partnerskap ved VID vitenskapelige høyskole, og er nå i gang med å skrive min masteroppgave. Oppgaven skal handle om voksne som har bodd i fosterhjem og hvilke faktorer som kan fremme god livskvalitet i voksenlivet.

Bakgrunnen for at jeg har valgt dette temaet er at jeg gjennom min arbeidspraksis har hatt kontakt med mange barn og ungdom mens de har bodd i fosterhjem. Når ungdommen fyller 23 år avsluttes barnevernssaken og kontakten mellom ungdommen og saksbehandler.

For å undersøke dette ønsker jeg å intervju 5 -7 voksne over 25 år, som har bodd i fosterhjem. Samtalen vil handle om bakgrunn for plassering i fosterhjem, kontakten med barneverntjenesten og tilsynsperson, relasjon til fosterfamilie og biologisk familie og nåværende situasjon med hensyn til utdanning og arbeid, helse og sosiale relasjoner. Det er viktig at du gir meg *dine* erfaringer og opplevelser.

Intervjuet vil ta ca. 45 min - 1 time. Jeg vil bruke lydopptak og ta notater mens vi snakker sammen.

Du deltar frivillig og kan når som helst velge å trekke deg, uten at du behøver å begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil all informasjon om deg bli slettet.

All data vil bli behandlet konfidensielt og jeg er underlagt taushetsplikt.

Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes etter at sensur er falt på oppgaven.

Jeg håper du vil bidra til mitt arbeid med masteroppgaven. For ytterligere spørsmål, ta gjerne kontakt med meg. Jeg håper å høre fra deg!

Med vennlig hilsen Kristin Støkken Ankarstrand

Mobil: 93012313

Mail: kristin_ankarstrand@hotmail.com

Vedlegg 2: Intervjuguide

Innledning:

Introduksjon med informasjon om prosjektet. Hensikten er å lære av den erfaringen informantene har.

Avsatt tid, taushetsplikt, informert samtykke, mulighet til å trekke seg, opptak/lydbånd, anonymisering av data.

Bakgrunnsspørsmål:

Kjønn:

Alder:

Sivilstatus:

Yrke/ tittel:

Bosituasjon nå:

Bakgrunn for plassering i fosterhjem

Hvor gammel var du da du flyttet i fosterhjem?

Visste du hvorfor du måtte flytte i fosterhjem?

Husker du at du ble fortalt at du skulle flytte i fosterhjem?

Hvor mange fosterhjem har du bodd i?

Hvis flere enn ett fosterhjem, vet du hvorfor du måtte flytte fra fosterhjemmet?

Relasjon til fosterfamilien

Var det flere barn i familien?

Biologiske barn/ fosterbarn

Var du yngst/ eldst?

Hvem i din(e) fosterfamilie(r) har du vært nærmest knyttet til?

Bodde du i fosterhjem etter at du fylte 18 år, i så fall hvor lenge?

Har du fortsatt kontakt med noen i fosterfamilien(e) i dag?

Relasjon til biologisk familie

Hvor mye samvær hadde du med dine biologiske foreldre?

Vet du om dine biologiske foreldre var enig i at du ikke kunne bo hos dem?

Kan du huske hvordan kontakten mellom fosterforeldrene og din biologiske familie var?

(positivt/ negativt)

Hva slags kontakt har du med din biologiske familie i dag?

Hadde du samvær med andre enn dine biologiske foreldre?

Søsken, tanter/onkler, besteforeldre, m.fl.

Forfølge dette litt mht hyppighet, eget valg el samværsplan

Relasjon til kontaktperson i barneverntjenesten og tilsynsperson

Har du hatt en eller flere tilsynspersoner (tilsynsførere) da du bodde i fosterhjem?

I hvilken grad hadde denne/ disse betydning for deg?

Hvordan opplevde du kontakten med tilsynsføreren(e) din(e)?

Har du hatt en eller flere saksbehandlere i barneverntjenesten?

Kan du huske om en eller flere av disse hatt betydning for hvordan du hadde det?

Hvordan opplevde du kontakten med saksbehandleren(e) din(e)?

Har du noen gang tatt kontakt med saksbehandleren eller tilsynsføreren din uten om avtalte besøk i fosterhjemmet?

Livskvalitet

Hva legger du i begrepet livskvalitet?

Hva er viktig for deg for at du skal ha et godt liv?

Utdanning/ arbeid/ sosiale relasjoner

Hva er din høyeste fullført utdanning?

Hvis du er i jobb i dag, hvor lenge har du vært i din nåværende jobb?

Din(e) nærmeste venn(er), hvor og når ble du kjent med den/ de?

Har du kontakt med venner fra du bodde hos dine biologiske foreldre?

Har du kontakt med venner fra du bodde i fosterhjem?

Helse (psykisk, somatisk)

Har du vært i kontakt med barne- og ungdomspsykiatrien før du fylte 18 år?

Har du hatt behov for psykisk helsehjelp etter at du fylte 18 år?

Har du hatt langvarige somatiske eller fysiske helseplager som du har hatt behov for behandling for?

Eventuelt

Er det noe du ønsker å fortelle ut over det vi har pratet om til nå?

Noe jeg ikke har spurt deg om, spesielle opplevelser/ situasjoner, kommentarer?

Vedlegg 3: Samtykkeerklæring

Jeg (navn) _____

Født _____

Samtykker til at Kristin Støkken Ankarstrand kan benytte opplysninger om meg, som kommer frem i intervjuet, til sin masteroppgave «Hvilke faktorer kan fremme god livskvalitet hos voksne som har bodd i fosterhjem».

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta.

Det forutsettes at opplysningene blir anonymisert og bare blir brukt i forskningssammenheng.

Sted og dato _____

Underskrift _____

Vedlegg 4: Godkjennelse NSD

VID vitenskapelig høyskole
Att: Mari Dalen Herland/Kristin Støkken Ankarstrand
mari.dalen.herland@vid.no / kristin_ankarstrand@hotmail.com

Vår dato: 07.08.2018

Vår ref: 61410/LAR/LR

Deres dato:

Deres ref:

VURDERING AV BEHANDLING AV SÆRSKILTE KATEGORIER PERSONOPPLYSNINGER I PROSJEKTET «LIVSKVALITET HOS VOKSNE SOM HAR VOKST OPP I FOSTERHJEM»

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS viser til meldeskjema innsendt 02.07.2018. Meldingen gjelder behandling av personopplysninger til forskningsformål.

Etter avtale med den behandlingsansvarlige, VID vitenskapelig høyskole, har NSD foretatt en vurdering av om den planlagte behandlingen er i samsvar med personvernlovgivningen.

Resultat av NSDs vurdering:

NSD vurderer at det vil bli behandlet særskilte kategorier av personopplysninger om helseforhold frem til 20.05.2019.

NSDs vurdering er at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, og at lovlig grunnlag for behandlingen er samtykke.

Vår vurdering forutsetter at prosjektansvarlig behandler personopplysninger i tråd med:

- opplysninger gitt i meldeskjema og øvrig dokumentasjon
- dialog med NSD, og vår vurdering (se nedenfor)
- VID vitenskapelig høyskole sine retningslinjer for datasikkerhet, herunder regler om hvilke tekniske hjelpemidler det er tillatt å bruke

Nærmere begrunnelse for NSDs vurdering:

1. Beskrivelse av den planlagte behandlingen av personopplysninger

Formålet med studien er å avdekke hvilke faktorer som kan fremme livskvalitet for voksne som er vokst opp i fosterhjem.

Utvalget vil bestå av voksne over 25 år som tidligere har vært barnevernsbarn og bodd i fosterhjem. Det anslås å rekrutteres fem–sju informanter.

Rekruttering skjer via barnevernstjenester, som videreformidler forespørsel om deltakelse (informasjonsskriv) til potensielle informanter. For å sikre frivillig deltakelse, anbefaler vi at

potensielle informanter oppfordres til selv å ta kontakt med prosjektleder/studenten dersom de ønsker å delta.

Det innhentes personopplysninger ved bruk av personlige intervjuer, og det gjøres i denne forbindelse lydopptak. Intervjuene vil dreie seg om bakgrunnen for plassering i fosterhjem; informantens forhold til biologisk familie, fosterfamilie og barnevernstjenesten; samt livskvalitet, helseforhold og utdanning. Det registreres også bakgrunnsopplysninger som kjønn, alder, sivilstatus, yrke og bosituasjon.

Det oppgis i meldeskjema at det også vil registreres personopplysninger på digitale bilde- eller videoopptak. Basert på øvrig prosjektdokumentasjon, legger vi til grunn at dette ikke stemmer.

All behandling av personopplysninger i prosjektet er basert på utvalgets informerte samtykke.

Ifølge meldeskjema skal personopplysninger behandles frem til 20.05.2019.

2. Personvernprinsipper

NSD's vurdering er at behandlingen følger personvernprinsippene, ved at personopplysninger;

- skal behandles på en lovlig, rettferdig og åpen måte med hensyn til den registrerte (se punkt 3 og 4)
- skal samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål og der personopplysningene ikke viderebehandles på en måte som er uforenelig med formålet (se punkt 1 og 3)
- vil være adekvate, relevante og begrenset til det som er nødvendig for formålet de behandles for (se punkt 6)
- skal lagres slik måte at det ikke er mulig å identifisere de registrerte lengre enn det som er nødvendig for formålet (se punkt 5 og 6).

3. Lovlig grunnlag for å behandle særskilte kategorier og/eller strafferettslige personopplysninger

Det fremgår av meldeskjema at det vil bli innhentet samtykke fra de registrerte. NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger er lovlig fordi:

- det skal innhentes uttrykkelig samtykke fra de registrerte og
- forsker har oppfylt den særskilte rådføringsplikten

Samtykke innhentes ved at deltakerne signerer på samtykkeskjema i papirform.

4. De registrertes rettigheter

NSD vurderer at den registrerte har krav på å benytte seg av sin rett til informasjon, innsyn, retting og sletting av personopplysninger, begrenset og dataportabilitet.

Behandlingen er basert på samtykke fra den registrerte, og vedkommende kan utøve sine rettigheter, herunder trekke tilbake samtykket, ved å ta kontakt med prosjektansvarlig.

NSD vurderer at informasjonsskrivet hovedsakelig er godt utformet, og vil gi de registrerte god informasjon om hva behandlingen innebærer. Det må imidlertid tilføyes opplysninger om det følgende:

- Når prosjektet avsluttes og opplysningene anonymiseres/slettes
- At samtykke er det lovlige grunnlaget for behandling av personopplysninger i prosjektet (behandlingsgrunnlaget)
- Retten til å be om innsyn, retting, sletting, begrensning og dataportabilitet
- Retten til å klage til Datatilsynet
- Kontaktopplysninger til prosjektansvarlig/veileder (Mari Dalen Herland)
- Kontaktinformasjon til institusjonens personvernombud

For forslag til formuleringer, henviser vi til vår mal til informasjonsskriv, som nå er oppdatert i henhold til nytt personvernregelverk. Denne kan finnes på våre nettsider: http://www.nsd.uib.no/personvernombud/hjelp/informasjon_samtykke/informere_om.html

Vi forutsetter at revidert informasjonsskriv sendes til personvernombudet@nsd.no innen det opprettes kontakt med utvalget. Husk å oppgi prosjektnummer.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har VID vitenskapelig høyskole plikt til å svare innen en måned. Vi forutsetter at prosjektansvarlig informerer institusjonen så fort som mulig og at institusjonen har rutiner for hvordan henvendelser fra registrerte skal følges opp.

5. Informasjonssikkerhet

Lyddopptak oppbevares på kryptert minnepenn innelåst i skap/skuff som kun studenten har tilgang til, jf. e-brev av 06.08.2018 fra studenten. Transkripsjoner oppbevares på privat datamaskin med passordbeskyttelse. Det oppbevares ikke direkte identifiserende opplysninger.

NSD forutsetter at personopplysningene behandles i tråd med personvernforordningens krav og institusjonens retningslinjer for informasjonssikkerhet.

6. Varighet

Ifølge meldeskjema skal personopplysninger behandles frem til 01.09.2019. Opplysninger som kan knyttes til en enkeltperson skal da slettes/anonymiseres.

Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan bli identifisert. Dette gjøres ved å:

- slette eller grovkategorisere alder, bosted og andre bakgrunnsopplysninger
- slette eller sladde lyddopptak

Institusjonen må kunne dokumentere at datamaterialet er anonymisert.

Meld fra om endringer

Dersom behandlingen av personopplysninger endrer seg, kan det være nødvendig å melde dette til NSD via Min side. På våre nettsider informerer vi om hvilke endringer som må meldes. Vent på svar før endringen gjennomføres.

Informasjon om behandlingen publiseres på Min side, Meldingsarkivet og nettsider

Alle relevante saksopplysninger og dokumenter er tilgjengelig:

- via Min side for forskere, veiledere og studenter
- via Meldingsarkivet for ansatte med internkontrolloppgaver ved VID vitenskapelig høyskole

NSD tar kontakt om status for behandling av personopplysninger

Etter avtale med VID vitenskapelig høgskole vil NSD følge opp behandlingen av personopplysninger ved planlagt avslutning.

Vi sender da en skriftlig henvendelse til prosjektansvarlig og ber om skriftlig svar på status for behandling av personopplysninger.

Se våre nettsider eller ta kontakt ved spørsmål. Vi ønsker lykke til med behandlingen av personopplysninger.

Med vennlig hilsen

Marianne Høgetveit Myhren
seksjonsleder

Lasse André Raa
rådgiver

.....

Lovhenvisninger

NSDs vurdering er at den planlagte behandlingen av personopplysninger:

- er regulert av personopplysningsloven, jf. § 2.
- oppfyller prinsippene i personvernforordningen om:
 - lovlighet, rettferdighet og åpenhet jf. art. 5.1 a)
 - formålsbegrensning jf. art. 5.1 b)
 - dataminimering jf. art. 5.1 c)
 - lagringsbegrensning jf. art. 5.1 e)
- kan finne sted med hjemmel i personvernforordningen art. 6.1 a), art. 9.2 a)
- gjennomføres på en måte som ivaretar de registrertes rettigheter personvernforordningen **art. 11–22**

NSD legger til grunn at institusjonen også sørger for at behandlingen gjennomføres i samsvar med personvernforordningen:

- art. 5.1 d) og art. 5.1. f) og art. 32 om sikkerhet

Vedlegg 5: Bekreftelse på endring NSD

Fra: Lasse Andre Raa <Lasse.Raa@nsd.no>

Sendt: mandag 21. januar 2019 08.57

Til: mari.dalen.herland@vid.no; kristin_ankarstrand@hotmail.com

Emne: Prosjektnr: 61410. Livskvalitet hos voksne som har vokst opp i fosterhjem

BEKREFTELSE PÅ ENDRING

Hei

Viser til endringsmelding registrert hos NSD 20.1.2019.

Vi har nå registrert at ny prosjektslutt er 30.11.2019.

Vi har samtidig registrert at det kan bli aktuelt å inkludere informanter ned til 18 år (opprinnelig ned til 25 år), og har ingen innvendinger mot dette.

NSD forutsetter at prosjektopplegget for øvrig gjennomføres i tråd med det som tidligere er innmeldt samt våre tilbakemeldinger. Vi vil ta ny kontakt ved prosjektslutt.

Med vennlig hilsen

Lasse Raa

Seniorrådgiver | Senior Adviser

Seksjon for personverntjenester | Data Protection Services

T: (+47) 55 58 20 59

NSD - Norsk senter for forskningsdata AS | NSD - Norwegian Centre for Research Data

Harald Hårfagres gate 29, NO-5007 Bergen

T: (+47) 55 58 21 17

postmottak@nsd.no www.nsd.no